

การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่
ตามแนวพระราชดำริ จังหวัดลำปาง

FARMERS' PARTICIPATION IN THE NEW – THEORY AGRICULTURAL
PROJECT UNDER THE KING'S CONCEPT, LAMPANG PROVINCE

นางสาวปิยะรัตน์ ทองธานี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร
พ.ศ. 2544

ลิขสิทธิ์ของโครงการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
โครงการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (ส่งเสริมการเกษตร)

ปริญญา

ส่งเสริมการเกษตร

ส่งเสริมการเกษตร

สาขาวิชา

ภาควิชา

เรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ
จังหวัดลำปาง

FARMERS' PARTICIPATION IN THE NEW- THEORY AGRICULTURAL
PROJECT UNDER THE KING'S CONCEPT, LAMPANG PROVINCE

นามผู้วิจัย นางสาวปิยะรัตน์ ทองธานี

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

ประธานกรรมการที่ปรึกษา

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร. สุนิลา ทนุผล)

วันที่ 25 เดือน ก.ค. พ.ศ. 2544

กรรมการที่ปรึกษา

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร. นำชัย ทนุผล)

วันที่ 25 เดือน ก.ค. พ.ศ. 2544

กรรมการที่ปรึกษา

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร. เทพ พงษ์พานิช)

วันที่ 25 เดือน ก.ค. พ.ศ. 2544

หัวหน้าภาควิชา

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร. วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์)

วันที่ 25 เดือน ก.ค. พ.ศ. 2544

โครงการบัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

.....

(อาจารย์ สราญ เพิ่มพูล)

ประธานกรรมการโครงการบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 7 เดือน ก.ค. พ.ศ. 2544

บทคัดย่อ

บทคัดย่อวิทยานิพนธ์ เสนอต่อโครงการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ ความสมบูรณ์แห่งปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ส่งเสริมการเกษตร

การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่

ตามแนวพระราชดำริ จังหวัดลำปาง

โดย

นางสาวปิยะรัตน์ ทองธานี

กันยายน 2544

ประธานกรรมการที่ปรึกษา: รองศาสตราจารย์ ดร. สุนิลา ทนุผล

ภาควิชา/คณะ: ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร คณะธุรกิจการเกษตร

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม ของเกษตรกร ที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ ในจังหวัดลำปาง 2) ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริของเกษตรกรที่ เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในจังหวัดลำปาง ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือ เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในจังหวัดลำปาง จำนวน 100 ราย โดยไม่มีการสุ่มตัวอย่าง และ ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้จะได้อะมาจากการสัมภาษณ์โดยอาศัยแบบสอบถามเป็นเครื่องมือและได้จัด เก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงระหว่างเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2543 ถึงเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2543 และ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีอายุเฉลี่ย 51 ปี ส่วนมากเป็นบุคคลที่มีครอบครัวแล้ว ผู้ ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาตอนต้น และประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็น อาชีพหลัก และมีอาชีพค้าขายเป็นอาชีพรอง ผู้ให้ข้อมูลมีรายได้เฉลี่ยต่อปี เท่ากับ 27,429 บาท ในปี พ.ศ. 2542 และมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย 4 คน ส่วนใหญ่มีสภาพการถือครองที่ดิน เป็นของตนเองและ ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม ที่มีกิจกรรมทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้าน ผู้ให้ ข้อมูลส่วนใหญ่มีประสบการณ์ฝึกอบรมเฉลี่ย 2 ครั้งต่อปี และมีการติดต่อกับ เจ้าหน้าที่ส่งเสริม เฉลี่ย 4 ครั้งต่อปี

สำหรับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ จังหวัดลำปาง ผลการวิจัย พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากมีส่วนร่วมในขั้นตอนการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา ซึ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมของเกษตรกรนั้นอยู่ในลักษณะที่ต้องได้รับคำแนะนำและขอคำปรึกษาจากเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งผู้เข้ามามีส่วนร่วมจะได้รับการปรึกษาหารือหรือได้รับข่าวสารในกระบวนการปฏิบัติงาน แต่เกษตรกรไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ส่วนการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนและดำเนินกิจกรรม ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรยังไม่สามารถจะตัดสินใจในการวางแผนดำเนินกิจกรรม ทั้งการพิจารณาค้นหาทางเลือก การกำหนดทางเลือกและประเมินผล ซึ่งเกษตรกรยังได้ขอคำปรึกษาและคำแนะนำต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ในการวางแผนงาน โดยที่เกษตรกรยังคงเชื่อฟังคำแนะนำและข้อปฏิบัติต่าง ๆ จากเจ้าหน้าที่ในแบบทำตามคำสั่งที่บอกทุกอย่าง การมีส่วนร่วมในขั้นตอน การลงทุนและปฏิบัติงาน ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรมีความต้องการที่จะแสดงบทบาทของตนร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งได้แสดงความคิดเห็นโดยนำเอาความรู้จากประสบการณ์การรวมกลุ่มเป็นองค์กรและการดูงานมาแก้ไขและปรับปรุงการผลิตของตน และการมีส่วนร่วมในขั้นตอน การติดตามและประเมินผล ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรได้มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจ ซึ่งเกษตรกรได้นำความรู้จากประสบการณ์และการดูงานมาใช้ในการปฏิบัติงาน โดยเกิดจากแรงกระตุ้นของเจ้าหน้าที่ ในการสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้น ส่งผลให้เกษตรกรเกิดความรู้สึกตอบสนองและต้องการที่จะมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น

ABSTRACT

Abstract of thesis submitted to the Graduate School Project of Maejo University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Science in Agricultural Extension

FARMERS' PARTICIPATION IN THE NEW – THEORY AGRICULTURAL PROJECT UNDER THE KING'S CONCEPT, LAMPANG PROVINCE

By

PIYARAT TONGTARNEE

SEPTEMBER 2001

Chairman : Associate Professor Dr. Sunila Thanupon

Department/Faculty : Department of Agricultural Extension, Faculty of Agricultural
Business

This research was conducted to find out 1) personal and socio - economic characteristics of the farmers participating in the new - theory agricultural project under the King's concept in Lampang province; and 2) how they participated in the project. The data was collected by means of interview schedules from May to July 2000 from 100 farmers who participated in the new - theory agricultural project and analysed by using the SPSS.

The results showed that the respondents were 51 years old on average. Most of them were married, had completed a primary school, primarily engaged in farming and had trading as a secondary job. They earned an average income of 27, 429 baht in 1999. Their average number of family members was 4. Most of them had owned land and were members of groups conducting activities both in and outside

villages. Their average training experience was 2 times per year and average contact with agricultural extension officers, 4 times per year.

For participation in the new - theory agricultural project, the results showed that, in the step of identifying problems and causes of problems, the respondents were given advice and information by the project officers but they did not take part in decision making. In the step of planning and activity conducting, the respondents were found to be unable to plan for activities, to search alternatives, and to determine alternatives and evaluate; they did all what they were told to do by the project officers. In the step of investment and practice, the respondents wanted to work together with the project officers. They applied their knowledge and experience gained from organization grouping and field trips to improve their production. In step of follow - up and evaluation, the respondents could express their ideas and make decision. They applied their knowledge and experience to their work and they were motivated by the project officers, resulting in their desire to participate more in the project.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาจากประธานกรรมการที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. สุณิลา ทนุผล กรรมการที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. นำชัย ทนุผล รองศาสตราจารย์ ดร. เทพ พงษ์พานิช และ รองศาสตราจารย์ คนูวัต เห่งอัน ที่กรุณาให้คำแนะนำและตรวจสอบข้อบกพร่องอย่างดียิ่ง

ขอขอบคุณ คุณชัยณรงค์ กาพมณี หัวหน้าฝ่ายแผนงานพัฒนาการเกษตร และคุณรัตนาพร กิตติกาส เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายแผน 5 สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดลำปาง ที่สนับสนุนข้อมูล พร้อมทั้งเกษตรกรโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่จังหวัดลำปาง ที่กรุณาให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์เป็นอย่างดี และคณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันราชภัฏลำปาง ที่อนุเคราะห์คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ต่าง ๆ ประกอบการทำวิจัย และท้ายที่สุดผู้วิจัยขอน้อมรำลึกถึงพระคุณของ นายละออง และ นางลัดดา ทองธานี บิดาและมารดา พร้อมทั้ง นางทรงพร วังซ้าย ที่เป็นกำลังใจที่สำคัญของผู้วิจัยในการศึกษาครั้งนี้

ปิยะรัตน์ ทองธานี

กันยายน 2544

สารบัญเรื่อง

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญเรื่อง	(8)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(11)
บทที่ 1 บทนำ	1
ปัญหาการวิจัย	2
วัตถุประสงค์การวิจัย	3
ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
นิยามศัพท์	5
บทที่ 2 การตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้อง	6
โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ	6
การพัฒนาการเกษตรในประเทศไทย	15
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม	22
ภาคสรุป	35
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	37
สถานที่ดำเนินการวิจัย	37
ผู้ให้ข้อมูล	39
ตัวแปรและการวัดตัวแปร	40
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	41
การทดสอบเครื่องมือ	41
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	42

สารบัญเรื่อง (ต่อ)

	หน้า
การวิเคราะห์ข้อมูล	42
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์	43
ตอน 1 ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกรที่เข้าร่วม	43
โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริในจังหวัดลำปาง	
ตอน 2 ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่	51
ตามแนวพระราชดำริ	
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	75
สรุปผลการวิจัย	75
อภิปรายผลการวิจัย	80
ข้อเสนอแนะ	82
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	84
บรรณานุกรม	85
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์	89
ภาคผนวก ข ประวัติผู้วิจัย	108

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดง 6 ลักษณะของการมีส่วนร่วม	31
2	จำนวนเกษตรกร และพื้นที่เป้าหมายในโครงการ เกษตรทฤษฎีใหม่ จังหวัดลำปาง	38
3	แสดงจำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ เกษตรทฤษฎีใหม่ในจังหวัดลำปาง	39
4	จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามลักษณะส่วนบุคคล	44
5	จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามลักษณะทางเศรษฐกิจ	47
6	จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามลักษณะทางสังคม	49
7	จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามลักษณะของการมีส่วนร่วม ในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ขั้นตอนการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา	53
8	จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามลักษณะของการมีส่วนร่วม ในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ขั้นตอนการวางแผนดำเนินกิจกรรม	59
9	จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามลักษณะของการมีส่วนร่วม ในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ขั้นตอนการลงทุนและปฏิบัติงาน	63
10	จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามลักษณะของการมีส่วนร่วม ในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล	68

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แสดงสมมติฐานของการมีส่วนร่วม	24
2	แสดงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม	24
3	แสดงปัจจัยในการมีส่วนร่วม	26
4	แสดงถึงกระบวนการการมีส่วนร่วม	27

บทที่ 1

บทนำ

(INTRODUCTION)

วิวัฒนาการทางการเกษตรของไทยมีรูปแบบเหมือนกับวิวัฒนาการการเกษตรในบริเวณอื่นของโลก กล่าวคือ เปลี่ยนแปลงมาจากลักษณะการครองชีพแบบเก็บของป่าล่าสัตว์ ด้วยข้อจำกัดในเครื่องมือและเทคโนโลยี ทำให้การเกษตรของไทยในระยะแรกมีรูปแบบเป็นการเกษตรแบบยังชีพเพียงรูปแบบเดียว พืชเกษตรที่สำคัญคือ ข้าว ซึ่งเริ่มแรกทำการปลูกในที่ดอนก่อน แล้วจึงขยายลงสู่พื้นที่ราบลุ่ม ในขณะที่เดียวกันก็ได้มีการพัฒนาพันธุ์ข้าวที่ปลูกจากข้าวไร่มาเป็นข้าวนาสวน จนกระทั่งพุทธศตวรรษที่ 20 โดยประมาณ ที่ข้าวนาสวนนี้ได้แพร่กระจายไปยังสวนต่าง ๆ ของประเทศ โดยมีศูนย์กลางอยู่บริเวณที่ราบภาคกลาง (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ , 2530 : 2)

ความเปลี่ยนแปลงของระบบการเกษตรเกิดขึ้นอย่างเด่นชัดเมื่อประเทศไทยได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริง กับประเทศอังกฤษ ในสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. 2398 จากการเกษตรกรรมแบบยังชีพที่มุ่งเน้นการปลูกเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ระบบการเกษตรของไทยได้เปลี่ยนรูปแบบมาเป็นการเกษตรเพื่อการค้าในปัจจุบัน ในระยะเริ่มแรกของการทำการเกษตรเพื่อการค้าพบว่าเกษตรกรมีการปลูกพืชอื่นเพื่อบริโภคในครัวเรือนในรูปของผักไว้บริโภคด้วย จนกระทั่งมีการขยายตัวของระบบการเกษตรแผนใหม่อย่างกว้างขวาง ในปี พ.ศ. 2464 การปลูกพืชเพื่อการบริโภคเองมีน้อยลง แต่การปลูกพืชเพื่อขายมีเพิ่มมากขึ้น จากที่เคยปลูกข้าวเพื่อส่งออก ระบบการเกษตรสมัยใหม่ได้ส่งเสริมให้มีการปลูกพืชส่งออกอย่างอื่นเพิ่มขึ้น เป็นต้นว่า ข้าวโพด ปอ มันสำปะหลัง และอ้อย แม้จะมีพืชเพื่อการส่งออกหลายชนิด แต่การเพาะปลูกก็ได้ทำแบบผสมผสานหลายพืช กลับเน้นการปลูกพืชเฉพาะอย่างมากขึ้น อันจะนำไปสู่ปัญหาทางด้านนิเวศวิทยา ด้านเศรษฐกิจและสังคมด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการเพิ่มต้นทุนการผลิต อันเนื่องมาจากความเสื่อมคุณภาพของดิน และการใช้เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีเข้าช่วย การใช้เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรสมัยใหม่ ทำให้เกิดแรงงานส่วนเกิน ซึ่งต้องอพยพโยกย้ายไปหางานทำยังส่วนอื่น สถานการณ์เช่นนี้ สามารถก่อให้เกิดการแตกสลายทางครอบครัวและสังคมในถิ่นที่อยู่เดิม และก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมอย่างอื่นอีกมากมายในถิ่นที่อยู่ใหม่ (มนัส สุวรรณ , 2538 : 69)

ประสบการณ์จากการประกอบการเกษตรสมัยใหม่ ได้แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า เกษตรกรมิได้มีฐานะและความเป็นอยู่ดีขึ้น ในทางตรงกันข้ามกลับทำให้เกษตรกรมีภาระหนี้สิน

เพิ่มมากขึ้น มีความอดอยากมากยิ่งขึ้น และมีความเครียดและวิตกกังวลมากขึ้น (ประเวศ วะสี , 2530 : 4) เมื่อการเกษตรสมัยใหม่ต้องมีข้อจำกัดเช่นนี้ หมายความว่า เรากำลังพบกับทางตัน โดยไม่มีทางเลือกอย่างอื่นเลยใช่หรือไม่ เชื่อแน่ว่าสำหรับประเทศไทย เมื่อพิจารณาประกอบกัน ระหว่างความมานะอดทนของประชากรที่เป็นชาวไร่ชาวนา และลักษณะทางกายภาพโดยทั่วไป ของประเทศแล้ว เรายังมีทางออกอีกหลายทางด้วยกัน ทางเลือกส่วนหนึ่งที่สามารถเป็นไปได้ สำหรับการเกษตรของไทยในอนาคต ได้แก่ ระบบเกษตรแบบผสมผสาน (Integrated farming) ระบบเกษตรแบบไร่ป่าผสมหรือวนเกษตร (Agroforestry) ระบบเกษตรอินทรีย์ (Organic farming) และระบบเกษตรธรรมชาติ (Natural farming) โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ระบบเกษตร ทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ปัญหาการวิจัย (Research Problem)

การเกษตรของไทยเป็นภาคเศรษฐกิจที่ถือว่ามีความสำคัญที่สุดของประเทศมาเป็น เวลาช้านาน แต่ผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5-6 ที่ผ่านมา มีแนวโน้มของการพัฒนาประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ทำให้เกิดปรากฏการณ์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลกระทบต่อภาคเกษตรกรรมโดยตรง และ ยิ่งในปัจจุบันประเทศไทยกำลังประสบกับปัญหาสภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ จึงมีความจำเป็น อย่างยิ่งที่จะต้องหันกลับมาพิจารณาปรับระบบการเกษตรแบบเดิม ซึ่งหน่วยงานที่รับผิดชอบก็คือ กรม ส่งเสริมการเกษตร เป็นหน่วยงานของรัฐที่มีภาระหน้าที่ ในการพัฒนาส่งเสริมและถ่ายทอดความรู้ ด้านการผลิตพืชและธุรกิจเกษตรแก่เกษตรกร ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรรวมกลุ่ม เพื่อเป็น แหล่งรับและเผยแพร่ความรู้ด้านการเกษตร และปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็น หน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร หรือตามที่กระทรวง หรือ คณะรัฐมนตรีมอบหมาย (กรมส่งเสริม การเกษตร, 2539 : 2)

ในปี พ.ศ. 2540 กรมส่งเสริมการเกษตร ได้นำระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนว พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาส่งเสริมสนับสนุนให้เกษตรกรทั้งประเทศ ปรับ เปลี่ยนวิธีการผลิตใหม่ ภายใต้การแนะนำของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร มาถึงปัจจุบันนี้มี เกษตรกรจำนวนประมาณ 8,000 ราย ได้นำระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ไปใช้ จนเกิดผลเป็นที่น่า-

พอใจและสามารถคลี่คลายปัญหาไปได้ในระดับหนึ่ง และคาดว่าจะมีจำนวนเกษตรกรที่เปลี่ยนมาใช้ระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่เพิ่มมากขึ้น (อำพล เสนาณรงค์ , 2540 : 5)

สำหรับจังหวัดลำปาง ได้จัดทำโครงการ “เกษตรทฤษฎีใหม่” ตามแนวพระราชดำริ ภายใต้แผนปฏิบัติการตามนโยบายบรรเทาปัญหาการว่างงานแห่งชาติ เพื่อให้การช่วยเหลือแรงงานที่ว่างงานหรือถูกเลิกจ้าง ที่เดินทางกลับภูมิลำเนาและประสงค์จะประกอบอาชีพด้านการเกษตร ให้ได้ทำงานมีอาชีพและรายได้ที่ยั่งยืน โดยในปีงบประมาณ 2541 จังหวัดลำปาง ได้รับอนุมัติจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ให้ดำเนินการคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 100 ราย รายละ 1 แปลง การดำเนินงานของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่นี้ มีความก้าวหน้าไปในระดับหนึ่ง ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดลำปาง โดยนักวิชาการเกษตร และ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้ให้คำแนะนำ สนับสนุน และติดตามผลงานมาโดยตลอด ตามรูปการณ์ดังกล่าว การเปลี่ยนแปลงทางเลือกในการเกษตรของเกษตรกรในจังหวัดลำปางน่าจะบรรลุผล หากเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ได้มีโอกาสดำเนินกิจกรรมการเกษตรทฤษฎีใหม่ทุกขั้นตอน จากการเลือกและตัดสินใจด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นเพื่อเป็นการยืนยันถึงการดำเนินกิจกรรมการเกษตรทฤษฎีใหม่ด้วยตัวเองของเกษตรกรจังหวัดลำปาง ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในจังหวัดลำปาง

วัตถุประสงค์การวิจัย

(Objectives of the Study)

การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาถึงลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ ในจังหวัดลำปาง
2. เพื่อทราบถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ ในจังหวัดลำปาง

ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย (Scope and Limitation of the Study)

1. การวิจัยครั้งนี้จะศึกษาเฉพาะลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในจังหวัดลำปาง
2. ผู้ให้ข้อมูล คือ เกษตรกรที่เข้าร่วม โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในจังหวัดลำปาง จำนวน 100 ราย โดยไม่มีการสุ่มตัวอย่าง และข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้จะได้มาจากการสัมภาษณ์โดยอาศัยแบบสอบถามเป็นเครื่องมือ และจะจัดเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงระหว่างเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2543 ถึงเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2543
3. การศึกษาถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ จะศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรใน 4 ขั้นตอน คือ
 - 3.1 การมีส่วนร่วมในการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา
 - 3.2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
 - 3.3 การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
 - 3.4 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Results)

ผลการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรใน โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ คาดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อบุคคลและหน่วยงานดังนี้

1. คณะผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน ในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ จังหวัดลำปาง และจังหวัดอื่น ๆ สามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงนโยบายวางแผนและดำเนินงานตามโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ เพื่อให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ครบทุกขั้นตอน
2. เป็นข้อมูลสำหรับนักวิจัย นักศึกษาและผู้สนใจ เกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ เพื่อประกอบการค้นคว้าและวิจัยต่อไป

นิยามศัพท์ (Definition of Terms)

การเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ หมายถึง แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการบริหารจัดการที่ดินและแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรรูปแบบใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาการเกษตรรายย่อย ที่มีพื้นที่ทำกินน้อย โดยเฉลี่ยครอบครัวละ ประมาณ 10 - 15 ไร่ ที่มีสภาพพื้นที่ขาดแคลนน้ำ ให้สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อยกระดับผลผลิตในไร่นาของตนเองให้เพียงพอสามารถเลี้ยงตนเองได้ในระดับหนึ่ง บนพื้นฐานของความประหยัด และสามัคคีในชุมชน โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ตาม ทฤษฎี 30 : 30 : 30 : 10

ส่วนแรก ประมาณร้อยละ 30 : สระเก็บกักน้ำ เพื่อการเกษตร

ส่วนที่สอง ประมาณร้อยละ 30 : ทำนา ปลุกพืชหลังนา หากมีน้ำพอ

ส่วนที่สาม ประมาณร้อยละ 30 : ปลุกพืชไร่ หรือ ทำสวน

ส่วนที่สี่ ประมาณร้อยละ 10 : ที่อยู่อาศัย

ซึ่งสัดส่วนดังกล่าว สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม ของสภาพพื้นที่ดิน สภาพน้ำฝน และสภาพแวดล้อมอื่นๆ (สถานีทคลองพืชไร่ พระพุทธบาท, 2539: 12)

การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (mental and emotional involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น ทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2527: 182)

บทที่ 2

การตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้อง

(REVIEW OF RELATED LITERATURE)

การวิจัยนี้ได้ศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อความกระจ่างชัดในปัญหา และสามารถดำเนินการวิจัยอย่างถูกต้อง โดยครอบคลุมประเด็นเนื้อหา ดังนี้

1. โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ
2. การพัฒนาการเกษตรในประเทศไทย
3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ

ปฐมบทของโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ สืบเนื่องมาจากหลากหลายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรในชนบทไทย ดังที่ อำพล เสนาณรงค์ (2542 : 4) ได้นำเสนอไว้ตามรายละเอียด ต่อไปนี้

ประเทศไทยเป็นประเทศที่อยู่ในเขตร้อนชื้น มีฝนตกค่อนข้างชุก มีค่าเฉลี่ยทั่วประเทศประมาณ 1,500 มิลลิเมตร และมีฤดูฝนนานประมาณ 5-6 เดือนในอดีตเมื่อป่าไม้ยังอุดมสมบูรณ์อยู่ น้ำฝนส่วนหนึ่งจะถูกดูดซับไว้ในป่า ส่วนหนึ่งจะไหลลงสู่ได้ดิน อีกส่วนหนึ่งจะถูกเก็บกักไว้ตามทีลุ่ม เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง และลำธารตามธรรมชาติ ส่วนที่เหลือจะระเหยสู่บรรยากาศและไหลลงสู่ลำห้วย ลำธาร แม่น้ำและออกสู่ทะเล น้ำที่ถูกกักเก็บไว้ในป่าและในแหล่งน้ำธรรมชาติเหล่านี้ จะค่อย ๆ ไหลซึมซับออกมาทีละน้อยตลอดปี ส่วนที่ยังอยู่ในหนอง คลอง บึง และแอ่งน้ำต่าง ๆ ก็จะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนในช่วงฤดูแล้ง ต่อมาระบบนิเวศเปลี่ยนไป ป่าไม้ถูกทำลาย ถูกถากถางเพื่อการเกษตรและกิจกรรมต่าง ๆ ห้วย หนอง คลอง บึง สาธารณะจะตื้นเขินและถูกบุกรุก การถือครองกรรมสิทธิ์บริเวณทางระบายน้ำออกสู่ทะเลตามธรรมชาติ ถูกใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างอาคาร ถนน ทางรถไฟ บ่อเลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลา และอื่น ๆ เมื่อฝนตกลงมา น้ำไหลสู่ที่ต่ำอย่างรวดเร็วเพราะไม่มีที่เก็บกัก แต่เมื่อกระทบสิ่งกีดขวางก็ทำให้น้ำท่วมฉับพลันอย่างรุนแรง เมื่อน้ำทำไหลลงทะเลหมดและไม่มีน้ำจากป่ามาเติม แหล่งน้ำธรรมชาติก็เหือดแห้ง จึงทำให้เกิดความแห้งแล้งและขาดน้ำธรรมชาติก็เหือดแห้ง จึงทำให้เกิดความแห้งแล้งและขาดน้ำอุปโภคบริโภคอยู่เสมอ เกษตรกรที่อยู่ในสภาวะดังกล่าว โดยเฉพาะชาวนาที่อยู่ในเขตใช้น้ำฝน จึงได้รับ

ความเค็คร้อน ผลิตผลเสียหยาเป็นประจำและไม่พอเลี้ยงชีพ ต้องอพยพทิ้งถิ่นฐานไปหารายได้ในเมืองใหญ่ ๆ และเกิดปัญหาด้านสังคมตามมา

นับตั้งแต่เสด็จขึ้นครองสิริราชสมบัติเมื่อพุทธศักราช 2489 เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จแปรพระราชฐาน และเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมพสกนิกรทั่วราชอาณาจักรเรื่อยมา พระองค์ได้ทรงประสบกับสภาพดิน ฟ้า อากาศ และภูมิประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ และทอดพระเนตรความทุกข์ยากแค้นแสนตรากตรำของราษฎรที่ประสบปัญหาอุปสรรคของการดำรงชีวิตของประชาชนทั่วประเทศด้วยพระองค์เองจึงทรงตระหนักถึงปัญหาและอุปสรรคเหล่านั้นอย่างถ่องแท้และได้ทรงมีพระราชดำริริเริ่มโครงการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขเพื่อบรรเทาปัญหาเหล่านี้ โดยเฉพาะโครงการอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร และโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดต่าง ๆ จำนวนมาก สำหรับในด้านการพัฒนาอาชีพของประชาชนในชนบท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวทางครั้งสำคัญเมื่อปี พ.ศ. 2532 ซึ่งต่อมาพระราชราษฎรได้รู้จักกันอย่างดีในนามการเกษตร “ทฤษฎีใหม่”

ครั้งที่ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม(2542 : 15 – 16) ทฤษฎีใหม่ : จากพระราชดำริสู่เส้นทางชีวิตใหม่ของผู้คนในชนบท ทฤษฎีใหม่จากแนวพระราชดำริที่เกิดขึ้นจากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนราษฎร และแก้ไขปัญหาให้กับชีวิตที่ยากไร้ในท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติของประเทศที่กำลังเสื่อมโทรม ให้กับราษฎรที่ด้อยด้อยกว่าอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2535 ดังพระราชดำรัสที่มีไว้ว่า “ก็เลยเกิดความคิดขึ้นมาว่าในท้องถิ่นนั้น ฝนก็ดีพอสมควร แต่ตกลงมาไม่ถูกระยะเวลา ก็คือฝนทิ้งช่วง วิธีการแก้ไขก็คือ ต้องเก็บน้ำฝนที่ตกลงมา ก็เกิดความคิดว่า อยากทดลองดูสัก 10 ไร่ ในท้องถิ่นนั้น 3 ไร่ จะเป็นบ่อน้ำ คือเก็บน้ำฝน แล้วถ้าจะต้องปลูกด้วยพลาสติก ก็ปลูกด้วยพลาสติก ทดลองดู แล้วอีก 6 ไร่ ทำเป็นที่นา ส่วนไร่ที่เหลือก็เป็นบริการ หมายถึง ทางเดินหรือกระดือบ หรืออะไรก็ได้แล้วแต่หมายความว่า น้ำ 30% ที่นา 60% ก็เชื่อว่าถ้าเก็บน้ำไว้ได้ จากเดิม ที่เก็บเกี่ยวข้าวได้ไร่ละประมาณ 1 – 2 ถึง ถ้ามีน้ำเล็กน้อยอย่างนั้น ก็ควรจะเก็บเกี่ยวข้าวได้ไร่ละประมาณ 10 – 20 ถึงหรือมากกว่า” โดยมีรูปแบบการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษม พวงจิก อ่างในศิริจิต หุ่นหัว และสมชาย บริพันธ์ (2542 : 4 – 5) สามารถสรุปรูปแบบการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ได้ดังนี้

1. เป็นรูปแบบการทำเกษตร สำหรับเกษตรกร ที่มีพื้นที่ทำการเกษตรน้อย ประมาณ 10 – 15 ไร่
2. เกษตรกรสามารถทำการเกษตรเพื่อให้สามารถเลี้ยงตัวเองได้ พึ่งพาตนเองและลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก

3. มีแหล่งน้ำในไร่นา เพื่อใช้ประโยชน์จากน้ำทำการเกษตรทั้งการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการประมง

4. เกษตรกรมีพื้นที่ทำนา (ปลูกข้าว) ซึ่งเป็นอาหารหลักให้มีผลผลิตเพียงพอแก่การบริโภค (1 คน บริโภคข้าวเปลือก 20 ถัง/ปี)

5. การแบ่งพื้นที่การเกษตร ให้มีทั้งการทำนา การปลูกพืชผัก ไม้ผล ไม้ยืนต้น การเลี้ยงสัตว์ปีก สัตว์น้ำ และชุดสระน้ำ เป็นการทำการเกษตรที่มีความหลากหลาย มีอาหารไว้บริโภคในครัวเรือนและถ้ามีเหลือก็ไว้ขายเป็นรายได้สู่ครัวเรือน

6. การทำกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง ช่วยให้เกษตรกรได้ใช้ทรัพยากรในไร่อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพช่วยเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน สร้างความสมดุลของระบบนิเวศน์

7. การปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้น เป็นการเพิ่มปริมาณของต้นไม้ เป็นการสร้างและเพิ่มความชุ่มชื้นแก่ธรรมชาติ

8. การมีแหล่งเก็บกักน้ำในไร่นา นับเป็นหัวใจสำคัญของการเกษตร โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำ เช่น อ่างเก็บน้ำทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เกษตรกรจะใช้น้ำอย่างประหยัดและเห็นคุณค่าอีกทั้งเป็นการเพิ่มปริมาณการเก็บกักน้ำได้เพิ่มขึ้น

แนวการพัฒนาชีวิตและอาชีพตามแนวทฤษฎีใหม่นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริไว้ 3 ขั้น คือ ขั้นที่1) การผลิต ขั้นที่2) การรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ และขั้นที่ 3) การร่วมมือกับแหล่งเงิน (ธนาคาร) และกับแหล่งพลังงาน ที่อำพลเสนาณรงค์ (2542 : 4 – 9) ได้ระบุสาระสำคัญ ของแนวทางการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ ไว้ทั้ง 3 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ทฤษฎีใหม่ ขั้นที่หนึ่ง

พื้นฐานที่สำคัญของเกษตรกรที่จะปฏิบัติทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง ได้แก่ มีพื้นที่ค่อนข้างน้อย ประมาณ 15 ไร่ ค่อนข้างยากจน จำนวนสมาชิกปานกลาง (ไม่เกิน 6 คน) อยู่ในเขตใช้น้ำฝนธรรมชาติ ฝนไม่ชุกมากนัก ดินมีสภาพที่สามารถขุดสระเก็บกักน้ำได้ ในระยะแรกจะผลิตพอเพียงเลี้ยงตัวได้แต่จะต้องกินอยู่อย่างประหยัด มีความขยันหมั่นเพียร มีความสามัคคี และช่วยเหลือเกื้อกูลกันกับเพื่อนบ้าน หลักการที่สำคัญของการปฏิบัติ คือ การรู้จักการบริหารและจัดการดินและน้ำ ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับการบริหารเวลา บริหารเงินทุน และกำลังคน เพื่อได้บังเกิดผลผลิตเป็นอาหารและรายได้ตลอดปี และผลจากการที่ได้ทรงคิดและคำนวณ พระองค์ได้ทรงแนะนำ

ให้แบ่งพื้นที่ออกเป็นสัดส่วนร้อยละ 30:30:30:10 (ภายหลังสัดส่วนนี้มีพระราชวินิจฉัยให้ยืดหยุ่นได้บ้าง) และทำกิจกรรมดังนี้

1. ร้อยละ 30 ส่วนแรก ให้ขุดสระประมาณ 4.5 ไร่ สำหรับเก็บน้ำฝนธรรมชาติที่มีอย่างเหลือเฟือในฤดูฝนปกติ เพื่อใช้สำหรับรดน้ำพืชที่ปลูกในฤดูฝนยามเมื่อฝนทิ้งช่วงแห้งแล้ง การใช้น้ำจะต้องเป็นไปอย่างประหยัด โดยใช้วิธีการและเลือกพืชกับวิธีปลูกแต่ละพืชที่เหมาะสม วิธีการให้น้ำโดยประหยัด เช่น การตัดรด การสูบน้ำส่งตามท่อยาง หรือการใช้ระบบน้ำหยดแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

ส่วนพืชยืนต้นหรือพืชอายุสั้น โดยปลูกผสมผสานกันหลาย ๆ ชนิด ระหว่างพืชต้นใหญ่และพืชล้มลุกเพื่อใช้พื้นที่และน้ำอย่างมีประสิทธิภาพที่สุดและมีเสถียรภาพ น้ำที่เก็บในสระหากเหลือไปถึงฤดูแล้งให้ใช้ปลูกพืชอายุสั้นและราคาดี เช่น ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วลิสงและผักต่าง ๆ ไม่ควรนำไปใช้ปลูกข้าวนาปรังเป็นอันดับแรก นอกจากปีใดน้ำท่วม แผลงข้าวเสียหายหมด จึงจะพิจารณาปลูกข้าวนาปรังได้เพื่อให้มีข้าวบริโภค แต่ต้องประมาณพื้นที่ปลูกข้าวให้เหมาะสมกับปริมาณน้ำที่มีอยู่ในสระ รูปร่างและขนาดของสระอาจยืดหยุ่นได้บ้าง เช่น ในพื้นที่ที่ฝนมีปริมาณทั้งปีมากหรือมีน้ำชลประทานมาเติมได้ ขนาดสระอาจจะน้อยกว่าร้อยละ 30 และถ้าพื้นที่บังคับหรือต้องการเลี้ยงสัตว์น้ำ อาจขุดสระและบ่อหลาย ๆ บ่อก็ได้ แต่เมื่อรวมพื้นที่ทั้งหมดแล้วจะต้องใกล้เคียงร้อยละ 30 นอกจากนี้อาจจะรวมพื้นที่ยกคันขึ้น เพื่อปลูกไม้ยืนต้นด้วยหากสามารถเก็บน้ำในร่องได้ตลอดปี ในกรณีที่สามารถส่งน้ำมาจากแหล่งชลประทานได้ ต้องส่งมาในระบบท่อปิดเพื่อลดการสูญเสียน้ำ และส่งมาเติมในสระตามช่วงเวลาที่เหมาะสมเท่านั้น การใช้น้ำจากสระต้องเป็นไปตามหลักประหยัดค้ำที่กล่าวข้างต้น และพึงตัวเองให้มากที่สุด หากไม่ได้รับความช่วยเหลือการขุดสระจากทางราชการ หรือแหล่งเงินทุนอื่น และต้องการขุดเอง ควรทยอยขุดสระแต่ละปีตามกำลังเงิน และกำลังกายจนกว่าจะครบพื้นที่ร้อยละ 30 รูปร่างของสระควรเลือกรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาว ๆ น่าจะลดการระเหยของน้ำได้ดีกว่าบ่อกว้าง ดินที่ขุดจากสระใช้ถมเป็นคันดินรอบพื้นที่เพื่อกั้นน้ำท่วม หากไม่ใช้ทำคันดิน จะต้องแยกดินส่วนบนไว้ส่วนหนึ่ง สำหรับนำมาเกลี่ยทับดินชั้นล่าง

2. ร้อยละ 30 ส่วนที่สอง ใช้ปลูกข้าวเนื้อที่ประมาณ 4.5 ไร่ เนื่องจากทรงมีพระราชวินิจฉัยว่า ข้าวเป็นอาหารหลัก และอาหารประจำวันของคนไทยมาแต่อดีตกาลและเป็นส่วนหนึ่งของความมั่นคงและมั่นใจในการดำรงชีวิต เกษตรกรไทยไม่ว่าจะโยกย้ายไปอยู่ที่ใดหรือเปลี่ยนอาชีพไปอย่างไร อย่างน้อยจะต้องมั่นใจว่ามีข้าวกินและพยายามปลูกข้าวให้พอกินตลอดปี เพื่อให้มีเสถียรภาพด้านอาหาร ครอบครัวที่มีสมาชิก 6 คน ถ้าบริโภคข้าวเฉลี่ยประมาณคนละ 200 กิโลกรัมต่อปี ดังนั้นจะต้องบริโภคข้าวไม่ต่ำกว่าปีละ 1,200 กิโลกรัม และถ้าทำนาปีในสภาพที่ควบคุมน้ำไม่ให้ขาดช่วงได้เมื่อฝนแล้ง ก็จะได้ผลผลิตไม่ต่ำกว่าปีละ $4.5 \times 325 = 1,462.5$ กิโลกรัม

แต่ถ้าบำรุงรักษาดีอาจจะมีผลผลิตเพิ่มมากกว่านี้ เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวนาปีแล้วหากยังมีฝนและน้ำในสระเหลือ ควรเลือกปลูกพืชอายุสั้นและราคาดีในสภาพนา ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

3. ร้อยละ 30 ส่วนที่สาม เนื้อที่ 4.5 ไร่ ให้ปลูกพืชสวน ไม้ยืนต้น และพืชไร่อย่างผสมผสาน โดยมีวิธีการและชนิดของพืชที่แตกต่างกันหลากหลายกันไปแต่ละพื้นที่ และขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น ภูมิภาค ฤดูกาล ตลาด และเส้นทางคมนาคม ตลอดจนประสิทธิภาพและภูมิปัญญาของเกษตรกร เป็นต้น ไม้มีสูตรตายตัว ยึดหยุ่นได้ การปลูกพืชให้หลากหลายเช่นนี้จะเป็นการช่วยการกระจายเงินทุน แรงงาน น้ำ และปัจจัยการผลิตต่าง ๆ กระจายความเสี่ยงจากศัตรูพืช และความแปรปรวนของดิน ฟ้า อากาศ ตลอดจนกระจายรายได้ด้วย พืชที่ปลูกระยะแรกควรเป็นกล้วย เพื่อบังร่ม และเก็บความชื้นในดิน ต่อไปควรเป็นผลไม้และไม้ยืนต้น ระหว่างที่ไม้ยืนต้นยังไม่โต ก็ปลูกพืชล้มลุกอายุสั้นระหว่างแถว เช่น พริก มะเขือ ถั่วต่าง ๆ จนกว่าจะปลูกไม้ได้ จึงเปลี่ยนไปปลูกไม้ทนร่ม เช่น จิง ข่า และพืชหัว เป็นต้น

พื้นที่ปลูกพืชผสมผสานเหล่านี้มีพื้นที่รวมกันประมาณ 4.5 ไร่ แต่ในบางท้องที่ขนาดของสระ และพื้นที่ปลูกข้าวรวมกันอาจน้อยกว่า 9 ไร่ พื้นที่ที่ลดลงอาจใช้ปลูกพืชผสมได้ รวมทั้งบริเวณรอบที่อยู่อาศัย คันดิน ทางเดิน และขอบสระ อาจใช้ปลูกพืชต่าง ๆ ได้ นับรวมกันเป็นพื้นที่ปลูกพืชผสม พืชผสมเหล่านี้ส่วนใหญ่จะใช้เป็นอาหารประจำวัน ได้แก่ ผัก ผลไม้ สมุนไพร และเครื่องเทศ ซึ่งเป็นอาหารหลักของคนไทยที่กินกับข้าวมาเป็นเวลาช้านาน เช่นเดียวกับข้าว และปลา โดยเฉพาะพืชผักพื้นเมือง ปัจจุบันมีมากกว่า 160 ชนิด บางชนิดมีพบทั่วทุกภาค บางชนิดมีเฉพาะภาค ส่วนที่เหลือก็สามารถจำหน่ายเป็นรายได้ ตัวอย่างของพืชที่ควรเลือกปลูกได้แก่

3.1 พืชสวน (ไม้ผล) เช่น มะม่วง มะพร้าวแก่ มะพร้าวน้ำหอม มะขาม ขนุน ละมุด ส้มเขียวหวาน ส้มโอ ส้มโชกุน ฝรั่ง น้อยหน่า กระท้อน มะละกอ ชมพู และกล้วย เป็นต้น

3.2 พืชสวน (ผักยืนต้น) เช่น แคนยอน มะรุม สะเดา ชะอม ขี้เหล็ก ผักหวาน กระถิน เหลียง เนียง สะตอ หอมขั้วหมู ตำมึง มะม่วง มันปู มะอึก มะกอก ย่านาง ถั่วมะแฮะ ตำลึง ถั่วพู และ มะเขือเครือ เป็นต้น

3.3 พืชสวน (ผักล้มลุก) เช่น พริก กระเพรา โหระพา ตะไคร้ จิง ข่า กระชาย ชะพลู แมงลัก สะระแหน่ บัวบก มันเทศ มันสำปะหลัง ผือก บุก ถั่วฝักยาว ถั่วพุ่ม มะเขือ ฟักเขียว ฟักทอง ผักบุ้งไทย ผักบุ้งจีน ผักคะน้า ผักกาดขาว ผักกาดหอม ผักไผ่ หอม กระเทียม และมะละกอ เป็นต้น

3.4 พืชสวน (ไม้ดอกและไม้ประดับ) เช่น มะลิ ดาวเรือง บานไม่รู้โรย กุหลาบ รัก ช่อนกลั่น ปทุมมา กระเจียว และดอกไม้เพื่อทำดอกไม้แห้ง เป็นต้น

3.5 เห็ด เช่น เห็ดฟาง เห็ดนางฟ้า เห็ดเป๋าฮื้อ เป็นต้น

3.6 สมุนไพรและเครื่องเทศ บางชนิดจัดอยู่ในกลุ่มพืชผักแล้ว เช่น พริก พริกไทย กระเพรา สะระแหน่ แมงลัก และตะไคร้ เป็นต้น แต่ยังมีบางประเภทที่ใช้เป็นยารักษาโรค และน้ำมันหอม เช่น ขมิ้นชัน (โรคกระเพาะ) พญาขอหรือเสลดพังพอน (โรคเรื้อรัง) ไพล (ปวดเมื่อย) ฟันทะลายโจร (แก้ไข้) มะแว้ง (แก้ไข้และแก้ไอ) ชุมเห็ดและมะขามแขก (ยาระบายอ่อน ๆ) ทองพันชั่ง (ความดันสูง) กระเทียม (ความดันสูง) ตะไคร้หอม (ยาคันยุง) และแฟกหอม เป็นต้น

3.7 พืชน้ำ ปลูกในสระ เช่น ผักกระเฉด ผักบุ้งไทย กระจับ หน่อไม้ บัวสาย ผักกูด และโสน เป็นต้น

3.8 ไม้ยืนต้น (ใช้สอยและเชื้อเพลิง แต่บางชนิดมีส่วนที่กินได้) เช่น ไม้มะพร้าว ตาล เสี้ยว กระถิน สะแก ยูคาลิปตัส สะเดา จี๋เหล็ก สัก ขางนา และหลายชนิดมีคุณสมบัติบำรุงดินด้วย เช่น ประดู่บ้าน ประดู่ป่า พยุง ชิงชัน กระถินณรงค์ กระถินพิมาน กระถินเทพา มะค่าโมง ทิ้งถ่อน จามรีป่า จามจุรี ทองหลวง กระถินไทย และมะขามเทศ เป็นต้น

3.9 พืชไร่ พืชไร่หลายชนิดไม่เหมาะกับการปลูกผสมกับพืชอื่น เพราะต้องการแสงแดดมากและไม่ชอบการเบียดเสียด แต่อาจปลูกได้ในช่วงแรก ๆ ที่ไม้ยืนต้นยังไม่โต ไม่แย่งรบกวนมากนัก บางชนิดอาจเก็บเกี่ยวเมื่อผลผลิตยังสดอยู่ และรับประทาน หรือจำหน่ายเป็นพืชผักซึ่งจะมีราคาดีกว่าเมื่อเก็บผลผลิตแก่ พืชไร่เหล่านี้ ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ถั่วพุ่ม ปอกระเจา อ้อยคั้นน้ำ และมันสำปะหลัง เป็นต้น บางชนิดเป็นพืชยืนต้น อาจปลูกตามริ้นแปลง หัวไร่ปลายนาได้ เช่น มัน กล้วย และฝ้ายดำ เป็นต้น ส่วนดีของพืชไร่ คือผลผลิตเก็บไว้ได้นาน ต่างกับพืชสวนที่ผลผลิตเก็บไว้ไม่ได้นาน จะต้องรีบจำหน่ายบริโภค หรือแปรรูปทันที

3.10 พืชบำรุงดิน และพืชคลุมดิน ชนิดที่เป็นพืชล้มลุกควรปลูกแซมผลไม้มือหรือไม้ยืนต้นขณะที่ดินยังเล็กลอยู่ หรือปลูกหลังข้าว เช่น ถั่วมะแฮะ ถั่วฮามาต้า โสนอัฟริกัน โสนพื้นเมือง ปอเทือง ถั่วพรี รวมทั้งถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วลิสง และถั่วพุ่ม เป็นต้น แต่บางชนิดเป็นพืชยืนต้น อาจปลูกผสมกับพืชอื่น หรือปลูกตามหัวไร่ปลายนาได้ บางอย่างอยู่ในกลุ่มพืชสวนที่บริโภคได้ บางอย่างอยู่ในกลุ่มไม้ใช้สอยและเชื้อเพลิง เช่น จี๋เหล็ก กระถิน ชะอม ถั่วมะแฮะ สะเดอ หางไหล มะขาม มะขามเทศ มะขามแขก ประดู่บ้าน ประดู่ไทย ทองหลวง และสะเดาช้าง เป็นต้น สำหรับพื้นที่ที่มีความลาดเท หรือริมบ่อ ริมคันดิน ควรปลูกแฝกเป็นแถวขวางแนวลาดเอียงเพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน

3.11 แนวทางประกอบการพิจารณาเลือกปลูกพืชผสม พืชหลายชนิดใช้ทำประโยชน์ได้มากกว่าหนึ่งอย่าง หรือเอนกประสงค์ การเลือกปลูกพืชผสมหลายอย่างในพื้นที่เดียวกันต้องอาศัยคำแนะนำทางวิชาการ และประสบการณ์ หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เพราะพืชบางชนิดจะปลูกร่วมกันได้ บางชนิดไม่ได้

หลักการพิจารณาทั่ว ๆ ไป เลือกปลูกพืชที่มีความสูงของเรือนยอดต่าง ๆ อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน โดยแบ่งความสูงออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

- สูง เช่น มะพร้าว มะขาม ประดู่ ไม้ขนุน เหลียง สะตอ เนียง มะตูม เป็นต้น
- ปานกลาง เช่น มะม่วง ส้ม มะนาว มะรุม ผักหวาน จี๋เหล็ก มะดัน กระท้อน น้อยหน่า กัลยง มะละกอ อ้อย สะเดา มะกรูด ชะมวง หมุย ชะอม มะขม ทองหลาง มะกอกป่า มะเฟือง มะอึก ขอ เป็นต้น

- ชั้่นล่าง เช่น ขิง ข่า ตะไคร้ สะระแหน่ บัวบก บอน กระชาย ขมิ้น ชะพลู สับปะรด บุก มันต่าง ๆ มะเขือต่าง ๆ พริก กระเจี๊ยบมอญ กระเจี๊ยบแดง ผักโขม เป็นต้น

3.12 คุศโลบายในการปลูกพืชผสมหลายอย่าง ปัจจุบันหน่วยงานต่าง ๆ มีแนวทางส่งเสริมการปลูกพืชอาหารด้วยวิธีการแบ่งเป็นกลุ่มต่าง ๆ กัน เช่น

- พืชสวนครัว เช่น พริก กระเพรา โหระพา แมงลัก ตะไคร้ มะกรูด พริกไทย มะอึก มะนาว (กะปิ น้ำปลา น้ำตาล) เป็นต้น

- รั้วกินได้ เช่น ตำลึง ขจร โสน ถั่วพู มันปู กระถิน มะขามเทศ บวบ ฟักเขียว มะระ มะเขือเครือ ไม้ น้ำเต้า ฟักขาว ผักแปม เป็นต้น

- ผักล้มต่ำ เช่น มะละกอ ถั่วฝักยาว ถั่วพุ่ม มะนาว พริก (กระเทียม น้ำตาล น้ำปลา ปู กุ้งแห้ง น้ำปลาร้า)

- ผักข้าวยา เช่น กระถิน ส้มโอ มะดัน มะขาม สะตอ ถั่วฝักยาว ตะไคร้ มะม่วง ข่า มะกรูด มะพร้าว (น้ำตาล น้ำปลา น้ำบูดู)

- ผักแกงแค เช่นชะอม ชะพลู กระเพราขาว ตำลึง ผักชีฝรั่ง ผักชีหูด มะเขือเปราะ หน่อไม้ ผักเผ็ด ถั่วฝักยาว มะเขือพวง ตะไคร้ (พริกแห้ง กระเทียม หอมแดง กะปิ น้ำปลาร้า น้ำมัน เกลือ)

4. ร้อยละ 10 เป็นที่อยู่อาศัย ถนน คันดิน และสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ รวมประมาณ 1.5 ไร่ พื้นที่ส่วนนี้จะรวมคอกสัตว์เลี้ยง เรือนเพาะชำ ฉางเก็บผลิตผลเกษตร ปังจัยการผลิต และเครื่องมือเครื่องทุ่นแรง ฯลฯ และอาจรวมสวนรอบบ้านด้วย

5. การเลี้ยงสัตว์ ควรเลือกสัตว์บก เช่น วัวนม หมู ไก่ เป็ด และสัตว์น้ำ เช่น ปลาตะเพียน ปลาสลิด ปลานิล ปลาทับทิม กุ้งก้ามกราม หอยขม ฯลฯ ให้เหมาะสมกับแรงงาน เงินทุน และพื้นที่ที่เหลือ ตลอดจนอาหารบางส่วนที่ได้จากในแปลงพืช (ดินพืช รำข้าว ฟางข้าว มูลสัตว์ ฯลฯ) โดยไม่เน้นเป็นรายได้หลัก แต่เพื่อเป็นรายได้เสริม และอาหารประจำวัน โดยเฉพาะปลาซึ่งเป็นอาหารประจำวันของคนไทยที่บริโภคพร้อมกับข้าวและผักมาตั้งแต่โบราณกาล สำหรับเทคนิค

ของการเลี้ยงจะต้องเป็นไปตามคำแนะนำของนักวิชาการ เช่นเดียวกับการปลูกพืช เช่น การสร้างคอกหรือ เล้าสัตว์ครอบริมบ่อปลา เพื่อใช้มูลสัตว์เป็นอาหารปลา หรือการจับบ่อปลา ให้มีระดับความลึกต่าง ๆ กัน เป็นต้น

ทฤษฎีใหม่ ขั้นที่สอง

เมื่อการทำเกษตร “ทฤษฎีใหม่” ขั้นที่หนึ่งมีมากรายขึ้น และผ่านไปหลาย ๆ ปี ผลผลิตและรายได้จะมีเพิ่มขึ้น เกษตรกรจำเป็นจะต้องปรับปรุงตัวเอง รวมกลุ่มกันในรูปแบบกลุ่มหรือสหกรณ์ และร่วมแรงกันในเรื่องต่าง ๆ เช่น 1) การผลิต (พันธุ์พืช เครื่องมือ เครื่องจักร ฯลฯ) 2) การตลาด (ตลาดข้าว ชู่ง เครื่องสีข้าว การจำหน่ายผลผลิต) 3) การเป็นอยู่ (กะปิ น้ำปลา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ ที่ผลิตไม่ได้เอง) 4) สวัสดิการ (สาธารณสุข ยารักษาโรค เงินกู้ ฯลฯ) 5) การศึกษา (โรงเรียน ศูนย์การศึกษา ฯลฯ) 6) สังคม และศาสนา เป็นต้น

สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นความจำเป็นของชีวิตประจำวัน แต่ไม่อาจลงทุนลงแรงเพียงลำพังได้ จะต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างเพื่อนบ้าน และหน่วยราชการ มูลนิธิและเอกชน

ทฤษฎีใหม่ ขั้นที่สาม

เมื่อกิจการขั้นที่หนึ่งและขั้นที่สองเจริญเติบโตขึ้น จำเป็นจะต้องพัฒนากิจการต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอีก โดยติดต่อร่วมมือกับแหล่งเงินทุน (ธนาคาร) และแหล่งพลังงาน (บริษัทน้ำมัน) หรือเอกชนเพื่อดำเนินกิจการต่าง ๆ เช่น ตั้งและบริหารโรงสี ตั้งและบริหารร้านสหกรณ์ ช่วยการลงทุน ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นต้น

ทั้งนี้ทั้งฝ่ายเกษตรกร และฝ่ายธนาคารกับบริษัทจะได้ประโยชน์ เกษตรกรขายข้าวในราคาสูง (ไม่กดราคา) ธนาคารกับบริษัทซื้อข้าวในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรมาสีเอง เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคในราคาต่ำ เช่น สหกรณ์ ราคาขายส่ง ธนาคารกับบริษัท (เอกชน) จะสามารถขายบุคลากร (อำพล เสนาณรงค์, 2542 : 5-9)

โดยสรุปแล้ว การที่จะทำการเกษตรแบบเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ ให้สู่การปฏิบัติจริงนั้น ประกอบด้วยข้อควรพิจารณาหลายประการ ได้แก่

1. ความรู้เข้าใจในหลักการต่อเกษตรทฤษฎีใหม่นั้นสำคัญยิ่ง รูปแบบการเกษตรหลายรูปแบบมีส่วนคล้ายคลึงกับเกษตรทฤษฎีใหม่ แต่เมื่อพิจารณาอย่างทอ้งแท้แล้ว จะผิดกันตรงเงื่อนไขตรงพื้นที่กิจกรรม การตั้งเป้าหมาย และขั้นตอนปฏิบัติ

2. การตั้งเป้าหมายเกษตรทฤษฎีใหม่ มิได้มีเป้าหมายให้เกษตรกรได้มีองค์ประกอบครบถ้วนสมบูรณ์แบบ โดยขาดความเข้าใจและการพัฒนาเป็นขั้นตอนเป้าหมายแรกได้แก่ การที่สามารถบริหาร จัดการการใช้ที่ดิน และน้ำ ให้มีข้าวเพียงพอบริโภคแล้วค่อยทำอย่างอื่น พระองค์ท่านได้ทรงให้เรา รู้จักการจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม ปฏิบัติ ทั้งนี้ไม่จำเป็นว่าทุกกิจกรรมจะต้องสำเร็จภายในเวลาเดียวกันทำแต่เพียงบางส่วนให้สำเร็จก่อนก็ได้สำหรับบุคคลที่มีหน้าที่ แนะนำเกษตรทฤษฎีใหม่ให้กลุ่มเป้าหมายปฏิบัตินั้นก็ขอให้ศึกษา ทดสอบการพัฒนาขั้นต่าง ๆ ตามลำดับเสียก่อน และหาข้อมูลไว้ทั้งนี้ต้องมีวิธีการ และดัชนีชี้วัดให้ชัดเจน โดยมีพื้นฐานอยู่ที่หลักการ และข้อสมมุติฐาน

3. การมีส่วนร่วม และการพึ่งตนเอง การเกษตรทฤษฎีใหม่ มิใช่การเกษตรเพื่อการค้าความสำเร็จได้แก่ การที่เกษตรกรหรือกลุ่มเป้าหมายได้ปฏิบัติสู่ การพึ่งตนเอง ทั้งนี้ โดยให้ผู้ปฏิบัติได้มีส่วนร่วม ในการคิดวางแผน และทำด้วยตนเอง

4. การบริหาร การจัดการ ทรัพยากร สู้ความยั่งยืน เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นศิลปชุดยอดของการบริหาร การจัดการ ทรัพยากร เน้นที่ดินและน้ำ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดจากขั้นตอนที่ 1 (การผลิตเพื่อให้พึ่งตนเองได้) สู่ ขั้นที่ 2 (เกษตรกรรมพลังในรูปกลุ่ม หรือสหกรณ์) และสู่ ขั้นที่ 3 (ร่วมมือกับแหล่งเงินและแหล่งพลังงาน) ช่วยกันลงทุน ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท) ซึ่งเป็นการผลิตเพื่อบริโภคให้พอเพียงก่อนจึงรวมกลุ่ม ร่วมมือ แล้วพัฒนาสู่การผลิตเพื่อให้เกิดรายได้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาสู่ความยั่งยืนต่อไป

5. การประยุกต์หลักการสู่การพัฒนาเกษตรรูปแบบอื่น หลักการของการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ มิใช่สามารถนำมาใช้ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเท่านั้น หลักการ เกษตรทฤษฎีใหม่ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระดับมหภาค การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตลอดจนการพัฒนากระบวนการการผลิต การเกษตรรูปแบบอื่นได้อย่างดี เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจอย่างเช่นทุกวันนี้ต้องการฐานของการผลิตระดับ “รากหญ้า” ที่แข็งแรงสามารถสร้าง “ภูมิคุ้มกัน” หากมีภัยทางเศรษฐกิจมาคุกคาม กระบวนการผลิตแบบทฤษฎีใหม่ เป็นรูปแบบที่เหมาะสมที่สุด นอกจากนั้นในภาวะที่ประเทศต้องเผชิญกับปัญหาการว่างงานในขณะนี้ เกษตรทฤษฎีใหม่ สามารถเป็นรูปแบบเพื่อบรรเทาปัญหาด้านสังคมอันเนื่อง

จากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ในเชิงการรวมกลุ่มสร้างความสามัคคีอันจะนำไปสู่การพัฒนา
ทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนต่อไป (ณัฐวุฒิ ภาชนะวรรณ , 2541 : 20 – 21)

การพัฒนาการเกษตรในประเทศไทย

พัฒนาการด้านการเกษตรเกิดขึ้นอยู่เสมอนับตั้งแต่มนุษย์เริ่มทำการเพาะปลูก เนื่องจากความต้องการในเรื่องอุปโภคและบริโภคขยายตัวเพิ่มขึ้นตลอดเวลา เกษตรกรได้พัฒนาการเกษตรทั้งในด้านเพิ่มผลผลิตและการใช้เครื่องมือการเกษตร การพัฒนาในสมัยก่อนเป็นไปอย่างเชื่องช้า เพราะเกษตรกรขาดความรู้และปัจจัยต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงเกิดจากการสังเกต และความชำนาญของเกษตรกรและนำเอาปรับใช้ประโยชน์เท่านั้น ต่อมาการเกษตรในระยะเริ่มแรกเป็นการเกษตรแบบพอกินพอใช้ ยังไม่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ การพัฒนาจึงยังไม่เกิดขึ้น คงเป็นการเกษตรที่อาศัยธรรมชาติ เช่น น้ำฝนและแรงงานในครอบครัว ซึ่งเป็นการลงทุนที่ถูกที่สุด และเหมาะสมกับสภาพกาลในขณะนั้น ต่อมาเมื่อการเกษตรมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศชาติมากขึ้น และรูปแบบของสังคมประชากรเปลี่ยนไป ทุกประเทศต้องการผลิตผลการเกษตรมากที่สุดโดยใช้แรงงานน้อยที่สุด และต้องการความแน่นอนในการผลิต ดังนั้นจึงเกิดความจำเป็นต้องพัฒนาเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรแบบพอกินพอใช้ให้เข้าสู่รูปแบบการเกษตรแบบการค้าหรือแบบอุตสาหกรรมหรือที่เรียกว่าการเกษตรแผนใหม่ ซึ่งหมายถึงการนำเอาวิทยาการวิทยาศาสตร์เกษตรและเทคโนโลยีเกษตรมาปรับใช้ในการเกษตร ตลอดจนต้องมีการพัฒนาการด้านสังคมของเกษตรกร พัฒนาด้านการตลาด พัฒนาด้านวิทยาการหลังเก็บเกี่ยว เป็นต้น (อรุณ จันทนโอ, 2530:7) วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ (2530) ใน มนัส สุวรรณ (2538 : 67-68) ระบุว่า วิวัฒนาการของการเกษตรของไทยมีรูปแบบเหมือนกับวิวัฒนาการการเกษตรในบริเวณอื่นของโลก กล่าวคือเปลี่ยนแปลงมาจากลักษณะการครองชีพแบบเก็บของป่าและล่าสัตว์ ด้วยความจำกัดในเครื่องมือและเทคโนโลยีทำให้การเกษตรไทยในระยะแรกมีรูปแบบการเกษตรแบบยังชีพเพียงรูปแบบเดียว ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 3 ระดับชั้น ตามลำดับการเปลี่ยนแปลงของเวลา ดังต่อไปนี้

1. การทำไร่เลื่อนลอย การเกษตรในลักษณะของการทำไร่เลื่อนลอย ได้วิวัฒนาการมาจากการเก็บของป่าและล่าสัตว์ การเพาะปลูกแบบนี้จำเป็นต้องอาศัยการตัดและการเผาป่าเพื่อเอาพื้นที่ ด้วยเหตุผลที่ว่า ยังไม่มีเครื่องมือที่ทันสมัย เมื่อทำการเพาะปลูกไปได้ระยะหนึ่งซึ่งอาจเป็นเวลาระหว่าง 1 - 3 ปี เกษตรกรต้องเคลื่อนย้ายไปยังที่ใหม่ เพื่อตัดและเผาป่าเอาพื้นที่เพาะ-

ปลูกต่อไป เกษตรกรแต่ละครอบครัวอาจมีพื้นที่ที่ได้จากการตัดและเผา ระหว่าง 2 - 5 แปลง โดยใช้วิธีการหมุนเวียนทำการเพาะปลูกเรื่อยไปในแต่ละแปลง ทั้งนี้จะมีแปลงที่ปล่อยทิ้งว่าง เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูสภาพความสมบูรณ์ตามธรรมชาติ สิ่งที่น่าสังเกตสำหรับการเกษตรแบบ การทำไร่เลื่อนลอย คือ ยังคงมีการเก็บของป่าและล่าสัตว์เหลืออยู่บ้างในหมู่ของเกษตรกร ซึ่งสัดส่วนของการดำรงชีพจากกิจกรรมนี้ มีความแตกต่างกันไปตามความแตกต่างของเผ่าและชุมชน

2. ไร่นาสวนผสมและ ไร่นาดุ่มน้ำ การเกษตรในสองลักษณะนี้ วิวัฒนาการมาจากการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย กล่าวคือเกษตรกรเริ่มมีการตั้งหลักแหล่งแน่นอนเพื่อทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ กิจกรรมการเพาะปลูก แบบไร่นาป่าผสมและไร่นาดุ่มน้ำ เป็นรูปแบบของการทำการเกษตรที่เกษตรกรเริ่มเคลื่อนย้ายจากบริเวณที่ดอนหรือเนินเขา ลงสู่ที่ลาดใหญ่เขาใกล้พื้นที่ป่าไม้ธรรมชาติ และลงสู่เขตดุ่มน้ำซึ่งดินมีความอุดมสมบูรณ์สูง ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติดังกล่าว ทำให้เกษตรกรไม่คิดรนที่จะประดิษฐ์ หรือแสวงหา เทคโนโลยีต่างๆ มาใช้ในกิจกรรมการเพาะปลูก จะมีบ้างก็เป็นเครื่องมือแบบพื้นฐานทั่วไปของชาวบ้าน ในส่วนของเทคโนโลยีก็เป็นเทคโนโลยีชาวบ้าน ซึ่งอยู่ในระดับต่ำ

3. ไร่นาสวนผสม การเกษตรแบบไร่นาสวนผสมเป็นวิวัฒนาการทางการเกษตรมีต่อเนื่องมาจากการเกษตรแบบไร่นาป่าผสมและแบบไร่นาดุ่มน้ำ เกษตรกรเกิดการเรียนรู้ในการยังชีพตนเองด้วยการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลาย ๆ ชนิดในไร่ นา ผลผลิตจากการเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งมีความหลากหลายเช่นนี้ สามารถตอบสนองความต้องการในการบริโภคภายในครัวเรือนของเกษตรกรได้อย่างเพียงพอ การพึ่งพาธรรมชาติด้วยการเก็บของป่าและล่าสัตว์หรือแม้แต่การพึ่งพาภายนอกด้วยการซื้อหาอาหารเพิ่มเติมมีน้อยมาก

ความเปลี่ยนแปลงของระบบการเกษตรเกิดขึ้นอย่างเด่นชัดเมื่อประเทศไทยได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับประเทศอังกฤษในสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. 2398 จากการเกษตรกรรมแบบยังชีพที่มุ่งเน้นการปลูกเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ระบบเกษตรของไทยได้เปลี่ยนรูปแบบมาเป็นการเกษตรเพื่อการค้าในปัจจุบัน ในระยะเริ่มแรกของการทำการเกษตรเพื่อการค้ายังพบว่าเกษตรกรยังมีการปลูกพืชอื่นเพื่อบริโภคในครัวเรือนในรูปของผักไว้บริโภคด้วย จนกระทั่งมีการขยายตัวของระบบการเกษตรแผนใหม่อย่างกว้างขวางในปี พ.ศ. 2464 การเพาะปลูกพืชเพื่อการบริโภคเองมีน้อยลง แต่การปลูกพืชเพื่อขายมีเพิ่มมากขึ้น จากที่เคยปลูกข้าวเพื่อส่งออก ระบบการเกษตรสมัยใหม่ได้ส่งเสริมให้มีการปลูกพืชส่งออกอย่างอื่นเพิ่มขึ้น เป็นต้นว่า ข้าวโพด ปอ มันสำปะหลัง และ อ้อย แม้จะมีพืชเพื่อการส่งออกหลายชนิด แต่การเพาะปลูกก็มีได้ทำแบบผสมผสานหลายพืช กลับเน้นการเพาะปลูกพืชเฉพาะอย่างมากขึ้น (มนัส สุวรรณ, 2538 : 69)

ประสบการณ์จากการประกอบอาชีพสมัยใหม่ได้แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า เกษตรกรมิได้มีฐานะและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ในทางตรงกันข้ามกลับทำให้เกษตรกรมีการหนี้สินเพิ่มมากขึ้น มีความอดอยากมากขึ้น และมีความเครียดและวิตกกังวลมากขึ้น ทั้งนี้ไม่รวมถึงผลกระทบด้านอื่นที่กล่าวถึงแล้วข้างต้น เมื่อการเกษตรสมัยใหม่ต้องมีข้อจำกัดเช่นนี้ จึงมองหาทางเลือกใหม่ที่สามารถเป็นไปได้สำหรับการเกษตรไทยในอนาคต ดังต่อไปนี้ (ประเวศ, วิจิตร, วิจิตรา, สัมพันธ์ ในมนัส สุวรรณ, 2538 : 69-71)

1. ระบบเกษตรแบบผสมผสาน โดยหลักการและวิธีการ การเกษตรแบบผสมผสาน คือ ระบบการเกษตรที่มีการเพาะปลูกพืช และ เลี้ยงสัตว์หลาย ๆ ชนิด อยู่ในพื้นที่เดียวกัน โดยที่ กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิดสามารถเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันและกันอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด วัตถุประสงค์ของการเกษตรแบบนี้ นอกจากจะเป็นการลดอัตราการเสี่ยงจากการสูญเสียผลผลิตเนื่องจาก มีพืชพันธุ์และสัตว์หลายชนิดแล้ว ในแง่ของนิเวศวิทยายังจัดว่าเป็นการสร้างความมั่นคงให้กับพื้นที่ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากระบบนิเวศแบบผสมผสานเน้นหลักการของความสัมพันธ์กันระหว่างองค์ ประกอบต่าง ๆ ภายในระบบนิเวศ ไม่ว่าจะเป็นพืชกับพืช พืชกับสัตว์ หรือพืชและสัตว์กับสิ่งแวดล้อมก็ตาม ตัวอย่างของการเกษตรแบบผสมผสานที่เห็นและเข้าใจได้ง่ายคือ การเลี้ยงปลาในนาข้าว การเลี้ยงผึ้งในสวนลำไย และการทำสวนผักและผลไม้ พร้อมทั้งการ เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ โดยการ ทำเล้าบนบ่อเลี้ยงปลาเป็นต้น ความจริงการทำการเกษตรลักษณะนี้สามารถพบเห็นได้ในภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่ายังไม่เป็นที่แพร่หลายอย่างกว้างขวางในหมู่ เกษตรกร

2. ระบบเกษตรแบบไร่ นาป่าผสมหรือวนเกษตร ความจริงแล้วระบบเกษตรแบบ ไร่ นาป่าผสม ก็คือการย้อนยุคกลับไปยึดหลักการของการเพาะปลูกแบบเดิมก่อนที่จะวิวัฒนาการมา เป็นระบบการเกษตรเพื่อการค้ามันเอง หลักการของระบบวนเกษตรที่สำคัญคือ การจัดการป่าไม้ ร่วมกับการทำการเกษตรทุกแขนง ซึ่งอาจจะเป็นการเพาะปลูกหรือการเลี้ยงสัตว์ หรือจะเป็นทั้งการ เพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ในสวนป่าก็ได้ ระบบการเกษตรแบบนี้มุ่งหวังที่จะให้เป็นกลไกเพื่อ ผ่อนคลายความต้องการในที่ดินเพื่อการเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ ในขณะเดียวกันก็รักษาป่าไม้ เอาไว้ ทั้งนี้โดยคำนึงถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมประเพณี และความเป็นอยู่ของ ราษฎรที่เกี่ยวข้องควบคู่กันไปด้วย

3. ระบบเกษตรอินทรีย์ มีหลักการพื้นฐานต่างไป จากเกษตรสมัยใหม่ที่เน้นเพื่อการ ค้า กล่าวคือ ระบบเกษตรแบบนี้ไม่สนับสนุนการใช้สารเคมี ไม่ว่าจะเป็นในรูปของปุ๋ยหรือยาปราบ ศัตรูพืช การรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน และการกำจัดศัตรูพืช ทั้งที่เป็นวัชพืช เชื้อโรค

และสัตว์ศัตรูพืช ใช้หลักการฟื้นฟูและการกำจัดเชิงนิเวศวิทยา การเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน จะเน้นการใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก หรือปุ๋ยพืชสด กรณีของการกำจัดศัตรูพืชอาศัยหลักของการล่าเหยื่อ และการแข่งขัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสัตว์ที่เป็นศัตรูพืช ซึ่งไปกว่านี้ก็คือ การส่งเสริมให้ใช้พืช หรือส่วนผสมของพืชในการกำจัดศัตรูพืช เช่น สะเดา ยาสูบ และ จิง เป็นต้น

จากทางเลือกในการทำการเกษตรในประเทศไทย เริ่มที่จะมีความหลากหลายในทางปฏิบัติมากขึ้น ซึ่งก็ล้วนแล้วแต่จะส่งผลให้เกษตรกรสามารถประกอบอาชีพมีกินมีใช้ได้อย่างไม่อดอยาก เนื่องจากความพร้อมในทรัพยากรธรรมชาติของประเทศที่ยังพอมืออยู่ แต่ถ้ายังไม่มี การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ทรัพยากรที่มีค่าก็คงหมดไปในไม่ช้า ดังคำแถลงของประธาน คณะกรรมการประชาสัมพันธ์สิ่งแวดล้อม ใน สุวิทย์ ชอคมณี (2532 : 32) ได้กล่าวว่า ประเทศไทย เป็นประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์มากประเทศหนึ่ง มีป่าเขาลำเนาไพรซึ่งเป็นต้นแม่น้ำลำคลองอันยังความชุ่มชื้นให้แก่แผ่นดิน แต่ทรัพยากรอันมีค่าทั้งหลายนี้ได้ค่อย ๆ ถูกทำลายไป โดยลำดับ ทั้งจากการกระทำของผู้ที่เจตนาและผู้ที่ไม่เจตนาไม่ถึงการดูแลรักษาของสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับความร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติอันเนื่องมาจากการกระทำของมนุษย์นั้น ได้เกิดขึ้นมาแล้วเป็นเวลานาน

จุลนถ สนธิวงษ์ ณ อุรุยา (2536 : 12) กล่าวเพิ่มเติมไว้ว่า ในปัจจุบันนี้ได้มีการกล่าวถึงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมกันมากขึ้น ซึ่งปัญหาที่สำคัญและเป็นข้อวิตกกังวลกันอยู่ในขณะนี้ก็คือ ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อมของโลก สาเหตุของความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว นั้นล้วนเกิดจากการกระทำของมนุษย์ และในที่สุดก็ส่งผลกระทบต่อตัวมนุษย์อย่างกว้างขวาง มนุษย์กำลังมีวิถีชีวิตที่ทำลายธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความก้าวหน้าในระบบอุตสาหกรรม การเผาไหม้ของพลังงานเชื้อเพลิงชนิดต่าง ๆ การลดลงของปริมาณป่าไม้ในโลก และการปล่อยสาร Chlorofluorocarbon (CFC) ซึ่งเป็นก๊าซเฉื่อยที่ทำให้ชั้นของโอโซน ในบรรยากาศเบาบางลง ทั้งหมดนี้เป็นสาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งที่นำไปสู่ปัญหาสภาวะเรือนกระจก (Green House Effect) ซึ่งก่อให้เกิดภาวะร้อนและแห้งแล้งที่นอกจากจะมีผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ บนพื้นโลกแล้ว ความร้อนของอากาศจะทำให้หิมะหรือน้ำแข็งที่จับตัวกันอยู่บริเวณขั้วโลกละลายกลายเป็นน้ำลงสู่แหล่งน้ำจะทำให้ระดับน้ำทะเลสูงขึ้นและไหลทะลักเข้าสู่ม่าน้ำลำคลองในเมืองต่าง ๆ ของโลกจะก่อให้เกิดน้ำท่วมอย่างกว้างขวางขึ้นในโลกได้ การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับโลกได้ส่งผลกระทบต่อประเทศแก่ประเทศไทยเช่นเดียวกัน ในปัจจุบันประเทศไทยมีประชากรประมาณ 60 ล้านคน ร้อยละ 85% อาศัยอยู่ในชนบท ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องพึ่งพาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างมาก ความเสื่อมโทรมของ

สภาพแวดล้อมที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนโดยตรง ในปัจจุบันจึงมีโครงการพัฒนาหลายโครงการที่มีเป้าหมายที่สำคัญในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ ที่เป็นตัวอย่าง ของการพัฒนาอันก่อให้เกิดผลต่อคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนยาวนาน

สอดคล้องกับ สุวิทย์ ขอมณี (2532: 32) ที่กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถทรงตระหนักในความสำคัญของการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อรักษาสภาพสมดุลในระบบนิเวศอันจะส่งผลให้เกิดความ อุดมสมบูรณ์และความอยู่ดีกินดีของพสกนิกร และเป็นตัวอย่างแก่ประเทศอื่น ๆ ด้วย จึงได้ทรงริเริ่ม โครงการในพระราชดำริต่าง ๆ เป็นจำนวนมากด้วยพระองค์เอง เช่น โครงการปลูกพืชทดแทนฝืน ในภาคเหนือ โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำและดินนํบรือโครงการตลอดจนศูนย์สาริการพัฒนาค้าง ๆ ในทุกภาคทั่วประเทศ และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้ทรงริเริ่มโครงการปาร์ก น้ำเพื่ออนุรักษ์ป่าไม้ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติอันสำคัญยิ่ง

การพัฒนาอาชีพเกษตรกร

เนื่องด้วย พระมหากษัตริย์ที่ทรงพัฒนาอาชีพเกษตรกร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของ ราษฎรไทย โดยเฉพาะในชนบทห่างไกลทุรกันดารของประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประจักษ์ถึงความทุกข์ยากของเกษตรกรในชนบท ทรงพระราชดำริที่จะแก้ไขปัญหาคโดยวิธีการ สงเคราะห์แบบยั่งยืน คือโดยการพัฒนาอาชีพเกษตรกรให้มีความมั่นคงขึ้น พระราชทานความรู้ด้าน เกษตรกรรมที่ถูกต้องเหมาะสมแก่ท้องถิ่น เพื่อให้ครอบครัวของราษฎรมีรายได้เพียงพอจากการ ประกอบอาชีพ สามารถยกระดับความเป็นอยู่ อยู่ดีกินดี พ้นจากความยากจนเรื้อรังให้สมกับที่ เกษตรกรไทยเป็น “ผู้ผลิตอาหาร” เลี้ยงทั้งพี่น้องชาวไทยและเลี้ยงชาวโลก และเพื่อให้เกษตรกร เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาบ้านเมืองไทยด้วย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทุ่มเทอุทิศกำลังพระวรกาย และกำลังพระปัญญา อย่างหนัก เพื่อการศึกษาค้นคว้าวิธีพัฒนางานด้านเกษตรกรรมของชาติอย่างมิได้ทรงย่อท้อต่อ ความเหน็ดเหนื่อยตรากตรำพระวรกาย นับตั้งแต่พุทธศักราช 2504 ต่อเนื่องกันมาอย่างไม่หยุดยั้ง และ ทรงดำเนินการด้วยพระปรีชาญาณรอบคอบลุ่มลึกสุขุมคัมภีรภาพ เพื่อให้ทรงสามารถคลี่คลายถึง แก่นแท้ของปัญหา คือการทรงศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์วิจัยและวางแผนก่อนการปฏิบัติ แม้จะต้องใช้ เวลาเป็นขั้นตอนยาวนาน ก็มีได้ทรงย่อท้อ

ในระยะแรก ทรงใช้ “สวนจิตรลดา” เป็น “สถานีดั้นคว่ำทดลอง” หาความรู้และวิธีการที่เหมาะสม ทรงเริ่มตั้งแต่ “การปลูกพืช” บนคาบฟ้าพระตำหนักจิตรลดาโอรุฐาน ทรงทดลองทำนาใน “แปลงนาสาธิต” บริเวณสวนจิตรลดา โปรดฯให้ “สร้างโรงสี” เพื่อศึกษาวิจัยการสีข้าว ทรงใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งปลูกหญ้า ทำทุ่งเลี้ยงสัตว์สำหรับศึกษาเรื่องการเลี้ยงโค และ “ทรงตั้งโรงงานผลิตนมผง” เพื่อนำผลผลิตจากการเลี้ยงโคมาผลิตเป็นการพัฒนาการเกษตรครบวงจร โปรดฯให้ “ขุดบ่อเลี้ยงปลา” ศึกษาพันธุ์ปลาและการเจริญเติบโต โปรดฯให้นำพันธุ์ไม้นานาชนิดจากภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศมาปลูก ทำสวนป่าเพื่อการศึกษาหาทางฟื้นฟู “ป่า” ของประเทศ รวมทั้งโปรดฯให้สร้าง “ห้องค้นคว่ำทดลอง” โดยใช้วิทยาการทันสมัยที่เหมาะสมเพื่อศึกษาวิเคราะห์วิจัยโครงการต่าง ๆ ก่อนที่จะนำไปเผยแพร่แก่ราษฎรต่อไป (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2539 : 45 – 47)

เนื่องในมหามงคลวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ ครบ 50 ปี รัฐบาลได้กำหนดจัดงานฉลองสิริราชสมบัติ ครบ 50 ปี จึงให้สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรศูนย์วิจัยและสถานีดทดลองทุกแห่งจัดทำแปลงระบบเกษตรผสมผสานภายในที่ตั้งหน่วยงาน โดยการจัดทำแปลงระบบเกษตรผสมผสานตามแนวพระราชดำริ “ทฤษฎีใหม่” ในพื้นที่ของสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร ศูนย์วิจัย และสถานีดทดลอง ของกรมวิชาการเกษตร เนื้อที่ประมาณ 10 – 15 ไร่ โดยนำแนวพระราชดำริมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ โดยมีแนวคิดของระบบเกษตรผสมผสานดังนี้

ระบบเกษตรผสมผสาน มีหลักการดำเนินงานโดยเน้นการให้มีความหลากหลายของกิจกรรมการผลิตเพื่อลดความเสี่ยงต่อผลกระทบซึ่งอาจเกิดขึ้น จากความผันแปรของสภาวะราคาพืชผลที่มีความไม่แน่นอน นอกจากนั้นการใช้ทรัพยากรที่สามารถจะจัดหาได้ในไร่นาของเกษตรกรโดยไม่ต้องใช้เงินสดในการลงทุนจะช่วยให้เกษตรกรไม่ต้องเสี่ยงต่อภาวะการขาดทุน เกษตรกรจะมีความเป็นอิสระในการดำรงชีพโดยไม่ต้องพึ่งพาการกู้ยืมเงินให้เกิดหนี้สินในการลงทุน มีอาหาร ขำรักษาโรค และปัจจัยพื้นฐานอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพในชีวิตประจำวัน ผลผลิตที่ได้รับจากระบบเกษตรในไร่นาของตนเอง จะยังผลให้สภาพของความเป็นอยู่ของเกษตรกรดีขึ้น ผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคหรือส่วนที่ผลิตเพื่อการขายก็จะเป็นรายได้ที่เกิดขึ้นเพื่อการจับจ่ายใช้สอยในสิ่งอื่นที่ไม่สามารถจะผลิตขึ้นในไร่นาของตนเอง

การกำหนดรูปแบบ ระบบเกษตรผสมผสานภายในไร่นาเกษตรกรแต่ละรายนี้ ต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น เช่น ในครอบครัวของเกษตรกรซึ่งมีที่ดินอยู่ 2 ไร่ ในเขตที่มีน้ำชลประทาน ควรจะมีการเลี้ยงปลาในพื้นที่บ่อปลาสักกี่ไร่ ควรจะปลูกข้าวเพื่อการบริโภคและเหลือจำหน่ายสักกี่ไร่ ควรจะเลี้ยงไก่ เป็ด สุกร อย่างละกี่ตัว ในทำนองเดียวกันเกษตรกร

ซึ่งมีพื้นที่ขนาดเดียวกันคือ 20 ไร่ แต่อยู่นอกเขตชลประทาน ควรจะมีรูปแบบของระบบเกษตรผสมผสานอย่างไร เช่น ควรจะปลูกข้าวสักกี่ไร่ พืชไร่สักกี่ไร่ และควรจะเลี้ยงสัตว์อะไรบ้าง สิ่งเหล่านี้เมื่อมองดูผิวเผินก็อาจดูว่าเป็นของไม่ยากแต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้วจะเป็นสิ่งที่ยากอย่างยิ่งต่อการกำหนดรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบให้เป็นตัวอย่างของเกษตรกรที่จะนำไปใช้พิจารณา ทั้งนี้เนื่องจากในแต่ละท้องถิ่น นับตั้งแต่ จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ไปจนถึงไร่นาของเกษตรกรแต่ละรายจะมีความแตกต่างกันในปัจจัยสภาพแวดล้อมซึ่งพอจะแบ่งกล่าวได้ 3 ประการคือ

1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ซึ่งได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของดิน ความสูงต่ำของระดับพื้นที่ สภาพการมีน้ำสำหรับบริโภคและเพื่อใช้ในการเกษตร ฯลฯ
2. สภาพแวดล้อมทางชีวภาพของพื้นที่ซึ่งได้แก่ พืช สัตว์ ที่สามารถจะปรับตัวให้เหมาะสมในพื้นที่ยังกล่าว
3. สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน เกษตรกรแรงงานที่มีอยู่จำนวนเท่าใด อายุของคนในครอบครัวในวัยที่เรียนหนังสือ ทำงาน หรือวัยชรา จำนวนเท่าใด มีรายได้นอกภาคเกษตร เช่น การรับจ้างทำงานนอกฟาร์มเท่าใด ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น หมู่บ้านในภาคเหนือ ย่อมมีขนบธรรมเนียมต่างกับภาคใต้ และภาคอื่น ๆ หมู่บ้านของไทย-มุสลิม ย่อมต่างจาก ไทย-พุทธ ในบางกรณี เช่น การบริโภคอาหาร (กรมวิชาการเกษตร, 2538 : 7 – 16)

ระบบการเกษตรแบบผสมผสานสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทคือ

1. แบบดั้งเดิม จะเป็นประเภทเพื่อกินเพื่อใช้เป็นหลัก ซึ่งจะพบเห็นในเกษตรกรทั่วไปที่มีการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ หรือเลี้ยงปลา เพียงเพื่อประโยชน์สำหรับใช้หรือบริโภคภายในครัวเรือน จึงเป็นแบบที่ไม่เหมาะสมสำหรับสภาพเศรษฐกิจสังคมในปัจจุบัน

2. แบบกึ่งการค้า จะเป็นประเภทที่เกษตรกรเคยผลิตสินค้าเกษตรเพียงชนิดเดียวอาจจะเป็นข้าว หรือพืชไร่ก็ตาม โดยผลิตเพื่อเป็นอาหารและเป็นรายได้หลัก แต่เนื่องจากการผลิตสินค้าดังกล่าวมีความเสี่ยงในด้านความแปรปรวนของสภาพแวดล้อม การเกิดระบาดของศัตรูพืช ความไม่แน่นอนของราคาผลิตผล จึงได้ดำเนินกิจกรรมในระบบการเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถลดความเสี่ยงได้ แต่เมื่อดำเนินการไปแล้วอาจก่อให้เกิดปัญหา

ก. เกษตรกรมีความชำนาญเฉพาะการผลิตพืชหลัก

ข. ขาดทักษะในการผลิตกิจกรรมอื่น ๆ ที่นำเข้าไปเพื่อการค้า

ค. อ่อนแอทางเศรษฐกิจเกินกว่าที่จะเผชิญกับความผันแปรทางเศรษฐกิจในระบบการผลิตแบบเชิงการค้า

3. แบบเชิงการค้า เป็นประเภทที่เหมาะสมกับเกษตรกรก้าวหน้า ซึ่งมีประสบการณ์และความสามารถในการผลิตเป็นการค้า เช่น สามารถจะผลิตพืช สัตว์ หรือปลาได้อย่างต่อเนื่องและมีตลาดที่แน่นอนรองรับ

การดำเนินการระบบการเกษตรแบบผสมผสานจะเป็นผลดีกับเกษตรกรทั้งในด้านทำให้มีอาหารเพียงพอแก่การบริโภค การเพิ่มการมีงานทำ การมีรายได้อย่างต่อเนื่องลดการเคลื่อนย้ายแรงงาน สามารถใช้ทรัพยากรภายในฟาร์มได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถปรับปรุงรักษาสภาพแวดล้อมไม่ให้เสื่อมโทรม ซึ่งก็เป็นทางเลือกทางหนึ่งในการทำการเกษตร เพื่อรักษาสมดุลของธรรมชาติไว้ (กองแผนงานกรมพัฒนาที่ดิน, 2537 : 73)

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการพัฒนาที่เสริมสร้างให้สมาชิกของกลุ่มมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน ซึ่ง ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 183 – 188) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (mental and emotional involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วยซึ่งนอกจากนั้น นำชัย ทุนผล (2529 : 117) ได้ให้ความหมายว่า เป็นกระบวนการที่สมาชิกของชุมชน มีการกระทำออกมาในลักษณะของการกระทำร่วมกัน ในการที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม และดำเนินการร่วมกัน ในการเพิ่มอำนาจการต่อรองทางการเมืองและเศรษฐกิจ เพื่อปรับปรุงสถานภาพทางสังคมในชุมชน

นอกจากนั้น นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2533 : 19 – 20) ยังได้มีการตีความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วม” ดังนี้

ก. การมีส่วนร่วมคือ การพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจ โดยประชาชนต่อโครงการใดโครงการหนึ่ง ของโครงการสาธารณะต่าง ๆ ที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาชาติแต่ไม่ได้หวังว่าจะให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการ หรือวิจารณ์เนื้อหาของโครงการ

ข. การมีส่วนร่วม ในความหมายที่กว้าง หมายถึง การให้ประชาชนในชนบทรู้สึกตื่นตัวเพื่อที่จะทราบถึงการรับความช่วยเหลือและตอบสนองต่อโครงการพัฒนา ขณะเดียวกันก็สนับสนุนความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่น

ค. เรื่องของการพัฒนาชนบทนี้ การมีส่วนร่วมคือ การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินโครงการ และร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้น ๆ ด้วย

ง. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นอาจเข้าใจอย่างกว้าง ๆ ได้ว่า คือ การที่ประชาชนได้เข้าร่วม อย่างแข็งขันในกระบวนการตัดสินใจต่าง ๆ ในเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อเขา

จ. การมีส่วนร่วมในชุมชนหมายถึง การที่ประชาชนจะมีทั้ง สิทธิ และหน้าที่ ที่จะเข้าร่วมในการแก้ปัญหาทางสุขภาพของเขามีความรับผิดชอบมากขึ้นที่จะสำรวจตรวจสอบความจำเป็นเรื่องสุขภาพอนามัย การระดมทรัพยากรท้องถิ่น และเสนอแนะทางแก้ไขใหม่ ๆ เช่นเดียวกับการก่อตั้งและดำรงรักษาองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น

ฉ. การมีส่วนร่วม นั้น จะต้องเป็นกระบวนการดำเนินการอย่างแข็งขัน ซึ่งหมายถึงว่า บุคคลหรือกลุ่มที่มีส่วนร่วมนั้นได้เป็นผู้มีความริเริ่มและได้มุ่งใช้ความพยายามตลอดจนความเป็นตัวของตัวเองที่จะดำเนินการตามความริเริ่มนั้น

ช. การมีส่วนร่วม คือ การที่ได้มีการจัดการที่จะใช้ ความพยายามที่จะเพิ่มความสามารถที่จะควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่าง ๆ ในสภาพสังคมนั้น ๆ ทั้งนี้โดยที่กลุ่มที่ดำเนินการ และความเคลื่อนไหวที่จะดำเนินการนี้ ไม่ถูกควบคุมโดยทรัพยากรและระเบียบต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมยังเกิดจากแนวคิดอื่น ๆ เชาวลิต รอบรู้ (2539 : 32) ดังนี้

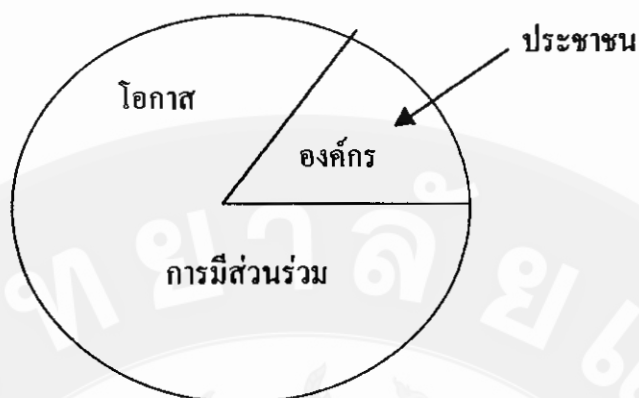
1. ความศรัทธา ที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์วิหาร

2. ความเกรงใจ ที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศตำแหน่ง ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วยทั้ง ๆ ยังไม่มีความศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรง ผู้น้อยก็ช่วยแรง

3. อำนาจบังคับ ที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในกระทำการต่าง ๆ เช่น บิบบังคับให้ทำงานเชิงทาส ฯลฯ

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 186 – 189) ได้อธิบายถึง สมมุติฐาน เงื่อนไข และปัจจัยของการมีส่วนร่วมไว้ การส่งเสริมประชาชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น จึงต้องคำนึงถึงสมมุติฐาน 3 ประการ ดังแสดงในภาพที่ 1 คือ

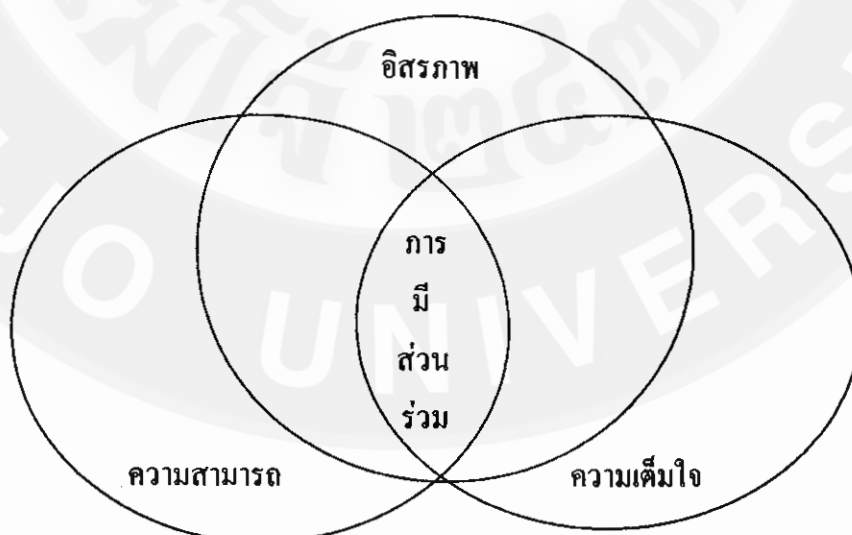
1. ประชาชนควรมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการพัฒนา
2. ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมให้มากที่สุด
3. ควรให้เป็นการมีส่วนร่วมที่ผ่านองค์กรประชาธิปไตย

ภาพที่ 1 แสดงสมมติฐานของการมีส่วนร่วม

การพัฒนาต้องเริ่มต้นจากประชาชน (start where the people are) และประชาชนต้องช่วยเหลือตนเอง (self - help) ซึ่งเท่ากับ หมายความว่า การที่ประชาชนจะเริ่มและช่วยเหลือตนเองได้นั้น ประชาชนต้องมีโอกาสที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการพัฒนาชุมชนเสียก่อน กล่าวคือ ต้องมีเงื่อนไขสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ ดังแสดงในภาพที่ 2 คือ

1. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม (freedom to participate)
2. ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม (ability to participate)
3. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม (willingness to participate)

ภาพที่ 2 แสดงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม

หากไม่มีอิสรภาพ ไม่มีความสามารถ และไม่มีใจเต็มใจแล้วไซ้ การมีส่วนร่วมของประชาชนจะไม่เกิดขึ้นเลย

นอกจากเงื่อนไขสำคัญ 3 ประการดังกล่าวแล้ว ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่อไปนี้

1. ประชาชนต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วมก่อนเริ่มกิจกรรม การมีส่วนร่วมไม่เหมาะสมในสถานการณ์ฉุกเฉิน
2. ประชาชนต้องไม่เสียเงินทองค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วมมากเกินไปที่เขาประเมินค่าผลตอบแทนที่จะได้รับ
3. ประชาชนต้องมีความสนใจที่สัมพันธ์สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมนั้น
4. ประชาชนต้องสามารถสื่อสารรู้เรื่องกันทั้ง 2 ฝ่าย
5. ประชาชนต้องไม่รู้สึกกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่หรือสถานภาพทางสังคมหากจะมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมจึงประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ คือ

1. การเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจและอารมณ์ เป็นการข้องเกี่ยวกับตัว (self) ไม่ใช่เฉพาะเพียงแต่เกี่ยวข้องกับด้านกาย หรือทักษะ กล่าวคือ ผู้มีส่วนร่วมจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับจิต (ego – involved) ไม่เพียงแต่เฉพาะด้านการงาน (task – involved)
2. การกระทำการให้ เมื่อผู้มีส่วนร่วมได้บังเกิดความเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจและอารมณ์แล้วก็เท่ากับเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์กระทำการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม โดยเหตุนี้การมีส่วนร่วมจึงเป็นมากกว่าการยินยอม (consent) ที่จะกระทำตามคำสั่ง ซึ่งเป็นการกระทำโดยปราศจากการยินยอม พร้อมใจ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การมีส่วนร่วมจึงเป็นความสัมพันธ์ทางอารมณ์และจิตใจแบบ “บุคคลวิถี” คือมีการติดต่อสื่อสารทั้งไปและกลับระหว่างบุคคลนั้นและกลุ่ม
3. การร่วมรับผิดชอบ เมื่อเกิดการเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจ อารมณ์ และได้กระทำการให้แก่สถานการณ์กลุ่มนั้นแล้ว ผู้มีส่วนร่วมจะเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มนั้นด้วย เพราะการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องกับ (self – involved) กับกลุ่ม และต้องการเห็นผลสำเร็จของการทำงานนั้นด้วย จึงเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม โดยสรุปแล้วอาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การมีส่วนร่วม = ความร่วมมือร่วมใจ + การประสานงาน + ความรับผิดชอบ (participation = cooperation + coordination + responsibility) ดังแสดงในภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แสดงปัจจัยในการมีส่วนร่วม

ปรัชญา เวสารัชช์ ใน โอนิทัย เพียรคงชล (2541 : 28) ได้แบ่งประเภทของการมีส่วนร่วมโดยพิจารณาว่าการมีส่วนร่วมนี้ริเริ่มขึ้นได้อย่างไร และเสนอว่ามี 3 ประเภท ดังต่อไปนี้

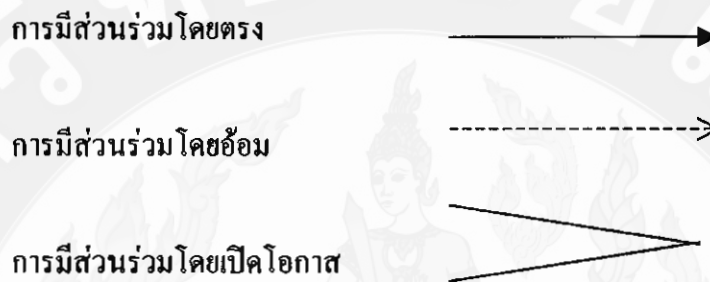
1. การมีส่วนร่วมซึ่งเกิดขึ้นเอง โดยมิได้มีการแทรกแซง (spontaneous) เป็นลักษณะการร่วมซึ่งผู้ร่วมเต็มใจ จากระดับฐานล่าง มิได้มีการสนับสนุนจากภายนอก
2. การมีส่วนร่วมโดยการชักจูง (induced) โดยมีการสนับสนุนให้อำนาจ และเป็นขอเป็นทางการ
3. การมีส่วนร่วมโดยถูกบังคับ (coerced) มีลักษณะบังคับขู่เข็ญให้เข้าร่วมถึงแม้การมีส่วนร่วมอาจเกิดขึ้นได้ 3 ลักษณะ แต่ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ในระยะยาวนั้นการมีส่วนร่วมโดยบังคับ และขาดการสนับสนุนจากประชาชนจะก่อผลเชิงลบ และบั่นทอนความสนใจของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนา

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 188) ได้อธิบายถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วม ซึ่งจำแนกออกได้ 3 ประการตามลักษณะของการมีส่วนร่วมดังนี้

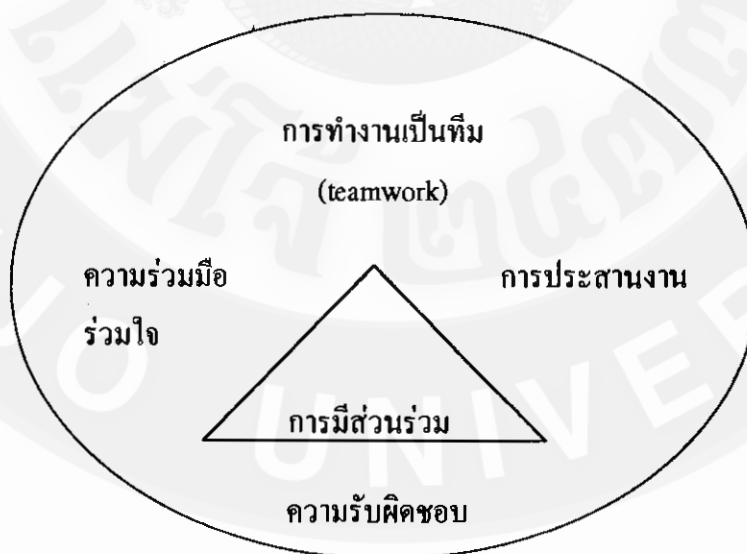
1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (direct participation) โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน (inclusive organization) เช่น การรวมกลุ่มเยาวชนกลุ่มต่างๆ

2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (indirect participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน (representative organization) เช่น กรรมการของกลุ่ม หรือชุมชนกรรมการกลุ่มเลี้ยงไหม กรรมการหมู่บ้าน

3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ (open participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน (non – representative organization) เช่น สถาบัน หรือหน่วยงานที่เชิญชวนหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไรก็ได้ทุกเวลา

ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 185) ได้อธิบายถึงกระบวนการ การมีส่วนร่วม ดังแสดงในภาพที่ 4 คือ

ภาพที่4 แสดงถึงกระบวนการการมีส่วนร่วม

ความร่วมมือร่วมใจ หมายถึง ความตั้งใจของบุคคลที่จะมาทำงานร่วมกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

การประสานงาน หมายถึง ห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพในการทำกิจกรรมหรือการงาน

ความรับผิดชอบ หมายถึง ความรู้สึกผูกพันในการกระทำงานและในการทำให้เชื่อถือไว้วางใจ

ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงอาจหมายถึง การทำงานร่วมกับกลุ่ม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยความตั้งใจ (ความร่วมมือร่วมใจ) โดยกระทำการงานดังกล่าวในห้วงเวลา และลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพ คือ ถูกจังหวะ และเหมาะสม (การประสานงาน) กับทั้งกระทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่า เชื่อถือไว้ใจได้ (ความรับผิดชอบ) โดยนัยดังกล่าวนี้ การมีส่วนร่วมจึงเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังงานการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม(teamwork) อีกด้วย

นอกจากนี้แล้ว การมีส่วนร่วมยังเป็นวิธีการที่ทรงประสิทธิภาพในการเสริมสร้างและสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนา เพราะการมีส่วนร่วมทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนร่วมเข้าใจสถานการณ์ และอุทิศตนมากยิ่งขึ้นเพื่อการเปลี่ยนแปลง หรือ การพัฒนานั้น การมีส่วนร่วมยังเป็นกระบวนการทำงาน หรือกิจกรรมของกลุ่มให้ดีขึ้นไปอีก

นำชัย ทนุผล (2529 : 118) ได้อธิบายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นประกอบไปด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ที่ครบกระบวนการดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าประชาชนไม่มีบทบาทในการระบุปัญหาและความต้องการของเขาแล้วโครงการต่างๆที่วางออกมาก็จะไร้ประโยชน์ เพราะโครงการที่วางออกมามีได้สนองตอบความต้องการที่แท้จริงของประชาชน อีกทั้งประชาชนจะมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมและการดำเนินกิจกรรมก็จะไม่ประสบความสำเร็จบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการระบุปัญหา วิเคราะห์ปัญหาคด้วยตนเอง โครงการที่วางไว้ก็สามารถดำเนินการไปสู่จุดมุ่งหมายได้โดยง่าย เพราะประชาชนจะเกิดความความรู้สึกที่เป็นเจ้าของโครงการ ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาให้พวกเขาเองได้

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เมื่อประชาชนในชุมชนได้มีส่วนเข้ามามีบทบาทในการระบุปัญหาแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การร่วมกันวางโครงการดำเนินกิจกรรม เพื่อตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหาของพวกเขาเองด้วยตัวของเขาเอง แต่อย่างไรก็ตาม นักพัฒนา

หรือผู้มีความรู้ในการวางแผน ควรมีส่วนเข้าไปร่วมในการวางแผนด้วย เพื่อคอยให้คำแนะนำประชาชนในการวางแผนกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหา แต่มีใช้นักพัฒนาเหล่านี้ จะเป็นผู้วางแผนกำหนดแนวทางแก้ปัญหาเสียเอง เพราะผลเสียที่จะติดตามมาก็คือ ประชาชนจะไม่สามารถช่วยตนเองได้ในโอกาสต่อไป การที่ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมแรงร่วมใจในการตัดสินใจหาแนวทางการแก้ไขปัญหาและแนวทางดำเนินกิจกรรมนี้ จะมีผลทำให้พวกเขาเหล่านี้ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of belonging) ในกิจกรรมนั้น และจะนำมาซึ่งความร่วมมือร่วมใจกันดำเนินกิจกรรมที่วางไว้

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนปฏิบัติงาน ดังที่กล่าวมาแล้วว่า เมื่อประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของในกิจกรรมแล้วผลที่ตามมาคือการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมที่วางไว้นอกจากนั้นแล้ว นักพัฒนาควรกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการลงทุนในรูปของทรัพยากรธรรมชาติที่ประชาชนในชุมชนมีอยู่ตามกำลังความสามารถของประชาชน แทนที่จะใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยจากภายนอกของชุมชนเสียทั้งหมด การดำเนินกิจกรรมร่วมกันนี้ จะเป็นการเสริมสร้างให้ประชาชนรู้จักการทำงานร่วมกัน

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล การมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นนี้จะทำให้ประชาชนได้มีการประเมินว่า ผลงานที่ตัวเองได้ดำเนินไปนั้น ได้รับผลดีหรือได้รับประโยชน์มากน้อยเพียงไร และอุปสรรคต่างๆที่ได้รับจากการดำเนินงานนั้น การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลนี้ จะทำให้ประชาชนรู้แจ้งเห็นจริงว่า กิจกรรมที่พวกเขาทำไปนั้น ดีหรือไม่คืออย่างไร ซึ่งพวกเขาจะนำไปใช้วางแผนแนวทางแก้ไขในโอกาสต่อไปได้

การมีส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอนนี้ หากพิจารณาจากทัศนคติของนักพัฒนาแล้วจะเห็นได้ว่า ไม่ใช่ของง่ายเลย เพราะเจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนา มีแนวโน้มที่จะใช้วิธีเข้าไปหาชาวบ้าน และบางครั้ง ก็มักจะลืมหลักการเหล่านี้ หรือในบางครั้งการดำเนินงานบางอย่างจะต้องเป็นไปอย่างรีบด่วน ดังนั้น โครงการต่างๆ มักจะมีการวางแผนระบุปัญหาด้วยนักพัฒนาเอง หรือ ผู้นำในท้องถิ่นเท่านั้น ซึ่งจะพบว่าโครงการนั้น มักจะขาดความร่วมมือของประชาชนอย่างแท้จริง นับเป็นข้อจำกัดในการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังที่ นำชัย ทนุผล (2529 : 119 – 121) ได้ระบุถึงข้อจำกัดในการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น มีสาเหตุหลายประการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. เกิดจากตัวประชาชนเอง ข้อจำกัดในกรณีนี้ เกิดขึ้นด้วยความเคยชินของตัวประชาชน ซึ่งมักจะเป็นผู้รับบริการอยู่เสมอ ทั้งในรูปของการได้รับคำตอบแทนหรือการขั้ดเชิดให้บริการ ประชาชนเองเลยมีค่านิยมและทัศนคติว่า รัฐบาลจะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลืออยู่เสมอ ทำให้พวกเขาเหล่านั้น เกิดความรู้สึกแบบพึ่งพาอยู่ตลอดเวลา (The creation of dependency) จะ

เห็นได้ว่า บ่อยครั้งที่เครือข่ายที่โครงการพัฒนาของรัฐ ซึ่งได้พยายามเข้าไปพัฒนาชุมชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเน้นในปรัชญาของการช่วยเหลือตนเอง (self help) แต่กิจกรรมของโครงการเหล่านั้น มักจะออกมาในรูปของการกระทำเพื่อประชาชน (work for people) มิใช่กระทำร่วมกับประชาชน (work with the people) ดังจะเห็นว่าโครงการต่างๆ นั้น มักจะมีการวางแผนกิจกรรมด้วยเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล และมีการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อมเสร็จ ผลที่ได้คิดตามมาก็คือ ประชาชนจะมีความรู้สึกว่า ตนเองนั้น จะต้องพึ่งรัฐบาลเองตลอดเวลา เลยมีผลให้ประชาชนขาดการมีความคิดริเริ่ม และมีความเชื่อมั่นในตนเองว่า จะสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ส่วนสาเหตุอีกประการหนึ่งก็คือ ลักษณะโครงสร้างทางสังคมและค่านิยมของชาวนบพ อุปสรรคสำคัญของการเป็นประชาธิปไตยของไท่นั้น ส่วนหนึ่งอยู่ที่บุคลิกภาพของชาวนบพที่ส่อให้เห็นสภาพของการรับ (Passiveness) และไม่ได้ตอบมากกว่าจะเป็นคนกล้ากระตุน และกระทำ (Activeness) พวกเขาเหล่านั้น มีความเชื่อมั่นในค่านิยม ประเพณี ในการเกรงกลัวผู้มีอำนาจระบบอาวุโส และมีความอาย ความเกรงใจ ซึ่งข้อจำกัดเหล่านี้ เป็นอุปสรรคต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน

2. เกิดจากองค์กร เจ้าหน้าที่และระบบราชการ ซึ่งปฏิบัติกันอยู่ทุกวันนี้ นับได้ว่าเป็นข้อจำกัดของการที่ทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนลดน้อยถอยลง กล่าวคือ

2.1 นโยบายการพัฒนาในระบบราชการไทย มักมีการตั้งการมาจากเบื้องบนจึงเป็นการยากที่เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนา จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการตัดสินใจดำเนินงานเอง หรือระบุปัญหาและความต้องการ

2.2 ทางด้านตัวเจ้าหน้าที่หรือบุคลากร การยึดระบบการให้ทุนให้โทษ ซึ่งถือความพอใจของผู้บังคับบัญชา และกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นหลัก ดังนั้น จะพบอยู่บ่อยๆ ว่าเจ้าหน้าที่จะคอยทำแต่สิ่งที่ผู้บังคับบัญชายึดถือเป็นนโยบาย และสิ่งที่พอใจเท่านั้น โดยมิได้คำนึงถึงความต้องการของประชาชน ดังนั้น กิจกรรมหรือโครงการ ที่เกิดขึ้นจากความต้องการ ความพอใจของผู้บริหารระดับสูงนั้น มักจะไร้ค่าแก่ประชาชนในทางปฏิบัติ เพราะประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

2.3 ความสัมพันธ์ทางด้านวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่ - ผู้น้อย ประชาชนในชนบทนั้น โดยมากแล้ว มักจะถือว่า ข้าราชการ หรือนักพัฒนาต่างๆ เป็นผู้มีความรู้มีอำนาจหน้าที่หรือเป็นเจ้านายของประชาชน ทำให้เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนา มีแนวโน้มที่คิดว่าตนเองมีคุณภาพที่สูงกว่าชาวนบพ ดังนั้นนักพัฒนาจึงมักจะแสดงตนเป็นผู้นำ และดำเนินการทุกอย่างเอง และอีกประการหนึ่งในการจัดสรรงบประมาณ นักพัฒนามีความจำใจและริบเร่งในการเขียนแผนงานและโครงการ ซึ่งจะต้องมีการแข่งขันกันในการที่จะชิงงบประมาณมาลงในท้องที่ที่

คนรับผิดชอบ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการวางแผนและโครงการขึ้นมาเอง เพื่อให้เป็นโครงการที่ดีเด่นและจะสามารถได้รับจัดสรรงบประมาณได้มากที่สุด ดังนั้น โครงการหรือแผน ที่มาจากเจ้าหน้าที่และประชาชนจึงเกิดขึ้นได้ยาก การร่วมมือร่วมใจกันลงทุนและปฏิบัติงานตามโครงการก็จะไม่สามารถสัมฤทธิ์ผลได้ ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่นักพัฒนารุ่นใหม่จะช่วยกันขบคิดแก้ปัญหาเหล่านี้ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนให้มากที่สุด

รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนกับผู้วางแผนและผู้บริหารงานพัฒนาสามารถแบ่งได้เป็น 6 ลักษณะด้วยกัน ในแง่ของชนิดของการมีส่วนร่วม ลักษณะหน้าที่ และสถานะของอำนาจในการวางแผน ดังนี้คือ (นำชัย ทนุผล , 2529 : 125 - 127)

ตารางที่ 1 แสดง 6 ลักษณะของการมีส่วนร่วม (six modes of participation)

ลักษณะของผู้วางแผน	สถานะของอำนาจหน้าที่	หน้าที่	ชนิดของการมีส่วนร่วม
1. กลุ่มบุคคลที่มีการศึกษา ซึ่งถูกแต่งตั้งโดยผู้มีอำนาจนอกชุมชน	ผู้วางแผนและบุคคลชั้นสูงในท้องถิ่น	มีหน้าที่ถูกต้องตามกฎหมายในการวางแผนและดำเนินการโดยผ่านบุคคลชั้นสูงในท้องถิ่น	ประชาชนส่วนน้อยหรือไม่มีเลขในขบวนการตัดสินใจ
2. ผู้นำท้องถิ่นถูกแต่งตั้งโดยรัฐบาล	ผู้วางแผนและบุคคลชั้นสูงในท้องถิ่น	มีหน้าที่ถูกต้องตามกฎหมายในการวางแผนและดำเนินการโดยผ่านบุคคลชั้นสูงในท้องถิ่น และมีปัจจัยในการดำเนินการจากภายนอก	ประชาชนในท้องถิ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมน้อย แม้ว่าจะมีการกระตุ้นให้เข้ามามีส่วนร่วมในรูปของผลตอบแทน
3. ผู้วางแผนภายนอกแต่มีการปรึกษากับกลุ่มชาวบ้าน	ผู้วางแผนและประชาชนส่วนน้อย	มีหน้าที่ถูกต้องตามกฎหมายในการวางแผนโดยทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่าพวกเขาได้ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้วางแผนแล้ว	ประชาชนในท้องถิ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจแต่พวกเขาจะเข้ามามีส่วนร่วมแบบฉาบฉวยเท่านั้น

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลักษณะของผู้วางแผน	สถานะของอำนาจ หน้าที่	หน้าที่	ชนิดของการมีส่วนร่วม
4.ผู้วางแผนได้มีการปรึกษากับกลุ่มประชาชนในขั้นเริ่มแรกของการวางแผน	เป็นผู้วางแผนร่วมกับประชาชนแต่ผู้วางแผนมีอำนาจในการตัดสินใจมากกว่า	จัดการประชุมระหว่างผู้วางแผนกับประชาชนเพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจและเห็นความสำคัญมากขึ้นของขบวนการวางแผนและจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ	ประชาชนในท้องถิ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมเพราะพวกเขามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แต่อย่างไรก็ตามผู้วางแผนมีอำนาจในการควบคุมและการตัดสินใจมากกว่า
5. ในการวางแผนกิจกรรมและวางโครงการ คณะกรรมการโครงการมีตัวแทนของประชาชน	ผู้บริหารและผู้วางแผน มีอำนาจการตัดสินใจมากกว่า	ตัวแทนประชาชนมีสิทธิ์มีเสียงในการวางแผนโครงการ แต่การตัดสินใจในกิจกรรม มักจะขึ้นอยู่กับคณะกรรมการบริหารชั้นสูงเพราะมีเสียงมากกว่า	ประชาชนในท้องถิ่นมีเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น เพราะพวกเขามีตัวแทนเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจ
6.ในการวางแผนกิจกรรมและโครงการ คณะกรรมการวางแผน มีตัวแทนของประชาชนเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจเป็นส่วนมาก	ประชาชน ผู้วางแผน และผู้บริหารมีอำนาจในการตัดสินใจ แต่เสียงของประชาชนมีมากกว่า	ตัวแทนประชาชนมีสิทธิ์มีเสียงในการวางแผนมากขึ้นและหน้าที่ในการวางแผนตัดสินใจในกิจกรรมโดยมีผู้วางแผนและนักวิชาการเป็นผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือ	ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจมากที่สุด

นอกจากนี้ Sumayao (2542) ใน มนัส สุกลักษณ์ (2544 : 83 – 85) ได้นำเสนอรูปแบบของการมีส่วนร่วมของ Deshler และ Soak (1985) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมแบบจอมปลอม (pseudo participation) ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่

1.1 การมีส่วนร่วมแบบได้รับการเลี้ยงดู (domestication) เป็นการใช้อำนาจและการควบคุม ซึ่ง ผู้วางแผน ผู้บริหาร อภิสถิรชนท้องถิ่น นักวิชาการ หรือพวกมืออาชีพทั้งหลายมีอยู่ในมือ ในกิจกรรมใด ๆ เป็นการทำให้เกิดการยอมรับโดยเทคนิคการมีส่วนร่วมแบบจอมปลอม ในการดึงดูดให้ประชาชนยอมตาม ในสิ่งซึ่งบุคคลภายนอกเหล่านี้เห็นดีเห็นควร เพื่อผลประโยชน์ของพวกเขา มากกว่าที่จะให้สิทธิอำนาจแก่ประชาชนผู้เข้าร่วมซึ่งเป็นการทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม ยอมทำตามทุกอย่างเพราะการเลี้ยงดูนั้นทำให้ผู้มีส่วนร่วมซึ่งไม่แข็งข้อได้ การมีส่วนร่วมแบบเลี้ยงดูนี้ยังมีรูปแบบที่แตกต่างกันอีก 3 รูปแบบ ได้แก่

1.1.1 การมีส่วนร่วมแบบถูกหลอกลวงใช้ (manipulation) ซึ่งผู้เข้ามามีส่วนร่วมจะถูกใช้เล่ห์เพทุบายให้เกิดการยอมทำตามโดยคุณฉ้อ

1.1.2 การมีส่วนร่วมแบบได้รับการบำบัดรักษา (therapy) ซึ่งผู้เข้ามามีส่วนร่วมจะได้รับบริการการแก้ไขปัญหเฉพาะหน้าของตน จนเกิดความพอใจและทำตามในกระบวนการที่ดูเหมือนว่ามีการมีส่วนร่วม แต่สาเหตุที่แท้จริงของปัญหาสังคมของผู้มีส่วนร่วม จะไม่ได้รับการแก้ไขใด ๆ

1.1.3 การมีส่วนร่วมแบบได้รับการแจ้งให้ทราบ (informing) ซึ่งผู้เข้ามามีส่วนร่วมจะได้รับการแจ้งให้ทราบข้อมูลเป็นระยะ ๆ ทำให้ไม่อาจโต้แย้งจึงต้องปฏิบัติตาม จึงเป็นเสมือนมีส่วนร่วมจริง

1.2 การมีส่วนร่วมแบบให้ความได้รับความช่วยเหลือ (assistencialism หรือ paternalism) ซึ่งอำนาจและการควบคุมยังอยู่ในมือของบุคคลภายนอกประชาชนผู้เข้าร่วมได้รับข่าวสารข้อมูลและได้รับการปรึกษาหารือ ได้รับการช่วยเหลือ หรือปลอบใจ พวกเขาได้รับการปฏิบัติเหมือนวัตถุ ไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันใด ๆ ได้ในกระบวนการ ประชาชนผู้เข้าร่วมไม่มีอิทธิพลเหนือการตัดสินใจหรือการควบคุมใด ๆ ในเรื่องผลประโยชน์ นักวิจัย หรือผู้รับผิดชอบโครงการ อาจเพ่งพิศตรงการช่วยเหลือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพื่อ “รักษาอาการ” มากกว่าเยียวยารักษาสาเหตุของโรคของสังคม ซึ่งทำให้ผู้เข้ามามีส่วนร่วมตกเป็นหนี้บุญคุณ ไม่สามารถแสดงความเป็นตัวเองออกมาได้ ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างออกไปอีก 2 รูปแบบ ได้แก่

1.2.1 การมีส่วนร่วมแบบได้รับการปรึกษาหารือ (consultation) ซึ่งผู้เข้ามีส่วนร่วมจะได้รับการปรึกษาหารือ หรือได้รับข่าวสารในกระบวนการแต่ไม่ได้มีส่วนในการตัดสินใจ หรือมีอำนาจในการบริหารจัดการใด ๆ ในกระบวนการมีส่วนร่วมนั้น ๆ

1.2.2 การมีส่วนร่วมแบบได้รับการปลอบใจ (placation) ในกรณีที่ผู้เข้ามีส่วนร่วมมีความไม่พอใจที่สิทธิในการมีส่วนร่วมได้ถูกรื้อถอนไป ก็จะได้รับคำปลอบใจว่าจะได้มีส่วนร่วม หรือจะได้รับการทดแทนสิทธิที่เสียไปด้วยมาตรการใด ๆ จนทำให้ต้องยอมทำตาม จนดูเหมือนว่ามีส่วนร่วมจริง

2. การมีส่วนร่วมที่แท้จริง (genuine participation) แบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ ได้แก่

2.1 การมีส่วนร่วมแบบความร่วมมือ (cooperation) ซึ่งเป็น กระบวนการที่ประชาชนร่วมมือกับบุคคลภายนอก ในการทำกิจกรรมใด ๆ ที่ผลลัพธ์จะกลายเป็นผลประโยชน์ของพวกเขา การตัดสินใจเกิดขึ้นโดยการเสวนา (dialogue) ระหว่างบุคคลภายใน และบุคคลภายนอก ประชาชนเข้าเกี่ยวข้องกับอย่างแข็งขันในกิจกรรม อำนาจและ การควบคุมได้รับ การแบ่งปันตลอดกระบวนการ เป็นกระบวนการแบบอุปนัย ซึ่งมีการตั้งการจากล่างขึ้นบน ไม่ใช่เป็นกระบวนการตั้งการจากบนลงล่าง ในรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบนี้ ยังสามารถแยกแยะลักษณะของการมีส่วนร่วมได้อีก 2 ลักษณะด้วยกัน ได้แก่

2.1.1 การมีส่วนร่วมแบบเป็นหุ้นส่วน (partnership) ซึ่งผู้เข้ามีส่วนร่วมมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันกับบุคคลภายนอก หรือผู้ที่อยู่ในระดับตัดสินใจ หรือบริหาร ขององค์กรหรือกระบวนการ อย่างในฐานะที่เป็นหุ้นส่วนของกันและกัน

2.1.2 การมีส่วนร่วมแบบได้รับมอบอำนาจ (delegated power) คือการที่ผู้เข้ามีส่วนร่วมได้รับสิทธิ และอำนาจในการดำเนินการ ตัดสินใจ และบริหารในองค์กร หรือในกระบวนการ อย่างเต็มที่ แต่เป็นสิทธิและอำนาจที่ได้รับมาเท่านั้น ยังไม่มีอิสระในการเปลี่ยนระบบโครงสร้างใด ๆ ในกระบวนการ

2.2 การมีส่วนร่วมแบบประชาชนมีอำนาจ (empowerment) ซึ่ง เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างสมบูรณ์ที่สุด เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ประชาชนมีศักดิ์ศรี และอำนาจในทุกมิติ ทุกขั้นตอน ตลอดกระบวนการขององค์กร และกระบวนการ ซึ่งเพื่อที่จะได้มาซึ่งอำนาจดังกล่าว ประชาชนจะต้องสามารถควบคุมอย่างเบ็ดเสร็จ (citizen control) ในโครงการหรือสถาบัน รวมทั้งกระบวนการตัดสินใจและการบริหารจัดการ มีส่วนร่วมในทุก ๆ มิติ ทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมต้องนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกประชาธิปไตย ความสมานฉันท์ และการเป็นผู้นำการมีส่วนร่วมควรอยู่ในรูปแบบของ “การกำหนดหนทางร่วม” (co-determination) กับบุคคลภายนอก ซึ่งประชาชนผู้เข้าร่วมสร้างความหมายใหม่ให้

เกิดขึ้นด้วยข้อต่อรองของพวกเขาเอง (their own terms) โดยการเสวนาร่วม ซึ่งเป็นผลมาจากหลักการพื้นฐาน ของการออกแบบ และวิธีวิจัยในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั่นเอง

สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วม จากการศึกษารูปแบบของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน หรือในองค์กรประชาชนข้างต้นนี้ เราได้พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงนั้น เฉพาะในรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่แท้จริง (genuine participation) เท่านั้น ที่ประชาชนจะต้องเป็นเจ้าของ เป็นผู้ตัดสินใจ เป็นผู้วางแผน เป็นผู้ลงมือกระทำ และเป็นผู้ประเมินผล กระบวนการ องค์การการวิจัย หรือโครงการพัฒนาชุมชนของพวกเขาเอง โดยสามารถควบคุมทุกอย่างก้าวของกระบวนการเลยทีเดียว และเมื่อเอารูปแบบการมีส่วนร่วมที่ว่าข้างต้นนี้มาจับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) เพื่อให้ได้ความหมายในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงแล้ว ประชาชนก็น่าที่จะต้องเป็นผู้วิจัยเสียเอง

ภาคสรุป (Overview)

โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ เป็นโครงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงพระราชทานแก่ราษฎรชาวไทย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ยากจน เป็นเกษตรกรรายย่อยที่มีพื้นที่ทำการเกษตรไม่มากประมาณ 5-15 ไร่ สามารถจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมอยู่ได้ พึ่งพาตนเองได้ ตลอดจนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และช่วยแก้ปัญหาสังคมที่เกิดจากการอพยพกลับสู่ภูมิลำเนาของเกษตรกรที่ว่างงาน ซึ่งหน่วยงานในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงมหาดไทยได้มีหน้าที่รับผิดชอบ โดยจังหวัดต่างๆ ในฐานะที่เป็นองค์กรที่มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาการเกษตร เพื่อยกระดับรายได้ ฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดียิ่งขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้พิจารณาปรับแผนการดำเนินงาน โดยการเร่งรัดเพิ่มขีดความสามารถและประสิทธิภาพการผลิตภาคการเกษตร ตลอดจนการส่งเสริมและสนับสนุนเกษตรกรและแรงงานด้านเทคโนโลยี ความรู้ทางด้านการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่เหมาะสม รวมทั้งการจัดการปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็น เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ เงินทุน ตามศักยภาพของงบประมาณที่มีจำกัดให้ได้ประสิทธิภาพสูงสุด

ปัจจุบันการพัฒนาการเกษตรในประเทศ ยังคงต้องมีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานอยู่ตลอดเวลา ดังเช่น การพัฒนาระบบการเกษตรแผนใหม่ซึ่งมุ่งเน้นการปรับเปลี่ยน

และขยายการผลิตในภาคเกษตร จากเดิมที่เคยปลูกพืชหลากหลายชนิดเพื่อการยังชีพไปสู่การผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้าและการส่งออกได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อเกษตรกร ต่อสิ่งแวดล้อม ต่อสังคม โดยรวมอย่างกว้างขวาง ระบบการเกษตรแผนใหม่ เป็นการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน ทำลายธรรมชาติ ทำลายชุมชน และทำลายความหลากหลายทางวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้เอง เราจึงสังเกตได้ว่า ในขณะที่ธุรกิจอุตสาหกรรม หมกหมุ่นอยู่กับการขยายตัว และการใช้ทรัพยากรทั้งคน และธรรมชาติอย่างไม่สนใจนั้น เกษตรกรรายย่อยในประเทศโลกที่สาม หลายแห่งรวมทั้งประเทศไทย ได้มีการเคลื่อนไหวไปในกระแสของเกษตรกรรมแบบยั่งยืนเพื่อแสวงหา “ทางเลือก” ของเกษตรกรให้ปลอดภัยจากภาวะจำยอมของตลาดกระแสหลัก ไม่ว่าจะเป็นด้านการลงทุนหรือราคาพืชผล ซึ่งล้วนแล้วแต่ตกอยู่ใต้การกำกับดูแลของศูนย์อำนาจอุตสาหกรรมและธุรกิจการเกษตรทั้งสิ้น เพื่อให้เหมาะสมต่อสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันทำให้งานพัฒนาการเกษตรไม่คืบหน้าเท่าที่ควร เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำ และด้วยเหตุนี้ โครงการทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ จึงเป็นโครงการที่สามารถจะบรรเทาความเดือดร้อนของเกษตรกรได้ ซึ่งก็จะทำให้เกษตรกรสามารถที่จะพึ่งพาตัวเองได้ด้วยวิธีง่าย ค่อยเป็นค่อยไป พอมีพอกิน และไม่อดอยาก และสามารถดำเนินโครงการในลักษณะที่ทำให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในขบวนการเรียนรู้อย่างแท้จริง

สำหรับการมีส่วนร่วมนั้น เป็นกระบวนการแห่งการมีส่วนร่วมของเกษตรกรโดยพยายามที่จะให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการระบุปัญหา การวางแผน การปฏิบัติงาน และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ซึ่งหากเกษตรกรสามารถปฏิบัติได้ คือสามารถจะอยู่อย่างพอเพียง เลี้ยงตนเองได้ ผลการดำเนิน ที่ได้จึงควรจะต้องมีการขยายงานโครงการ และมีการศึกษาข้อมูลติดต่อกัน เพื่อพิสูจน์หรือยืนยันทฤษฎีนี้ หากได้รับความสำเร็จก็จะขยายผลต่อไป หากไม่ได้รับความสำเร็จก็ต้องปรับปรุงวิธีการให้เหมาะสม

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

(RESEARCH METHODOLOGY)

การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ จังหวัดลำปาง ได้กำหนดวิธีการวิจัยดังนี้

สถานที่ดำเนินการวิจัย

(Locale of the Study)

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการในพื้นที่จังหวัดลำปาง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณภาคเหนือตอนบน มีลักษณะเป็นรูปยวรี พื้นที่โดยทั่วไปเป็นภูเขาและที่ราบสูงซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วน คือ บริเวณตอนบนของจังหวัด มีลักษณะเป็นป่าค่อนข้างทึบ อุดมสมบูรณ์ด้วยไม้มีค่าและภูเขา ส่วนบริเวณตอนกลางของจังหวัดมีลักษณะเป็นที่ราบ ส่วนใหญ่เป็นแหล่งเกษตรกรรมที่สำคัญของจังหวัด และบริเวณตอนใต้ของจังหวัด มีลักษณะเป็นป่าไม้ร้าง บางส่วนมีลักษณะเป็นทุ่งหญ้า จังหวัดลำปางมีพื้นที่ประมาณ 12,533.961 ตารางกิโลเมตร หรือ 7,833,762 ไร่ มีพื้นที่มากเป็นอันดับ 5 ของภาคเหนือ รองจากจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดตาก จังหวัดแม่ฮ่องสอน และจังหวัดเพชรบูรณ์ อาณาเขตทิศเหนือติดกับจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย และจังหวัดพะเยา ทิศตะวันออกติดกับจังหวัดแพร่ และจังหวัดสุโขทัย ทิศใต้ติดกับจังหวัดตาก และทิศตะวันตกติดกับจังหวัดลำพูน (สำนักงานสถิติจังหวัดลำปาง, 2539: 1)

เหตุผลที่เลือกจังหวัดลำปาง เพื่อดำเนินการวิจัยมีดังนี้

1. จังหวัดลำปางมีการดำเนินงานเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ เพื่อทดลองแก้ปัญหาการว่างงาน และช่วยเหลือแรงงานที่ถูกเลิกจ้าง เพื่อให้เดินทางกลับภูมิลำเนา และหันกลับมาประกอบอาชีพการเกษตรให้ได้งานและมีอาชีพและรายได้ที่ยั่งยืน โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดลำปาง ร่วมกับหน่วยงานสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทั้งระดับจังหวัด และระดับอำเภอ ร่วมกันคัดเลือกพื้นที่และเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ โดยคัดเลือกเกษตรกรตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กระทรวงกำหนด ซึ่งดำเนินการได้ตรงตามเป้าหมายที่กระทรวงกำหนด โดยมีเกษตรกรจากอำเภอต่างๆเข้าร่วมดังนี้

ตารางที่ 2 จำนวนเกษตรกรและพื้นที่เป้าหมายในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ จังหวัดลำปาง

อำเภอ	จำนวนเกษตรกร (ราย)	ขนาดของพื้นที่ (ไร่ – งาน – ตร.วา)
เมืองลำปาง	19	112 – 1 – 40
เกาะคา	9	136 – 3 – 96
แม่เมะ	5	46 – 1 – 47
เมืองปาน	4	43 – 1 – 41
งาว	10	134 – 0 – 4
เสริมงาม	4	53 – 3 – 17
สบปราบ	4	66 – 1 – 26
ห้างฉัตร	7	148 – 1 – 76
วังเหนือ	8	45 – 0 – 66
แม่พริก	4	50 – 3 – 15
แม่ทะ	10	71 – 0 – 76
แจ้ห่ม	7	33 – 0 – 5
รวม	100	1,056 – 3 – 60

2. ผู้วิจัยทำงานและพักอาศัยอยู่ในจังหวัดลำปาง เมื่อเลือกเรียนสาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรในระดับปริญญาโท จึงเห็นสมควรเลือกจังหวัดนี้เป็นสถานที่ดำเนินการวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ อีกทั้งเป็นการสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้อย่างครบถ้วน

ผู้ให้ข้อมูล
(The Respondents)

ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ ในจังหวัดลำปางทั้งหมดจำนวน 100 คน เหตุที่ต้องรวบรวมข้อมูลจากประชากรทั้งหมด เนื่องจากประชากรมีจำนวนไม่มาก และไม่เหมาะสมในการสุ่มตัวอย่าง ซึ่ง นาสัย หนูผล (2531 : 32) ได้กล่าวว่า งานวิจัยใดที่มีประชากรเป้าหมายไม่เกินกำลังความสามารถของผู้วิจัย ในการเก็บข้อมูลและอยู่ในวิสัยที่จะศึกษาเก็บข้อมูล จากทุกหน่วยได้ ก็ควรจะศึกษาประชากรทั้งหมด เพื่อความถูกต้องแม่นยำ และไม่จำเป็นต้องใช้สถิติอนุมาน มาประมาณค่า

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในจังหวัดลำปาง

อำเภอ	จำนวนเกษตรกร
เมือง	9
เกาะคา	14
แม่เม่า	5
เมืองปาน	4
งาว	10
เสริมงาม	4
สบปราบ	4
ห้างฉัตร	16
วังเหนือ	6
แม่พริก	4
แม่ทะ	7
แจ้ห่ม	5
เถิน	12
รวม	100

ที่มา : รายงานผลการดำเนินงานประจำปี 2541 “โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่” ตามแนวพระราชดำริ จังหวัดลำปาง

ตัวแปรและการวัดตัวแปร (Variables and Measurement)

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรในการศึกษาและวิธีการศึกษาหรือวัดตัวแปรเหล่านั้น ดังนี้

อายุ หมายถึง จำนวนปีที่เกิดมาของผู้ให้ข้อมูลนับตั้งแต่เกิดจนถึงเวลาบันทึกข้อมูล
ระดับการศึกษา หมายถึง คุณวุฒิทางการศึกษาขั้นสูงสุดของผู้ให้ข้อมูลที่ได้รับการศึกษาในระบบจากสถาบันการศึกษาของรัฐหรือเอกชน

รายได้ หมายถึง จำนวนเงินสดที่ผู้ให้ข้อมูลได้มาจากการประกอบอาชีพหลักและอาชีพรองในรอบปี พ.ศ. 2541

อาชีพหลัก หมายถึง ประเภทของอาชีพที่ผู้ให้ข้อมูลได้ปฏิบัติเป็นประจำและเป็นแหล่ง รายได้หลักของครอบครัว

อาชีพรอง หมายถึง ประเภทของอาชีพที่ผู้ให้ข้อมูลได้ปฏิบัติบางครั้ง เพื่อเป็นแหล่ง รายได้เสริมของครอบครัว

สถานภาพการถือครองที่ดิน หมายถึง ลักษณะการถือครองที่ดินของผู้ให้ข้อมูลที่จะมีลักษณะที่เป็นของตนเองทั้งหมด เช่าทั้งหมด คนอื่นให้ทำเปล่า หรือเป็นการถือครองหลายอย่างรวมกัน

ขนาดของครอบครัว หมายถึง จำนวนบุคคลที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน และมีกิจกรรมร่วมกัน

การเป็นสมาชิกกลุ่ม หมายถึง การมีส่วนร่วม หรือเข้าร่วมกลุ่มที่มีกิจกรรมในหมู่บ้านหรือกลุ่มภายนอกหมู่บ้าน

ประสบการณ์ในการฝึกอบรม หมายถึง จำนวนความถี่ที่ผู้ให้ข้อมูลเคยเข้ารับการฝึกอบรมในเรื่องที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และเรื่องอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ให้ข้อมูลในช่วงปี พ.ศ. 2541

การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม หมายถึง จำนวนความถี่ที่ผู้ให้ข้อมูลเคยมีการติดต่อสอบถามข้อมูลความรู้ต่าง ๆ กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และเอกชนในรอบปี พ.ศ. 2541

ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ หมายถึงการที่เกษตรกรเข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่นั้น ได้มีโอกาสแสดงออกถึงการกระทำในลักษณะของการมีส่วนร่วม ตาม 4 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมหรือไม่ ซึ่งได้แก่ การมีส่วนร่วมในการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล จากลักษณะของการมีส่วนร่วมดังกล่าว ผู้วิจัยนำไปสร้างข้อความ โดยแต่ละข้อความมีคำตอบให้ผู้ให้ข้อมูลเลือกตอบว่า "มีส่วนร่วม" หรือ "ไม่มีส่วนร่วม" ถ้าเลือกตอบว่า "มีส่วนร่วม" ให้ระบุว่ามีส่วนร่วมอย่างไร และหากเลือกตอบ "ไม่มีส่วนร่วม" ให้ระบุเหตุผลที่ไม่มีส่วนร่วม จากนั้นนำคำตอบของแต่ละข้อความมาประมวลและสรุปลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ของผู้ให้ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

(The Research Instrument)

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล สำหรับการวิจัยครั้งนี้ คือแบบสัมภาษณ์ (interview schedule) ที่สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประกอบด้วยคำถาม แบบปลายเปิด (open – ender question) และแบบเลือกตอบ (multiple choice questions) จำนวน 1 ชุด โดยแบ่งเนื้อหาในการสัมภาษณ์ออกเป็น 2 ตอนคือ

ตอนที่ 1 เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำรินในจังหวัดลำปาง

ตอนที่ 2 เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในจังหวัดลำปาง

การทดสอบเครื่องมือ

(Pre – testing of the Instrument)

1. การทดสอบความตรงของเนื้อหา (content validity) ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามจากแนวทางในการตรวจเอกสาร โดยนำเสนอคณะกรรมการที่ปรึกษาพิจารณาตรวจสอบ และนำมาแก้ไขปรับปรุงตามที่คณะกรรมการที่ปรึกษาเสนอแนะ ให้ถูกต้อง

2. การทดสอบความเป็นปรนัย (objectivity) โดยการนำแบบสอบถามไปสัมภาษณ์เกษตรกร ที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 20 คน แล้วนำข้อมูลที่ได้กลับมาแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องที่พบ เพื่อให้มีความชัดเจน และมีความเข้าใจตรงกันระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

(Data Gathering)

การรวบรวมข้อมูลของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ตามแบบสอบถามที่สร้างขึ้น โดยมีวิธีการดำเนินงานดังนี้

1. ทำหนังสือจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ในนามบัณฑิตวิทยาลัยและผู้วิจัยถึงสำนักงานเกษตร และ สหกรณ์จังหวัดลำปาง ผู้รับผิดชอบโครงการ ซึ่งเป็นพื้นที่ในการเก็บข้อมูล เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
2. ผู้วิจัยเป็นผู้ประสานงานโดยตรงกับสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด สำนักงานเกษตรอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเพื่อแจ้งความประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ให้ผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบ
3. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวัน เวลาที่กำหนด
4. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ แปลผล สรุปผล และรายงานผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

(Analysis of data)

ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์จะนำมาจัดหมวดหมู่ และตรวจสอบความสมบูรณ์ และถ้อยคำ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลโดยคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package For The Social Sciences : spss / pc+)

สถิติที่ใช้ คือ สถิติบรรยาย (descriptive statistics) ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และความเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อใช้วิเคราะห์และบรรยาย ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม ของผู้ให้ข้อมูล และลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ

บทที่ 4

ผลการวิจัย และ วิจารณ์

(RESULTS AND DISCUSSION)

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ จังหวัดลำปาง โดยรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ จำนวน 100 คน โดยไม่มีการสุ่มตัวอย่าง การนำเสนอผลการวิจัยครั้งนี้ได้รวบรวมผลการวิจัยและวิจารณ์เป็นส่วนเดียวกัน โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปของตารางข้อมูล ประกอบคำบรรยายและความเรียงเป็นตอน ๆ ดังนี้

ตอน 1 ลักษณะส่วนบุคคลเศรษฐกิจและสังคม ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริในจังหวัดลำปาง

ตอน 2 ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในจังหวัดลำปาง

ตอน 1 ลักษณะส่วนบุคคลเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริในจังหวัดลำปาง

1. อายุ

ผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลมีอายุน้อยที่สุด 22 ปี และมากที่สุด 75 ปี โดยผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 29.00 มีอายุอยู่ในช่วง 49-57 ปี รองลงมาร้อยละ 26.00 มีอายุอยู่ในช่วง 40-48 ปี ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 20.00 มีอายุอยู่ในช่วง 58-66 ปี ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 13.00 มีอายุอยู่ในช่วง 31-39 ปี ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 9.00 มีอายุอยู่ในช่วง 67-75 ปี และร้อยละ 3.00 มีอายุอยู่ในช่วง 22-30 ปี สำหรับอายุเฉลี่ยของผู้ให้ข้อมูลคือ 51 ปี และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 11.017

(ตารางที่ 4)

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่มีอายุอยู่ในวัยกลางคน ซึ่งพิจารณาจากอายุโดยเฉลี่ยของผู้ให้ข้อมูล คือ 51 ปี จึงนับได้ว่าผู้ให้ข้อมูลมีประสบการณ์ในการดำรงชีวิตในสังคมมาเป็นระยะเวลาพอสมควร อันจะส่งผลให้ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการเข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

2. ระดับการศึกษาผลการวิจัยในตารางที่ 4 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 36.00) มีวุฒิการศึกษาสูงสุดในระดับประถมศึกษาตอนต้น รองลงมาผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 22.00 มีวุฒิการ

ศึกษาสูงสุดในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ร้อยละ 20.00 มีวุฒิการศึกษาสูงสุดในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ส่วนผู้ให้ข้อมูลที่ระบุว่า ไม่ได้รับการศึกษานั้น มีเพียงร้อยละ 11.00 และผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 7.00 รายงานว่ามีวุฒิการศึกษาสูงสุดในระดับประถมศึกษาตอนปลาย

จากผลการวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่าผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่มีวุฒิการศึกษาสูงสุดในระดับประถมศึกษาตอนต้น ซึ่งถือได้ว่าผู้ให้ข้อมูลที่มีการศึกษาอยู่ในระดับนี้ เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาค่อนข้างน้อย หรือระดับต่ำซึ่ง รัฐฎากรณ์ แก้วสนิท ใน เกษราพร ทาหอม (2541:48) กล่าวว่า อาจเนื่องมาจาก การจัดการศึกษาภาคบังคับในสมัยก่อนกำหนดให้ประชาชนมีอายุถึงเกณฑ์เข้าเรียนตามกฎหมายถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แต่อย่างไรก็ตาม มีผู้ให้ข้อมูลบางส่วนจบการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ จึงนับได้ว่าเป็นผู้ให้ข้อมูลที่มีระดับการศึกษาที่สอดคล้องกับการประกอบวิชาชีพเกษตรกรรม และเข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามลักษณะส่วนบุคคล

ลักษณะส่วนบุคคล	จำนวน (N = 100)	ร้อยละ
อายุ		
22 - 30 ปี	3	3.00
31 - 39 ปี	13	13.00
40 - 48 ปี	26	26.00
49 - 57 ปี	29	29.00
58 - 66 ปี	20	20.00
67 - 75 ปี	9	9.00
$\mu = 50.74$	$SD = 11.018$	$R = 22-75$
ระดับการศึกษา		
ไม่ได้รับการศึกษา	11	11.00
ประถมศึกษาตอนต้น	36	36.00
ประถมศึกษาตอนปลาย	7	7.00
มัธยมศึกษาตอนต้น	20	20.00
มัธยมศึกษาตอนปลาย	3	3.00
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ	22	22.00
ปริญญาตรี	1	1.00

3. รายได้

ผลการวิจัยพบว่า รายได้ของครอบครัวผู้ให้ข้อมูลในปี พ.ศ. 2541 มีจำนวนสูงสุด 300,000 บาท และจำนวนต่ำสุด 2000 บาท โดยมีรายได้เฉลี่ย 27,429 บาท มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 35,797.62 ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 32.00) มีรายได้ 10,000 บาท และ น้อยกว่า รongลงมา ผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 29.00 มีรายได้อยู่ในช่วง 10,001 – 20,000 บาท ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 16.00 มีรายได้ในช่วง 20,001 - 30,000 บาท ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 8.00 มีรายได้ในช่วง 30,001 – 40,000 บาท (ตารางที่ 5)

จากผลการวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีรายได้น้อย เมื่อพิจารณาจากรายได้เฉลี่ยของผู้ให้ข้อมูล พบว่า เป็นรายได้ที่น้อยมาก เพียง 27,429 บาท ซึ่งไม่น่าจะเพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน ตามเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 พ.ศ. 2535-2539 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ไม่ระบุปีที่พิมพ์ : 26) กำหนดรายได้เฉลี่ยต่อหัว คือ 71,000 บาทต่อปี จะเห็นได้ว่าเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ยังมีรายได้เฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ต่ำซึ่งอาจเนื่องมาจาก เป้าหมายของโครงการที่ให้เกษตรกรประกอบอาชีพแบบพออยู่พอกินตามอัฐภาพและให้เกษตรกรสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ไม่เป็นหนี้

4. อาชีพหลัก

อาชีพหลักหมายถึง ประเภทของอาชีพที่ผู้ให้ข้อมูลได้ปฏิบัติเป็นประจำและเป็นแหล่งรายได้หลักของครอบครัว ผลการวิจัยในตารางที่ 5 เกี่ยวกับอาชีพหลักของผู้ให้ข้อมูล พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนมาก (ร้อยละ 94.00) ระบุว่า ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 4.00 รายงานว่าประกอบอาชีพค้าขาย มีผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 2.00)ยืนยันว่าประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพหลัก

จากผลการวิจัยจึงสรุปได้ว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก เนื่องจาก พื้นฐานการดำรงชีวิตของผู้ให้ข้อมูลมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ทั้งยังมีการสะสมความรู้ และประสบการณ์ ต่างๆ ในการทำการเกษตร ทั้งการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ จึงส่งผลให้เกษตรกรมีความรู้ และความชำนาญในการทำการเกษตรเป็นอย่างดี จึงสามารถหาเลี้ยงครอบครัว โดยการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักในการดำรงชีวิตได้

5. อาชีพรอง

อาชีพรองหมายถึง ประเภทของอาชีพที่ผู้ให้ข้อมูลได้ปฏิบัติเป็นครั้งคราวและเป็นแหล่งรายได้เสริมของครอบครัว ผลการวิจัยในตารางที่ 5 เกี่ยวกับอาชีพรองของผู้ให้ข้อมูล พบว่าผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 36.56) ระบุว่าประกอบอาชีพค้าขายเป็นอาชีพรอง รองลงมาร้อยละ 32.26 รายงานว่าประกอบอาชีพ เกษตรกรรมเป็นอาชีพรอง ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 31.18 ระบุว่า

ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพรอง

จากผลการวิจัยจึงสรุปได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายเป็นอาชีพรอง เนื่องจาก รายได้ที่เกษตรกรได้นอกเหนือจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรคือการค้าขาย ซึ่งก็คือการขายผลผลิตที่ตัวเองผลิตได้ภายในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ดังที่ทำให้เกษตรกรประกอบอาชีพเกษตรกรรม แบบพออยู่พอกิน ตามอัฐภาพหรือสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ถ้าเหลือจากการบริโภคก็สามารถนำออกจำหน่ายเพื่อหารายได้มาสู่ครอบครัวเพิ่มอีกทางหนึ่ง

6. สภาพการถือครองที่ดิน

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนมาก (ร้อยละ 91.00) ระบุว่า มีสภาพการถือครองที่ดินเป็นของตนเองทั้งหมด ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 9.00 รายงานว่ามีสภาพการถือครองที่ดินเป็นของตนเองบางส่วนและเช่าบางส่วน (ตารางที่ 5)

จากผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากมีสภาพการถือครองที่ดินเป็นของตนเอง สืบเนื่องจาก วัตถุประสงค์ของโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่พิจารณาให้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ต้องมีที่ดินเป็นของตนเองโดยเฉลี่ยประมาณ 15 ไร่ จึงจะได้รับเลือกเข้าโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ เนื่องจากการมีดินเป็นของตนเองจะช่วยให้เกษตรกรลดค่าใช้จ่ายในการเช่าที่ดินทำให้สามารถมีเงินลงทุนในการลงทุนในด้านการผลิตทางการเกษตรด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การเพาะปลูก การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ

7. ขนาดของครอบครัว

ขนาดของครอบครัว หมายถึง จำนวนบุคคลที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกันและมีกิจกรรมร่วมกัน ผลการวิจัยในตารางที่ 5 เกี่ยวกับขนาดของครอบครัว พบว่าผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 39.00) มีจำนวนบุคคลที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน และมีกิจกรรมร่วมกันอยู่ในช่วง 3 - 4 คน รองลงมาร้อยละ 30.00 อยู่ในช่วง 5 - 6 คนร้อยละ 21.00 อยู่ในช่วง 1 - 2 คนส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 10.00 ยืนยันว่ามีจำนวนบุคคลอยู่ในช่วง 7 - 8 คน โดยมีจำนวนบุคคลที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกันเฉลี่ย 4 คนและมีจำนวนมากที่สุด 8 คน น้อยที่สุด 1 คนและมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.71

ผลการวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีขนาดของครอบครัวไม่ใหญ่นัก จากการพิจารณาจำนวนบุคคลที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกันเฉลี่ย 4 คน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นขนาดของครอบครัวมาตรฐานของครอบครัวไทยในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา สืบเนื่องจากความสำเร็จของโครงการวางแผนครอบครัว และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของสังคมไทยที่มีความต้องการสมาชิกครอบครัวน้อยลงให้สอดคล้องกับอาชีพหลักที่ประกอบอาชีพอยู่ คืออาชีพเกษตรกรรม และขนาดของพื้นที่ทำการเกษตรมีขนาดเล็ก จึงไม่มีความจำเป็นที่จะเพิ่มสมาชิกของครอบครัวมากขึ้น

ตารางที่ 5 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามลักษณะทางเศรษฐกิจ

ลักษณะทางเศรษฐกิจ	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
รายได้		
10,000 บาทและน้อยกว่า	32	32.00
10,001 - 20,000 บาท	29	29.00
20,001 - 30,000 บาท	16	16.00
30,001 - 40,000 บาท	8	8.00
40,001 - 50,000 บาท	4	4.00
50,001 - 60,000 บาท	3	3.00
60,001 - 70,000 บาท	2	2.00
70,001 บาท และมากกว่า	6	6.00
$\mu = 27,429$	$SD. = 35,797.62$	$R = 2,000- 300,000$
อาชีพหลัก		
เกษตรกรรวม	94	94.00
ค้าขาย	4	4.00
รับจ้างทั่วไป	2	2.00
อาชีพรอง (N = 93)		
เกษตรกรรวม	30	32.26
ค้าขาย	34	36.56
รับจ้างทั่วไป	29	31.18
สภาพการถือครองที่ดิน		
เป็นของตนเองทั้งหมด	91	91.00
เป็นของตนเองบางส่วนและเช่าบางส่วน	9	9.00
ขนาดของครอบครัว		
1 - 2	21	21.00
3 - 4	39	39.00
5 - 6	30	30.00
7 - 8	10	10.00
$\mu = 4.20$	$SD = 1.71$	$R = 1-8$

8. การเป็นสมาชิกกลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนมาก (ร้อยละ 95.00) ระบุว่าเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มที่มีกิจกรรมทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้าน ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 5.00 ยืนยันว่า ไม่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มใดๆ(ตารางที่ 6)

สำหรับประเภทของกลุ่มที่เป็นสมาชิกนั้น ผลการวิจัยในตารางที่ 6 พบว่า กลุ่มเกษตรกร(ข้าว,ถั่วเหลือง) ผู้ให้ข้อมูลเลือกเข้าร่วมเป็นสมาชิกมากที่สุดถึง 87 คน รองลงมา กลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ผู้ให้ข้อมูลยืนยันว่าเป็นสมาชิกจำนวน 71 คน กลุ่มออมทรัพย์จำนวน 69 คน กลุ่มแม่บ้านจำนวน 51 คน กลุ่มประมง(ผู้เลี้ยงปลา)จำนวน 24 คน และกลุ่มหัตถกรรม มีผู้ให้ข้อมูลเข้าร่วมเป็นสมาชิกน้อยที่สุดจำนวน 17 คน

ผลการวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนมาก ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มที่มีกิจกรรมทั้งภายในและภายนอกโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยเป็นการรวมพลังในรูปกลุ่มเพื่อรวบรวมผลผลิตที่ได้จากการทำการเกษตร นำมาขายให้ผู้บริโภคในรูปกลุ่มและสหกรณ์ในราคาที่ยุติธรรมทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย และนอกจากนั้นยังนำมาแปรรูปให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและสามารถเก็บไว้ได้นาน เพื่อรอการจำหน่าย โดยไม่ทำให้ผลผลิตเสียคุณภาพ ซึ่งส่งผลให้ความเป็นอยู่ของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่มีความเป็นอยู่และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

9. ประสบการณ์การฝึกอบรม

ประสบการณ์การฝึกอบรม หมายถึง จำนวนความถี่ที่ผู้ให้ข้อมูลเคยเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับข้อมูลความรู้ต่างๆทางการเกษตร กับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 96.00) ระบุว่าเคยเข้ารับการฝึกอบรมในเรื่องที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพทางการเกษตรและเรื่องอื่นๆที่เป็นประโยชน์ ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 4.00 รายงานว่าไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรม (ตารางที่ 6)

สำหรับผู้ให้ข้อมูลที่ระบุว่า เคยเข้ารับการฝึกอบรมนั้น ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีจำนวนครั้งที่เข้ารับการฝึกอบรมมากที่สุด 18 ครั้ง น้อยที่สุด 1 ครั้ง โดยมีจำนวนครั้งที่เข้ารับการฝึกอบรมในรอบปี พ.ศ. 2542 เฉลี่ย 3 ครั้ง และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2.66 ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 58.33)ระบุว่ามีจำนวนครั้งที่เข้ารับการฝึกอบรมในช่วง 1-2 ครั้งรองลงมาร้อยละ 29.17 มีจำนวนครั้งอยู่ในช่วง3-4 ครั้ง ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 7.29 รายงานว่ามีจำนวนครั้งอยู่ในช่วง 5-6 ครั้งส่วนผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย(ร้อยละ 3.13) ยืนยันว่ามีจำนวนครั้งที่เข้ารับการฝึกอบรม 9 ครั้งและมากกว่า

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมด เคยเข้ารับการฝึกอบรมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพและเรื่องอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ให้ข้อมูล ในช่วงปี 2542 แต่อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยพบว่า จำนวนครั้งโดยเฉลี่ยที่เข้ารับการฝึกอบรม มีจำนวนเพียง 3 ครั้งต่อปีเท่านั้นจึง

นับว่าจำนวนครั้งที่เข้ารับการฝึกอบรมยังไม่เพียงพอที่จะช่วยให้ผู้ให้ข้อมูลประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างได้ผลดี

10. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม

ผลการวิจัยในตารางที่ 6 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนมาก (ร้อยละ 89.00) ระบุว่ามีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 11.00 ขึ้นชันว่าไม่มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม สำหรับผู้ให้ข้อมูลที่ระบุว่ามีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมนั้น ผลการวิจัยเกี่ยวกับจำนวนครั้งที่เคยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม พบว่าผู้ให้ข้อมูลมีจำนวนครั้งที่เคยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมมากที่สุด 20 ครั้ง และน้อยที่สุด 1 ครั้ง โดยมีจำนวนครั้งที่เคยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเฉลี่ย 4 ครั้ง ในรอบปี 2542 และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 3.72 ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 56.18) มีจำนวนครั้งที่เคยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม อยู่ในช่วง 1 – 3 ครั้ง รองลงมาร้อยละ 29.21 มีจำนวนที่ติดต่อกันอยู่ในช่วง 4 – 6 ครั้ง และผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 7.87 มีจำนวนครั้งที่เคยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมอยู่ในช่วง 10 – 12 ครั้ง

จากผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ไม่บ่อยครั้งนัก จากการพิจารณาจำนวนครั้งที่มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม เฉลี่ย 4 ครั้ง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า น้อยมากเมื่อพิจารณาจากวิธีการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ที่จำเป็นต้องติดต่อกับเกษตรกรในโครงการ อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อตรวจสอบการปฏิบัติงานและผลการดำเนินงาน ส่วนการที่เกษตรกรมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่น้อยครั้ง ก็สืบเนื่องมาจาก การผลิตและการดำเนินงานทางการเกษตร เป็นเรื่องที่เกษตรกรส่วนใหญ่ มีความชำนาญและมีประสบการณ์ในการปฏิบัติมาก่อนแล้ว ซึ่งเกษตรกรส่วนมากที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ก็เป็นเกษตรกรที่จัดได้ว่าเป็นเกษตรกรระดับผู้นำชุมชนที่มีความรู้และความสามารถทางการเกษตรเป็นอย่างดี จึงสามารถที่จะดำเนินงานทางการเกษตรได้ โดยไม่จำเป็นต้องติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมบ่อยครั้งนัก

ตารางที่ 6 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามลักษณะทางสังคม

ลักษณะทางสังคม	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
การเป็นสมาชิกกลุ่ม		
เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม	95	95.00
ไม่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม	5	5.00
ประเภทของกลุ่มที่เป็นสมาชิก		
กลุ่มเกษตรกร (ข้าว, ถั่วเหลือง)	87	

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ลักษณะทางสังคม	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
กลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์	71	
กลุ่มออมทรัพย์	69	
กลุ่มแม่บ้าน	51	
กลุ่มประมง (เลี้ยงปลา)	24	
กลุ่มหัตถกรรม	17	
หมายเหตุ : ผู้ให้ข้อมูลระบุได้มากกว่า 1 กลุ่ม		
ประสบการณ์การฝึกอบรม		
เคยเข้ารับการฝึกอบรม	96	96.00
ไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรม	4	4.00
จำนวนครั้งที่เข้ารับการฝึกอบรม (N=96)		
1 - 2 ครั้ง	56	58.33
3 - 4 ครั้ง	28	29.17
5 - 6 ครั้ง	7	7.29
7 - 8 ครั้ง	2	2.08
9 ครั้ง และมากกว่า	3	3.13
$\mu = 2.69$	SD = 2.66	R = 1 - 18
การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม		
เคยติดต่อ	89	89.00
ไม่เคยติดต่อ	11	11.00
จำนวนครั้งที่เคยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม (N = 89)		
1 - 3 ครั้ง	50	56.18
4 - 6 ครั้ง	26	29.21
7 - 9 ครั้ง	3	3.37
10 - 12 ครั้ง	7	7.87
13 - 15 ครั้ง	1	1.12
16 ครั้งและมากกว่า	2	2.25
$\mu = 3.86$	SD = 3.72	R = 1 - 20

ตอน 2 ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ

ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเป็นการศึกษาถึงการที่เกษตรกรเข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่นั้น ได้มีโอกาสแสดงออกถึงการกระทำในลักษณะของการมีส่วนร่วม ตาม 4 ขั้นตอน การมีส่วนร่วมหรือไม่ อันได้แก่ ขั้นตอนการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา ขั้นตอนการวางแผนดำเนินกิจกรรม ขั้นตอนการลงทุนและปฏิบัติงาน และขั้นตอนการติดตามและประเมินผล ดังรายละเอียดตามขั้นตอนต่อไปนี้

ขั้นตอนการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา

1. การเสนอความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวกับการผลิตทางการเกษตร

ผลการวิจัยในตารางที่ 7 เกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา ประเด็น การเสนอความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวกับการผลิตทางการเกษตร พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด (ร้อยละ 100.00) ระบุว่ามีส่วนร่วม สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้น ผู้ให้ข้อมูลได้รายงานว่าได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับเรื่องเงินทุนจำนวน 48 คน รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 46 คน และ 37 คน ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับเรื่องผลผลิตข้าวและผลผลิตพืชสวนตามลำดับ ส่วนผู้ให้ข้อมูลจำนวน 35 คน ได้ปรึกษากับเพื่อนเกษตรกรในชุมชนเดียวกันเกี่ยวกับเรื่องผลผลิต แต่มีผู้ให้ข้อมูลจำนวน 19 คน ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่เกษตรตำบลเกี่ยวกับเรื่องโรคและแมลงศัตรูพืช และผู้ให้ข้อมูลจำนวน 15 คน ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอและเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับเรื่องภูมิอากาศ

2. การเสนอปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวกับการผลิตทางการเกษตร

ผลการวิจัยในตารางที่ 7 เกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา ประเด็น การเสนอปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวกับการผลิตทางการเกษตร พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด (ร้อยละ 100.00) ระบุว่ามีส่วนร่วม สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้น ผู้ให้ข้อมูลจำนวนมากที่สุด (53 คน) ได้แจ้งปัญหาเรื่องเงินทุนที่จะใช้ในการผลิตทางการเกษตรกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 39 คน ได้แจ้งปัญหาเรื่องผลผลิตข้าวได้ปริมาณและราคาตกต่ำกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 30 คน ได้แจ้งปัญหาเรื่องโรคและแมลงศัตรูพืชที่ระบาดในพื้นที่ทำการเกษตรกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่และเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล ผู้ให้ข้อมูลจำนวน

24 คน ได้แจ้งปัญหาเรื่องผลผลิตพืชไร่และพืชสวน จำพวก ถั่วเหลือง มะม่วง ลำไย ราคาตกต่ำกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ส่วนผู้ให้ข้อมูลจำนวน 17 คน และ 15 คน ได้แจ้งปัญหากับเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอและเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในเรื่องผลผลิตไม้ผล และสัตว์น้ำ ราคาตกต่ำ และในเรื่องสภาพภูมิอากาศบริเวณพื้นที่ทำการเกษตร (อำเภอแม่เมว) เป็นมลพิษ ตามลำดับ และผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (13 คน) ได้แจ้งปัญหาเรื่องผลผลิตพืชสวน (ผัก) ได้ปริมาณต่ำกับเจ้าหน้าที่โครงการทฤษฎีใหม่และเพื่อนเกษตรกรในชุมชน

3. การเสนอสาเหตุของปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตร

ผลการวิจัยในตารางที่ 7 เกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา ประเด็นการเสนอของปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตร พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด (ร้อยละ 100.00) ระบุว่ามีส่วนร่วม สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้น ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความคิดเห็นร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในเรื่องผลผลิตตกต่ำว่าสืบเนื่องมาจากตัวเกษตรกรไม่มีความรู้ในด้านวิธีการผลิตสมัยใหม่ จำนวน 53 คน รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 15 คน ได้แสดงความคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอและเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในเรื่องสภาพภูมิอากาศเป็นมลพิษ สืบเนื่องมาจากอยู่ใกล้กับบริเวณโรงไฟฟ้าแม่เมวจึงได้รับผลกระทบจากสารซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ส่วนผู้ให้ข้อมูลจำนวน 11 คน ได้แสดงความคิดเห็นกับเพื่อนบ้านเกษตรกรและเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในเรื่องการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง สืบเนื่องมาจากการขาดอุปกรณ์ปั้มน้ำและแหล่งน้ำ แต่มีผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (6 คน) ได้แสดงความคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ว่าการผลิตทางการเกษตรไม่ให้ผลที่น่าพอใจอาจเป็นเพราะที่หมู่บ้านไม่มีไฟฟ้าใช้

4. การวิเคราะห์ปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตร

ผลการวิจัยในตารางที่ 7 เกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา ประเด็นการวิเคราะห์ปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตร พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด (ร้อยละ 100.00) ระบุว่ามีส่วนร่วม สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้น ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 45 คน ได้ปรึกษาสมาชิกในครอบครัวและเพื่อนบ้านเกี่ยวกับเรื่องการรวมกลุ่มเกษตรกรและการเก็บเงินสมาชิกภายในกลุ่มเพื่อซื้อเครื่องสูบน้ำ รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 35 คน ได้ปรึกษาเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอและเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในเรื่องผลผลิตไม้ผลล้มตลาคว่า ควรจะมีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร เพื่อแปรรูปและจำหน่ายผลผลิตโดยตรง ส่วนผู้ให้ข้อมูลจำนวน 27 คน และ 25 คน ได้ปรึกษาเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับเรื่องการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวและเปลี่ยนวิธีการเพาะปลูกพืชไร่ รวม

ทั้งพืชสวน และในเรื่องโรคและแมลงศัตรูระบาดว่า ควรจะใช้พืชสมุนไพรที่หาได้ในชุมชนมาใช้ ในการกำจัด ตามลำดับ แต่ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 15 คน ได้ปรึกษาเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอและเจ้าหน้าที่ โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในเรื่องสภาพภูมิอากาศเป็นมลพิษว่า ควรจะมีการเปลี่ยนการปลูกไม้ผล เป็นการเลี้ยงสัตว์และการปลูกพืชผัก และผู้ให้ข้อมูลจำนวน 13 คน ได้ปรึกษาสมาชิกในครอบครัว และเพื่อนบ้านเกี่ยวกับเรื่องน้ำที่จะใช้ในการผลิตว่า ควรยืมเครื่องสูบน้ำจากสำนักงานชลประทาน

ตารางที่ 7 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการ เกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา

ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
1. การเสนอความต้องการที่จะแก้ไขปัญหของครอบครัว ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตร		
มีส่วนร่วม	100	100.00
ไม่มีส่วนร่วม	-	-
ประเด็นของการมีส่วนร่วม		
1.1 ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ เกี่ยวกับเรื่องผลผลิตข้าว	46	
1.2 ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ เกี่ยวกับเรื่องผลผลิตพืชสวน	37	
1.3 ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล เกี่ยวกับเรื่อง โรคและแมลงศัตรูพืช	19	
1.4 ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่ โครงการเกษตร ทฤษฎีใหม่ เกี่ยวกับเรื่องเงินทุน	48	
1.5 ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ และเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎี ใหม่เกี่ยวกับเรื่องสภาพภูมิอากาศ	15	
1.6 ได้ปรึกษากับเพื่อนเกษตรกรในชุมชนเดียวกัน เกี่ยวกับเรื่องผลผลิต	35	

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
2. การเสนอปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการ ผลิตทางการเกษตร		
มีส่วนร่วม	100	100.00
ไม่มีส่วนร่วม	-	-
ประเด็นของการมีส่วนร่วม		
2.1 ได้แจ้งปัญหาเรื่องผลผลิตข้าวได้ปริมาณและราคา ตกต่ำกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่	39	
2.2 ได้แจ้งปัญหาเรื่องผลผลิต พืชไร่ และพืชสวน จำพวกถั่วเหลือง, มะม่วง, ลำไยราคาตกต่ำกับ เจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่	24	
2.3 ได้แจ้งปัญหาเรื่องเงินทุน ที่จะใช้ในการผลิตทาง การเกษตรกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่	53	
2.4 ได้แจ้งปัญหาเรื่องโรคและแมลงศัตรูพืชที่ระบาด ในพื้นที่ทำการเกษตรกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตร ทฤษฎีใหม่และเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล	30	
2.5 ได้แจ้งปัญหาเรื่อง สภาพภูมิอากาศบริเวณพื้นที่ ทำการเกษตร (อำเภอแม่เมะ) เป็นมลพิษ กับ เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ และเจ้าหน้าที่ โครงการ เกษตรทฤษฎีใหม่	15	
2.6 ได้แจ้งปัญหาเรื่องผลผลิต ไม้ผล และสัตว์น้ำ ราคาตกต่ำกับเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอและเจ้าหน้าที่ โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่	17	
2.7 ได้แจ้งปัญหาเรื่องผลผลิต พืชสวน (ผัก) ได้ ปริมาณต่ำกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ และเพื่อนเกษตรกรในชุมชน	13	

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
3. การเสนอสาเหตุของปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวข้อง กับการผลิตทางการเกษตร		
มีส่วนร่วม	100	100.00
ไม่มีส่วนร่วม	-	-
ประเด็นของการมีส่วนร่วม		
3.1 ได้แสดงความคิดเห็นร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการ เกษตรทฤษฎีใหม่ ในเรื่องผลผลิตตกต่ำว่า สืบเนื่องมาจากตัวเกษตรกร ไม่มีความรู้ใน ด้านวิธีการผลิตสมัยใหม่	53	
3.2 ได้แสดงความคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่ โครงการ เกษตรทฤษฎีใหม่ ว่าการผลิตทางการเกษตร ไม่ให้ผลที่น่าพอใจ อาจเป็นเพราะที่หมู่บ้าน ไม่มีไฟฟ้าใช้	6	
3.3 ได้แสดงความคิดเห็นกับเพื่อนบ้านเกษตรกร และเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ใน เรื่องการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง สืบเนื่องมา จากการขาดอุปกรณ์ปั้มน้ำและแหล่งน้ำ	11	
3.4 ได้แสดงความคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่เกษตร อำเภอและเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในเรื่องสภาพภูมิอากาศเป็นมลพิษ สืบเนื่องมา จากอยู่ใกล้กับบริเวณโรงไฟฟ้า แม่เมาะ จึงได้ รับผลกระทบจากสารซัลเฟอร์ไดออกไซด์	15	
4. การวิเคราะห์ปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวข้อง กับการผลิตทางการเกษตร		

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
มีส่วนร่วม	100	100.00
ไม่มีส่วนร่วม	-	-
ประเด็นของการมีส่วนร่วม		
4.1 ได้ปรึกษาสมาชิกในครอบครัวและเพื่อนบ้าน เกี่ยวกับเรื่องน้ำที่จะใช้ในการผลิตว่า ควรยืม เครื่องสูบน้ำจากสำนักงานชลประทาน	13	
4.2 ได้ปรึกษาสมาชิกในครอบครัวและเพื่อนบ้าน เกี่ยวกับเรื่องการรวมกลุ่มเกษตรกรและการ เก็บเงินสมาชิกภายในกลุ่มเพื่อซื้อเครื่องสูบน้ำ	45	
4.3 ได้ปรึกษาเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎี ใหม่เกี่ยวกับเรื่องการเปลี่ยนพันธุ์ข้าว และ เปลี่ยนวิธีการเพาะปลูกพืชไร่รวมทั้ง พืชสวน	27	
4.4 ได้ปรึกษาเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอและเจ้าหน้าที่ โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในเรื่อง ผลผลิตไม้ผล ดินตลาดว่าควรจะมีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร เพื่อ แปรรูปและจำหน่ายผลผลิตโดยตรง	35	
4.5 ได้ปรึกษาเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในเรื่องโรคและแมลงศัตรูระบาด ว่าควรจะใช้พืช สมุนไพรที่ได้ในชุมชนมาใช้ในการกำจัด	25	
4.6 ได้ปรึกษาเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอและเจ้าหน้าที่ โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในเรื่องสภาพภูมิอากาศ เป็นมลพิษว่าควรจะมีการเปลี่ยนการปลูกไม้ ผล เป็นการเลี้ยงสัตว์และการปลูกพืชผัก	15	

ขั้นตอนการวางแผนดำเนินกิจกรรม

1. การพิจารณาค้นหาทางเลือกหรือแนวทางในการแก้ปัญหาของครอบครัว ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตร

ผลการวิจัยในตารางที่ 8 เกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการวางแผนดำเนินกิจกรรม ประเด็นการพิจารณาค้นหาทางเลือกหรือแนวทางในการแก้ปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตรพบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด (ร้อยละ 100.00) ระบุว่ามีส่วนร่วม สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้น ผู้ให้ข้อมูลได้รายงานว่าได้หารือกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ถึงการแบ่งพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมการผลิตแต่ละประเภท จำนวน 83 คน รองลงมา ผู้ให้ข้อมูลได้หารือกับเพื่อนบ้าน ถึงทางเลือกในการใช้ทรัพยากรการเกษตรที่มีอยู่ จำนวน 37 คน แต่มีผู้ให้ข้อมูลจำนวน 12 คน ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้วยตัวเองจากสื่อประเภทต่างๆถึงการเลือกในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับน้ำที่จะนำมาใช้ในไร่นา

2. การกำหนดทางเลือกการผลิตทางการเกษตร

ผลการวิจัยในตารางที่ 8 เกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการวางแผนดำเนินกิจกรรม ประเด็นการกำหนดทางเลือกการผลิตทางการเกษตร พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด (ร้อยละ 100.00) ระบุว่ามีส่วนร่วม สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้น ผู้ให้ข้อมูลได้รายงานว่าได้หารือกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ถึงการเลือกชนิดของพืชและชนิดของสัตว์ที่มากปลูกและเลี้ยงในพื้นที่ของตนเอง จำนวน 63 คน รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 48 คน ได้นำเสนอทางเลือกในการใช้ทรัพยากรการเกษตรที่มีอยู่ว่า ควรนำฟางข้าวมาเพาะเห็ดหรือนำฟางข้าวมาทำปุ๋ยหมัก ให้กับเพื่อนเกษตรกรในชุมชน และผู้ให้ข้อมูล 15 คน ได้นำเสนอทางเลือกในการแก้ปัญหาเรื่องสูบน้ำเข้ามาใช้ในพื้นที่ ว่าควรจะมีเครื่องสูบน้ำจากหน่วยชลประทาน หรือรวมเงินกันซื้อเครื่องสูบน้ำ

3. การประเมินผลทางเลือกทางการผลิตทางการเกษตร

ผลการวิจัยในตารางที่ 8 เกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการวางแผนดำเนินกิจกรรม ประเด็นการประเมินผลทางเลือก การผลิตทางการเกษตรพบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด (ร้อยละ 100.00) ระบุว่ามีส่วนร่วม สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้น ผู้ให้ข้อมูลได้หารือกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ว่าระหว่างพืชแต่ละชนิดและสัตว์แต่ละชนิดที่เจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ เสนอให้ปลูกและเลี้ยงนั้น ชนิดไหนจะให้ผลผลิตที่

จำหน่ายได้เงินมากกว่ากัน จำนวน 42 คน รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 27 คน ได้หารือกับเพื่อนเกษตรกรในชุมชน ว่าระหว่างการนำฟางข้าวมาเพาะเห็ดกับการนำฟางข้าวมาทำปุ๋ยหมักทางเลือกไหนจะให้ผลประโยชน์ตอบแทนมากกว่ากัน และผู้ให้ข้อมูลจำนวน 15 คน ได้หารือกับเพื่อนเกษตรกรในชุมชนว่าระหว่างการรวมเงินกันซื้อเครื่องสูบน้ำกับการยืมเครื่องสูบน้ำจากหน่วยงานชลประทาน ทางเลือกไหนจะให้ผลดีผลเสียมากกว่ากัน

4. การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่จะนำไปใช้แก้ปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตร

ผลการวิจัยในตารางที่ 8 เกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการวางแผนดำเนินกิจกรรม ประเด็นการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่จะนำไปใช้แก้ปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตรพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนมาก (ร้อยละ 98.00) ระบุว่ามีส่วนร่วม และผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 2.00 รายงานว่าไม่มีส่วนร่วม สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 42 คน ได้ตัดสินใจเลือกวิธีการแบ่งพื้นที่ในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 29 คน ได้ตัดสินใจเลือกชนิดของพืชที่จะนำมาปลูกและชนิดของสัตว์ที่จะนำมาเลี้ยง จากคำแนะนำของเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ และผู้ให้ข้อมูลจำนวน 7 คน ได้ศึกษาข้อมูลด้วยตนเองโดยอาศัยสื่อประเภทต่างๆประกอบการตัดสินใจเลือกชนิดของพืชที่จะนำมาปลูกในพื้นที่ของตนเอง

5. การวางแผนการผลิตทางการเกษตร ตามทางเลือกที่ได้ตัดสินใจไว้แล้ว

ผลการวิจัยในตารางที่ 8 เกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอน การวางแผนดำเนินกิจกรรม พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนมาก (ร้อยละ 98.00) ระบุว่ามีส่วนร่วมและผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 2.00 รายงานว่าไม่มีส่วนร่วม สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้น ผู้ให้ข้อมูลได้รายงานว่าได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ถึงแผนการแบ่งพื้นที่ในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ จำนวน 42 คน รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 29 คน ได้หารือกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ถึงแผนการปลูกพืชและแผนการเลี้ยงสัตว์ในชนิดที่ตัดสินใจเลือกตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ และผู้ให้ข้อมูลจำนวน 7 คน ได้หารือกับสมาชิกในครอบครัวถึงแผนการปลูกพืชที่ได้ตัดสินใจไว้แล้ว

ตารางที่ 8 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการวางแผนดำเนินกิจกรรม

ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการวางแผนดำเนินกิจกรรม	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
1. การพิจารณาค้นหาทางเลือกหรือแนวทางในการแก้ปัญหา ของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวกับการผลิตทางการเกษตร		
มีส่วนร่วม	100	100
ไม่มีส่วนร่วม	-	-
ประเด็นของการมีส่วนร่วม		
1.1 ได้หารือกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ถึงการ แบ่งพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมการผลิตแต่ละประเภท	83	
1.2 ได้หารือกับเพื่อนบ้านถึงทางเลือกในการ ใช้ทรัพยากรการเกษตรที่มีอยู่	37	
1.3 ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้วยตนเอง จากสื่อ ประเภทต่างๆถึงทางเลือกในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับ น้ำที่จะนำมาใช้ในไร่นา	12	
2. การกำหนดทางเลือกการผลิตทางการเกษตร		
มีส่วนร่วม	100	100.00
ไม่มีส่วนร่วม	-	-
ประเด็นของการมีส่วนร่วม		
2.1 นำเสนอทางเลือกในการแก้ปัญหาเครื่องมือ สูบน้ำเข้ามาใช้ในพื้นที่ว่าควรจะซื้อเครื่องสูบน้ำ จากหน่วยงานชลประทานหรือรวมเงินกัน ซื้อเครื่องสูบน้ำ	15	
2.2 นำเสนอทางเลือกในการใช้ทรัพยากรการ เกษตรที่มีอยู่ว่า ควรนำฟางข้าวมาเพาะเห็ด หรือนำฟางข้าวมาทำปุ๋ยหมัก ให้กับเพื่อน เกษตรกรในชุมชน	48	

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการวางแผนดำเนินกิจกรรม	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
2.3 ได้หารือกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ถึงการเลือกชนิดของพืชและชนิดของสัตว์ที่ จะมาปลูกและเลี้ยงในพื้นที่ของตนเอง	63	
3. การประเมินผลทางเลือกทางการผลิตทางการเกษตร		
มีส่วนร่วม	100	100.00
ไม่มีส่วนร่วม	-	-
ประเด็นของการมีส่วนร่วม		
3.1 ได้หารือกับเพื่อนเกษตรกรในชุมชนว่า ระหว่างการรวมเงินกันซื้อเครื่องสูบน้ำ กับการซื้อเครื่องสูบน้ำจากหน่วยงานชลประทาน ทางเลือกไหนจะให้ผลดีผลเสียมากกว่ากัน	15	
3.2 ได้หารือกับเพื่อนเกษตรกรในชุมชนว่าระหว่างการนำ ฟางข้าวมาเพาะเห็ด กับ การนำฟางข้าวมาทำปุ๋ยหมัก ทางเลือกไหนจะให้ประโยชน์ตอบแทนมากกว่ากัน	27	
3.3 ได้หารือกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ว่าระหว่างพืชแต่ละชนิดและสัตว์แต่ละชนิด ที่เจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่เสนอ ให้ปลูกและเลี้ยงนั้นชนิดไหนจะให้ผลผลิต ที่จำหน่ายได้เงินมามากกว่ากัน	42	
4. การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่จะนำไปใช้แก้ปัญหาของ ครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตร		
มีส่วนร่วม	98	98.00
ไม่มีส่วนร่วม	2	2.00

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการวางแผนดำเนินกิจกรรม	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
ประเด็นการมีส่วนร่วม		
4.1 ได้ศึกษาข้อมูลด้วยตัวเองโดยอาศัยสื่อ ประเภทต่างๆประกอบการตัดสินใจเลือกชนิด ของพืชที่จะนำมาปลูก ในพื้นที่ของตนเอง	7	
4.2 ได้ตัดสินใจเลือกชนิดของพืชที่จะนำมาปลูก และชนิดของสัตว์ที่จะนำมาเลี้ยงจากคำ แนะนำของเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่	29	
4.3 ได้ตัดสินใจเลือกวิธีแบ่งพื้นที่ในการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตร ทฤษฎีใหม่	42	
5. การวางแผนการผลิตทางการเกษตรตามทางเลือกที่ได้ ตัดสินใจไว้แล้ว		
มีส่วนร่วม	98	98.00
ไม่มีส่วนร่วม	2	2.00
ประเด็นการมีส่วนร่วม		
5.1 ได้หารือกับสมาชิกในครอบครัวถึงแผน การปลูกพืชที่ได้ตัดสินใจเลือกไว้แล้ว	7	
5.2 ได้หารือกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตร ทฤษฎีใหม่ถึงแผนการปลูกพืชและ แผนการเลี้ยงสัตว์ในชนิดที่ตัดสินใจ เลือกตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่	29	
5.3 ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตร ทฤษฎีใหม่ถึงแผนการแบ่งพื้นที่ในการปลูก พืชและเลี้ยงสัตว์ตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่	42	

ขั้นตอนการลงทุนและปฏิบัติงาน

1. การเตรียมความพร้อมในทุกเรื่อง ก่อนที่จะดำเนินการผลิตในทางการเกษตร ตามแผนการผลิตที่ได้วางแผนไว้

ผลการวิจัยในตารางที่ 9 เกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการลงทุนและปฏิบัติงาน ประเด็นการเตรียมความพร้อมในทุกเรื่อง ก่อนที่จะดำเนินการผลิตทางการเกษตรตามแผนการผลิตที่ได้วางแผนไว้ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด (ร้อยละ 100.00) ระบุว่ามีส่วนร่วม สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้น ผู้ให้ข้อมูล จำนวนมากที่สุด (41 คน) ได้แบ่งพื้นที่ออกเป็นพื้นที่ที่จะปลูกพืช ส่วนที่จะเลี้ยงสัตว์ พร้อมกับเตรียมแปลงปลูกพืชและการสร้างโรงเรือนเลี้ยงสัตว์ไว้ โดยจัดเตรียมร่วมกับสมาชิกในครอบครัว รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 34 คนได้ชักชวนเพื่อนเกษตรกรในชุมชนมาร่วมกันจัดหาพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ รวมทั้งเครื่องจักรกลการเกษตรที่จะใช้ในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ และผู้ให้ข้อมูลจำนวน 29 คน ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ถึงเรื่องการกู้ยืมเงิน เพื่อนำมาใช้ในการจัดซื้อปัจจัยการผลิต

2. การลงทุนในรูปของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน

ผลการวิจัยในตารางที่ 9 เกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการลงทุนและปฏิบัติงาน ประเด็นการลงทุนในรูปของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด (ร้อยละ 100.00) ระบุว่ามีส่วนร่วม สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้น ผู้ให้ข้อมูลจำนวนมากที่สุด (38 คน) ได้ชักชวนสมาชิกในครอบครัวไปตัดลำไ้ตามชายป่า เพื่อนำมาใช้ทำฝายกั้นน้ำ สร้างโรงเรือนเลี้ยงสัตว์ และกั้นเขตพื้นที่ รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 32 คนได้เก็บมูลสัตว์และหญ้าแห้งมาเตรียมทำปุ๋ยหมักและปุ๋ยชีวภาพร่วมกับสมาชิกในครอบครัว เกษตรกรเอง และผู้ให้ข้อมูล จำนวน 30 คน ได้นำพืชสมุนไพรหลายชนิดมาทำยาฆ่าโรคและแมลงศัตรูพืชร่วมกับสมาชิกในครอบครัว

3. การลงทุนในรูปของทุนทรัพย์ตามกำลังความสามารถของตนเอง

ผลการวิจัยในตารางที่ 9 เกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการลงทุนและปฏิบัติงาน ประเด็นการลงทุนในรูปของทุนทรัพย์ตามกำลังความสามารถของตนเอง พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด (ร้อยละ 100.00) ระบุว่ามีส่วนร่วม สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้น ผู้ให้ข้อมูลจำนวนมากที่สุด (94 คน) ได้นำเงินทุนของตนเองมาสมทบกับ

เงินจำนวน 5,000 บาท ที่ได้จากการเข้าร่วมโครงการ เพื่อนำไปใช้ในการกิจกรรม การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 30 คน ได้นำเงินของตนเองบางส่วนเข้าร่วมทุนกับเพื่อนเกษตรกรในชุมชนเพื่อตั้งเป็นกองทุนให้เกษตรกรที่เข้าร่วมทุนโดยอาศัยกู้ยืมหากมีปัญหาเดือดร้อน

4. การดำเนินกิจกรรม การผลิตทางการเกษตรตามที่ได้วางแผนไว้

ผลการวิจัยในตารางที่ 9 เกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการลงทุนและปฏิบัติงาน ประเด็นการดำเนินกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรตามที่ได้วางแผนไว้ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จำนวน 98 คน ระบุว่ามีส่วนร่วม และผู้ให้ข้อมูลที่ระบุว่าไม่มีส่วนร่วมนั้น มีเพียง 2 คน สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้น ได้ดำเนินการแบ่งพื้นที่ออกเป็นพื้นที่ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์และได้เตรียมแปลงปลูกพืช ได้จัดสร้างโรงเรือนเลี้ยงสัตว์ จากนั้นได้ลงมือปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ร่วมกับสมาชิกในครอบครัว จำนวนทั้งหมด 98 คน

ตารางที่ 9 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการลงทุนและปฏิบัติงาน

ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการลงทุนและปฏิบัติงาน	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
1. การเตรียมความพร้อมในทุกเรื่อง ก่อนที่จะดำเนินการ ผลิตทางการเกษตร ตามแผนการผลิตที่ได้วางแผนไว้		
มีส่วนร่วม	100	100.00
ไม่มีส่วนร่วม	-	-
ประเด็นของการมีส่วนร่วม		
1.1 ได้แบ่งพื้นที่ออกเป็นพื้นที่ที่จะปลูกพืช และพื้นที่ที่จะเลี้ยงสัตว์พร้อมกับเตรียมแปลง ปลูกพืชและปลูกสร้างโรงเรือนเลี้ยงสัตว์ไว้โดย จัดเตรียมร่วมกับสมาชิกในครอบครัว	41	
1.2 ได้ชักชวนเพื่อนเกษตรกรในชุมชนมาร่วมกัน จัดหาพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์รวมทั้งเครื่องจักรกล การเกษตรที่จะใช้ในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์	34	

ตารางที่ 9 (ต่อ)

ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการลงทุนและปฏิบัติงาน	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
1.3 ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตรถึงเรื่องการกู้ยืมเงิน เพื่อนำมาใช้ในการจัดซื้อปัจจัยการผลิต	29	
2. การลงทุนในรูปของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน		
มีส่วนร่วม	100	100.00
ไม่มีส่วนร่วม	-	-
ประเด็นของการมีส่วนร่วม		
2.1 ได้ชักชวนสมาชิกในครอบครัวไปตัดกล้าไม้ ตามชายป่าเพื่อนำมาใช้ทำฟายกันน้ำสร้าง โรงเรือนเลี้ยงสัตว์และกันเขตพื้นที่	38	
2.2 ได้เก็บมูลสัตว์และหญ้าแห้งมาเตรียมทำปุ๋ย หมักและปุ๋ยชีวภาพร่วมกับสมาชิกในครอบครัว	32	
2.3 ได้นำพืชสมุนไพรหลายชนิดมาทำยาฆ่าโรคและ แมลงศัตรูพืช ร่วมกับสมาชิกในครอบครัว	30	
3. การลงทุนในรูปของทุนทรัพย์ตามกำลังความสามารถ ตนเอง		
มีส่วนร่วม	100	100.00
ไม่มีส่วนร่วม	-	-
ประเด็นของการมีส่วนร่วม		
3.1 ได้นำเงินทุนของตนเอง มาสมทบกับเงิน จำนวน 5,000 บาท ที่ได้จากการเข้าร่วมโครงการ เพื่อนำไปใช้ในกิจกรรม การเพาะ ปลูกและเลี้ยงสัตว์	94	
3.2 ได้นำเงินตัวเองบางส่วนเข้าร่วมทุนกับเพื่อนเกษตรกร ในชุมชนเพื่อตั้งเป็นกองทุนให้เกษตรกรที่เข้าร่วมทุน ได้อาศัยกู้ยืมหากมีปัญหาเดือดร้อน	30	

ตารางที่ 9 (ต่อ)

ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการลงทุนและปฏิบัติงาน	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
4. การดำเนินกิจกรรม การผลิตทางการเกษตรตามที่ได้ วางแผนไว้		
มีส่วนร่วม	98	98.00
ไม่มีส่วนร่วม	2	2.00
ประเด็นของการมีส่วนร่วม		
4.1 ได้ดำเนินการแบ่งพื้นที่ออกเป็นสวนที่ ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และได้เตรียมแปลงปลูกพืช ได้จัดสร้างโรงเรือนเลี้ยงสัตว์ จากนั้นได้ลงมือ ปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ร่วมกับสมาชิกในครอบครัว	98	

ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล

1. การพิจารณาผลการดำเนินกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัวในด้านการผลิต

ผลการวิจัยในตารางที่ 10 เกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล ประเด็นการพิจารณาผลการดำเนินกิจกรรม การผลิตทางการเกษตรของครอบครัวในด้านการผลิต พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 98.00) ระบุว่ามีส่วนร่วม ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 2.00 ขึ้นชั้นว่าไม่มีส่วนร่วม สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้น ผู้ให้ข้อมูลจำนวนมาก (82 คน) ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในการตรวจสอบคุณภาพของผลผลิต พืชสวน พืชไร่ และพืชผักพื้นเมืองว่าได้ปริมาณผลผลิตเพิ่มมากขึ้น พร้อมทั้งคุณภาพของผลผลิตที่ได้ ก็มีรสชาติดีขึ้น ตามความต้องการของผู้บริโภคพร้อมทั้งได้มีการตรวจสอบคุณภาพของสัตว์เลี้ยงทั้งสัตว์ปีก (ไก่ ,เป็ด,นกกกระทา) สัตว์บก (สุกร,โค,กระบือ)และสัตว์น้ำ (ปลา,กบ) ว่ามีปริมาณผลผลิตเพิ่มมากขึ้นและคุณภาพของผลผลิตดีขึ้น

2. การพิจารณาผลการดำเนินงานกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัวใน ด้านสังคม

ผลการวิจัยในตารางที่ 10 เกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล ประเด็นการพิจารณาผลการดำเนินงานกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัวในด้านสังคม พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนมาก (ร้อยละ 90.00) ระบุว่ามีส่วนร่วม และผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 10.00 รายงานว่า ไม่มีส่วนร่วม สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วม นั้น ผู้ให้ข้อมูลได้รายงานว่าได้หารือกับเพื่อนเกษตรกรถึงผลที่ได้รับโดยการเปรียบเทียบสภาพการยอมรับทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป คือ ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำชุมชน และเป็นที่ปรึกษาของคนในชุมชน หลังจากเข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่จำนวน 41 คน รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 9 คน ได้ใช้การสังเกตและเปรียบเทียบสภาพการยอมรับทางสังคมด้วยตัวเกษตรกรเองโดยที่เกษตรกรในส่วนนี้ ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำชุมชนอยู่ก่อนแล้ว จึงได้รับเลือกเข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ และเป็นที่ยอมรับ และสามารถให้คำแนะนำแก่เกษตรกรเพิ่มมาก

3. การพิจารณาผลการดำเนินงานกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัวใน ด้านเศรษฐกิจ

ผลการวิจัย ในตารางที่ 10 เกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล ประเด็นการพิจารณาผลการดำเนินงานกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัวในด้านเศรษฐกิจ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 98.00) ระบุว่ามีส่วนร่วม และผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 2.00 รายงานว่า ไม่มีส่วนร่วม สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วม นั้นผู้ให้ข้อมูลจำนวนมากที่สุด (87 คน) ได้ใช้การสังเกตจากรายได้ที่ได้จากการขายผลผลิตพืชไร่ พืชสวน และสัตว์เลี้ยงว่ามีปริมาณเพิ่มมากขึ้นจากปีก่อนทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นและมีเงินเก็บสะสมทำให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยได้กระทำร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่

4. การสืบค้นปัญหาอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรม การผลิตทางการเกษตรของ ครอบครัว

ผลการวิจัยในตารางที่ 10 เกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล ประเด็นการสืบค้นปัญหาอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัว พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนมาก (ร้อยละ 98.00) ระบุว่ามีส่วนร่วม และผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 2.00 รายงานว่า ไม่มีส่วนร่วม สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วม นั้น ผู้ให้ข้อมูลจำนวนมากที่สุด (63 คน) ได้มีการศึกษาด้วยตัวเกษตรกรเอง โดยได้นำความรู้จากประสบการณ์ในการทำการเกษตร โดยมีวิธีการแบบลองถูกลองผิด และการนำความรู้จากการเข้าฝึก

อบรมและดูงานของเกษตรกรต่างพื้นที่ ซึ่งก็ได้้นำความรู้ที่ได้มาปรับปรุงแก้ไข ให้เข้ากับพื้นที่การเพาะปลูกของตนเอง และผู้ให้ข้อมูลจำนวน 35 คน ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในการนำผลงานที่ได้ ไปเปรียบเทียบกับเกษตรกรรายอื่น ที่มีวิธีการผลิตที่แตกต่างกัน จึงสามารถเห็นผลจากการทำงานได้ชัดเจน

5. การสืบค้นแนวทางแก้ไขปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัว

ผลการวิจัยในตารางที่ 10 เกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล ประเด็นการสืบค้นแนวทางแก้ไขปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัว พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 98.00) ระบุว่ามีส่วนร่วม และผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 2.00 รายงานว่า ไม่มีส่วนร่วม สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้น ผู้ให้ข้อมูลจำนวนมากที่สุด จำนวน 44 คน ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ให้มีการหาวิธีการจัดกลุ่ม เพื่อแปรรูปผลผลิต (ไม้ผล, สัตว์เศรษฐกิจ) และการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 31 คน ได้มีการศึกษาและค้นคว้าด้วยตัวเกษตรกรเอง โดยนำความรู้จากการเข้าฝึกอบรมและดูงาน ซึ่งก็ได้้นำความรู้ในเรื่องของการทำไร่นาสวนผสม และการสร้างแหล่งน้ำ โดยการขุดอ่างเก็บน้ำ และการจัดหาอุปกรณ์ เพื่อใช้สูบน้ำ และผู้ให้ข้อมูลจำนวน 27 คน ได้มีการศึกษาและค้นคว้าด้วยตัวเอง โดยการนำความรู้จากประสบการณ์ในการทำเกษตร โดยวิธีการแบบลองผิดลองดี ซึ่งได้แก่การหาวิธีการเปลี่ยนพันธุ์พืชและวิธีการผลิตข้าวที่เหมาะสมต่อสภาพพื้นที่

6. การนำแนวทางแก้ไขปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัวตามการสืบค้นหาไปปฏิบัติ

ผลการวิจัยในตารางที่ 10 เกี่ยวกับลักษณะหาการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล ประเด็นการนำแนวทางแก้ไขปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัวตามการสืบค้นหาไปปฏิบัติ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 98.00) ระบุว่ามีส่วนร่วม และผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 2.00 รายงานว่า ไม่มีส่วนร่วม สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้น ผู้ให้ข้อมูลจำนวนมากที่สุด (48 คน) ได้ตัดสินใจเปลี่ยนวิธีการผลิตข้าว คือ จากหว่านเป็นปักดำ และอีกส่วนหนึ่งได้เปลี่ยนจากการปักดำ เป็นการหยอดเมล็ด และได้นำวิธีการสูบน้ำแบบใช้เครื่องสูบน้ำที่ได้จากการลงทุนร่วมกันในชุมชนมาใช้ในการผลิต จากคำแนะนำของเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 60 คน ได้คัด

สนใจด้วยตัวเองโดยนำวิธีการแปรรูปผลผลิตมาใช้ในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้จากไม้ผล และการนำพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่น มาหมักเพื่อใช้เป็นยาฆ่าโรคและแมลงศัตรูพืช และนำเศษวัสดุจากธรรมชาติ มาทำเป็นปุ๋ยหมักและปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมี

ตารางที่ 10 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอน การติดตามและประเมินผล

ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
1. การพิจารณาผลการดำเนินงานกิจกรรม การผลิตทาง การเกษตร ของครอบครัวในด้านการผลิต		
มีส่วนร่วม	98	98.00
ไม่มีส่วนร่วม	2	2.00
ประเด็นของการมีส่วนร่วม		
1.1 ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่	98	
ในการตรวจสอบ คุณภาพของผลผลิต คือพืชไร่พืชสวน รวมทั้งพืชผัก พื้นเมือง หลายชนิดว่าได้ปริมาณเพิ่มมากขึ้น พร้อมทั้งคุณภาพของผลผลิตที่ได้ก็มีรสชาติดีขึ้นตาม ความต้องการของตนเองและผู้บริโภคพร้อมทั้งได้มีการ ตรวจสอบคุณภาพของสัตว์เลี้ยงทั้งสัตว์ปีกและสัตว์น้ำว่า มีปริมาณผลผลิตเพิ่มมากขึ้นและคุณภาพของผลผลิตดีขึ้น		
2. การพิจารณาผลการดำเนินงานกิจกรรมการผลิต ทาง การเกษตร ของครอบครัวในด้านสังคม		
มีส่วนร่วม	90	90.00
ไม่มีส่วนร่วม	10	10.00
ประเด็นของการมีส่วนร่วม		
2.1 ได้หารือกับเพื่อนเกษตรกรถึงผลที่ได้รับโดยการเปรียบ เทียบสภาพการยอมรับทาง สังคมที่เปลี่ยนไปคือได้รับการ การยกย่องให้เป็นผู้นำชุมชนและเป็นที่ปรึกษาหลังเข้าโครงการ	41	

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
2.2 ได้ใช้การสังเกตและเปรียบเทียบสภาพการยอมรับทางสังคมด้วยตัวเกษตรกรเองโดยที่เกษตรกรในส่วนนี้ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำชุมชนอยู่แล้วจึงได้รับเลือกเข้าร่วมโครงการเป็นที่ยอมรับและให้คำแนะนำแก่เกษตรกรเพิ่มขึ้น	9	
3. การพิจารณาผลการดำเนินงานกิจกรรมการผลิตทางการเกษตร ของครอบครัวในด้านเศรษฐกิจ		
มีส่วนร่วม	98	98.00
ไม่มีส่วนร่วม	2	2.00
ประเด็นของการมีส่วนร่วม		
3.1 ได้สังเกตจากรายได้จากการขายผลผลิต พืชไร่ พืชสวน สัตว์เลี้ยง ว่ามีเพิ่มมากขึ้นจากปีก่อนทำให้มีเงินเก็บสะสม และทำให้ความเป็นอยู่ดีขึ้นโดยได้กระทำร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่	87	
4. การสืบค้นปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมการผลิตทางการเกษตร ของครอบครัว		
มีส่วนร่วม	98	98.00
ไม่มีส่วนร่วม	2	2.00
ประเด็นของการมีส่วนร่วม		
4.1 ได้มีการศึกษาด้วยตัวเองโดยนำความรู้จากประสบการณ์ในการทำเกษตรโดยมีวิธีการแบบลองถูกลองผิด และจากการเข้าฝึกอบรมและดูงานของเกษตรกรต่างพื้นที่ซึ่งได้นำความรู้ที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขให้เข้ากับพื้นที่การเพาะปลูกของตนเอง	63	

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
4.2 ได้ปรึกษาเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในการนำผลการทำงานที่ได้ ไปเปรียบเทียบกับ เกษตรกรรายอื่น ที่มีวิธีการผลิตที่แตกต่างกัน จึงสามารถเห็นผลจากการทำงานได้ชัดเจน	35	
5. การสืบค้นแนวทางแก้ไขปัญหา อุปสรรคในการดำเนิน กิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัว		
มีส่วนร่วม	98	98.00
ไม่มีส่วนร่วม	2	2.00
ประเด็นของการมีส่วนร่วม		
5.1 ได้มีการศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเองโดย นำความรู้จากประสบการณ์ในการทำกร เกษตร โดยใช้วิธีการลองถูกลองผิดซึ่งได้แก่ การหาวิธีการเปลี่ยนพันธุ์พืช และวิธีการผลิต ข้าวที่เหมาะสมต่อสภาพพื้นที่	27	
5.2 ได้มีการศึกษาและค้นคว้าด้วยตัวเองโดยนำ ความรู้ จากการเข้าฝึกอบรมและดูงาน ซึ่งก็ได้้นำ ความรู้ในเรื่องของการทำไร่นาสวนผสม และการสร้างแหล่งน้ำ โดยการขุดอ่างเก็บน้ำ และการจัดหาอุปกรณ์เพื่อ สูบน้ำ	31	
5.3 ได้ปรึกษาเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ให้มีการหาวิธีการจัดกลุ่มเพื่อแปรรูปผลผลิต ไม้ผลต่าง ๆ และการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มี อยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์	44	

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
6. การนำแนวทางแก้ไขปัญหามาอุปสรรคในการดำเนิน กิจกรรมการผลิตทางการเกษตร ของครอบครัวตามการ สืบค้นหาไปปฏิบัติ		
มีส่วนร่วม	98	98.00
ไม่มีส่วนร่วม	2	2.00
ประเด็นของการมีส่วนร่วม		
6.1 ได้ตัดสินใจเปลี่ยนวิธีการผลิตข้าว คือจาก หว่านเป็นปักดำและอีกส่วนหนึ่ง ได้เปลี่ยน จากการปักดำ เป็นการหยอดเมล็ดและได้นำ วิธีการ สูบน้ำแบบใช้เครื่องสูบน้ำ ที่ได้จาก การร่วมลงทุนกันในชุมชน ขึ้นมาใช้ในการ ผลิตจากคำแนะนำของเจ้าหน้าที่โครงการ เกษตรทฤษฎีใหม่	48	
6.2 ได้ตัดสินใจด้วยตัวเองโดยนำวิธีการแปรรูป ผลผลิต มาใช้ใน การแปรรูป ผลิตภัณฑ์จาก ไม้ผล และการนำพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่น มาหมักเพื่อใช้เป็นยาฆ่าโรคและแมลงศัตรูพืช และได้นำเศษวัสดุจากธรรมชาติ มาทำการหมัก เป็นปุ๋ยหมักและปุ๋ยชีวภาพ แทนปุ๋ยเคมี	60	

สรุปลักษณะการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่

ผลการวิจัยเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามขั้นตอนการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ขั้นตอนการระบุปัญหาและหาเหตุของปัญหา ผลการวิจัยสามารถกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดได้มีโอกาสแสดงออกถึงการกระทำในลักษณะของการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหาของโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ แต่เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูล พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการเสนอความต้องการที่จะแก้ไขปัญหของครอบครัว การเสนอปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวกับการผลิตทางการเกษตร และการวิเคราะห์ปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวกับการผลิตทางการเกษตรอยู่ในรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบจอมปลอม (pseudo participation) ในระดับการมีส่วนร่วมแบบให้ได้รับการปรึกษาหารือ (consultation) ซึ่งผู้เข้ามีส่วนร่วมจะได้รับการปรึกษาหารือ หรือได้รับข่าวสารในกระบวนการ แต่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือมีอำนาจในการบริหารจัดการใด ๆ ในกระบวนการมีส่วนร่วมนั้น ๆ สำหรับกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วม ในการเสนอสาเหตุของปัญหานั้น พบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลอยู่ในรูปแบบการมีส่วนร่วมที่แท้จริง (genuine participation) ในระดับการมีส่วนร่วมแบบความร่วมมือ (cooperation) ในแบบเป็นหุ้นส่วน (partnership) ซึ่งผู้เข้ามีส่วนร่วมมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันกับบุคคลภายนอกหรือผู้ที่อยู่ในระดับตัดสินใจ หรือบริหารขององค์กร หรือกระบวนการอย่างในฐานะที่เป็นหุ้นส่วนด้วยกันและกัน

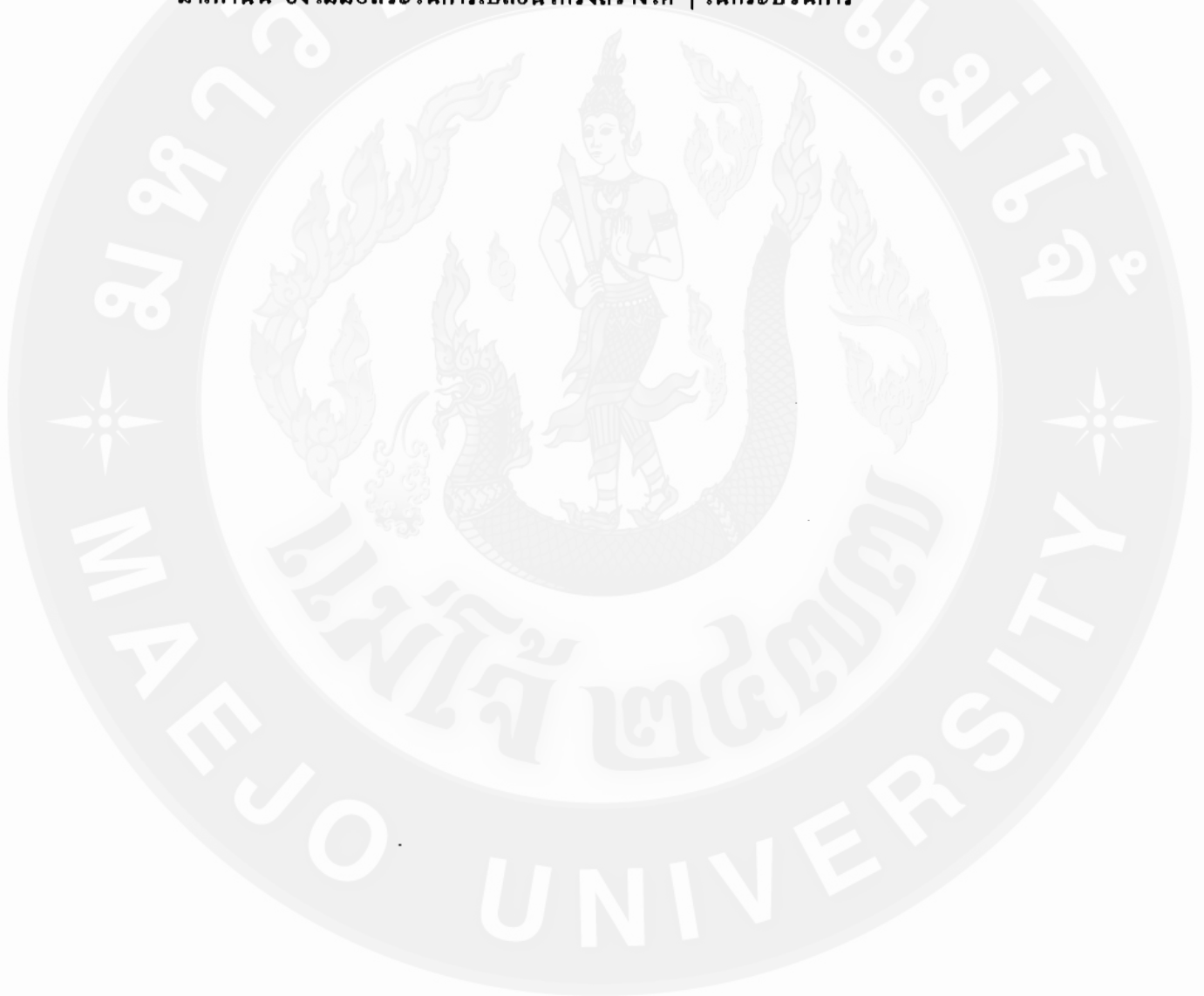
2. ขั้นตอนการวางแผนดำเนินกิจกรรม ผลการวิจัยสามารถกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมดได้มีโอกาสแสดงออกถึงการกระทำในลักษณะของการมีส่วนร่วมในขั้นตอน การวางแผนดำเนินกิจกรรมของโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ แต่เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูล พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการพิจารณาค้นหาทางเลือกหรือแนวทางในการแก้ปัญหของครอบครัว การกำหนดทางเลือกการผลิตทางการเกษตร การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่จะนำไปให้แกปัญหของครอบครัวและการวางแผนการผลิตทางการเกษตรตามทางเลือกที่ได้ตัดสินใจไว้แล้ว อยู่ในรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบจอมปลอม (pseudo participation) ในระดับการมีส่วนร่วมแบบให้ได้รับความช่วยเหลือ (asistencialism) ในแบบได้รับการปรึกษาหารือหรือได้รับข่าวสารในกระบวนการ แต่ไม่ได้มีส่วนในการตัดสินใจหรือมีอำนาจในการบริหารจัดการใด ๆ ใน

กระบวนการมีส่วนร่วมนั้น ๆ สำหรับกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่จะนำไปใช้แก้ปัญหาของครอบครัว พบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลอยู่ในรูปแบบการมีส่วนร่วมที่แท้จริง (genuine participation) ในระดับการมีส่วนร่วมแบบความร่วมมือ (cooperation) ในแบบเป็นหุ้นส่วน (partnership) ซึ่งผู้เข้ามามีส่วนร่วมมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันกับบุคคลภายนอกหรือผู้ที่อยู่ในระดับตัดสินใจหรือบริหารขององค์กรหรือกระบวนการอย่างในฐานะที่เป็นหุ้นส่วนของกันและกัน

3. ขั้นตอนการลงทุนและการปฏิบัติงาน ผลการวิจัยสามารถกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ได้มีโอกาสแสดงออกถึงการกระทำในลักษณะของการมีส่วนร่วม ในขั้นตอนการลงทุนและปฏิบัติงานของโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ แต่เมื่อพิจารณาถึง ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูล พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการเตรียมความพร้อมในทุกเรื่องก่อนที่จะดำเนินการผลิตทางการเกษตร การลงทุนในรูปแบบของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนและการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การผลิตทางการเกษตรตามที่ได้วางแผนอยู่ในรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบการมีส่วนร่วมที่แท้จริง (genuine participation) ในระดับการมีส่วนร่วมแบบความร่วมมือ (cooperation) ในแบบเป็นหุ้นส่วน (partnership) ซึ่งผู้เข้ามามีส่วนร่วมมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันกับบุคคลภายนอกหรือผู้ที่อยู่ในระดับตัดสินใจหรือบริหารขององค์กร หรือกระบวนการอย่างในฐานะที่เป็นหุ้นส่วนของกันและกัน สำหรับกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การผลิตทางการเกษตรตามที่ได้วางแผนไว้ พบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลอยู่ในรูปแบบการมีส่วนร่วมที่แท้จริง (genuine participation) ในระดับการมีส่วนร่วมแบบได้รับมอบอำนาจ (delegated power) คือการที่ผู้เข้ามามีส่วนร่วมได้รับสิทธิและอำนาจในการดำเนินการตัดสินใจและบริหารในองค์กรหรือในกระบวนการอย่างเต็มที่ แต่เป็นสิทธิและอำนาจที่ได้รับมาเท่านั้นยังไม่มีอิสระในการเปลี่ยนโครงสร้างใด ๆ ในกระบวนการ

4. ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล ผลการวิจัยสามารถกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดได้มีโอกาสแสดงออกถึงการกระทำในลักษณะของการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการติดตามและประเมินผลของโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ แต่เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูล พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการพิจารณาผลการดำเนินงานกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัวในด้านการผลิต การพิจารณาผลการดำเนินงานกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัวในด้านสังคมและในด้านเศรษฐกิจ พร้อมทั้งการสืบค้นปัญหาอุปสรรค การสืบค้นแนวทางการแก้ไขปัญหาและการนำแนวทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคตามการสืบค้นไปปฏิบัติ

ซึ่งผลส่วนใหญ่ นั้น อยู่ในรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบ การมีส่วนร่วมที่แท้จริง (genuine participation) ในระดับการมีส่วนร่วมแบบหุ้นส่วน (partnership) ซึ่งผู้เข้ามามีส่วนร่วมมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับบุคคลภายนอกหรือผู้ที่อยู่ในระดับตัดสินใจ หรือบริหารขององค์กรหรือกระบวนการบางอย่างในฐานะที่เป็นหุ้นส่วนของมันและกัน และมีผู้ให้ข้อมูลบางส่วนที่มีระดับการมีส่วนร่วมในแบบมอบอำนาจ (delegated power) คือ การที่ผู้เข้ามามีส่วนร่วมได้รับสิทธิและอำนาจในการดำเนินการตัดสินใจและบริหารในองค์กรหรือในกระบวนการอย่างเต็มที่ แต่เป็นสิทธิและอำนาจที่ได้รับมาเท่านั้น ยังไม่มีอิสระในการเปลี่ยนโครงสร้างใดๆ ในกระบวนการ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

(SUMMARY, IMPLICATIONS AND RECOMMENDATIONS)

สรุปผลการวิจัย

(Summary)

การวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาถึง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ จังหวัดลำปาง โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาถึงลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในจังหวัดลำปาง
2. เพื่อทราบถึงลักษณะการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในจังหวัดลำปาง

ผู้ให้ข้อมูล ในการวิจัย คือเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในจังหวัดลำปาง จำนวน 100 ราย โดยไม่มีการสุ่มตัวอย่าง และข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ได้มาจากการสัมภาษณ์โดยอาศัยแบบสอบถามเป็นเครื่องมือ หลังจากนั้นนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาตรวจสอบความสมบูรณ์ ถอดรหัสและวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package For The Social Science, SPSS/ pc+) ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและ สังคมของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในจังหวัดลำปาง

ผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลอายุเฉลี่ย 51 ปี ส่วนมากเป็นบุคคลที่มีครอบครัวแล้ว ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาตอนต้น ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก และอาชีพค้าขายเป็นอาชีพรอง โดยมีรายได้เฉลี่ย 27,429 บาท ต่อปี ซึ่งมีรายได้สูงสุด 300,000 บาท ต่อปี และต่ำสุด 2,000 บาท และผู้ให้ข้อมูลมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย 4 คน โดย ครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกน้อยที่สุด 1 คน และมากที่สุด 8 คน ส่วนสภาพการถือครองที่ดินของผู้ให้ข้อมูลพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีสภาพการถือครองที่ดินเป็นของตนเอง โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม ที่มีกิจกรรมทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้าน และมีประสบการณ์ฝึกอบรม โดยเฉลี่ย 2 ครั้ง ต่อปี และผู้ให้ข้อมูลได้มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ซึ่งมีจำนวนครั้งที่เคยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม โดยเฉลี่ย 4 ครั้ง ต่อปี

ลักษณะการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในจังหวัด

1. ขั้นตอนการระบุปัญหา และสาเหตุของปัญหา

สำหรับขั้นตอนการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหาในประเด็นการเสนอความต้องการที่จะแก้ไขปัญหของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับการผลิตทางการเกษตร ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีลักษณะการมีส่วนร่วม โดยได้มีการปรึกษากับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับเรื่องเงินทุนจำนวน 48 คน รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 46 คน และ 37 คน ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับเรื่องผลผลิตข้าวและผลผลิตพืชสวนตามลำดับ ส่วนประเด็น การเสนอปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับการผลิตทางการเกษตร ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีลักษณะการมีส่วนร่วม โดยได้ทำการแจ้งปัญหาเรื่องเงินทุนที่จะใช้ในการผลิตทางการเกษตรกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่จำนวน 53 คน รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 39 คน ได้แจ้งปัญหาเรื่องผลผลิตข้าวได้ปริมาณและราคาตกต่ำกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ และผู้ให้ข้อมูลจำนวน 30 คน ได้แจ้งปัญหาเรื่องโรคและแมลงศัตรูพืชที่ระบาดในพื้นที่ทำการเกษตรกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ และเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล ประเด็นการเสนอสาเหตุของปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับการผลิตทางการเกษตร ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีลักษณะการมีส่วนร่วม โดยผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความคิดเห็นร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในเรื่องผลผลิตตกต่ำว่าสืบเนื่องมาจากตัวเกษตรกรไม่มีความรู้ในด้านวิธีการผลิตสมัยใหม่ จำนวน 53 คน รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 15 คน ได้แสดงความคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอและเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในเรื่องสภาพภูมิอากาศเป็นมลพิษ สืบเนื่องมาจากอยู่ใกล้กับบริเวณโรงไฟฟ้าแม่เมาะจึงได้รับผลกระทบจากสารซัลเฟอร์ไดออกไซด์ และประเด็นการวิเคราะห์ปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับการผลิตทางการเกษตร ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีลักษณะการมีส่วนร่วม โดยเกษตรกรได้ปรึกษากับสมาชิกในครอบครัวและเพื่อนบ้านเกี่ยวกับเรื่องการรวมกลุ่มเกษตรกรและการเก็บเงินสมาชิกภายในกลุ่มเพื่อซื้อเครื่องสูบน้ำ รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 35 คน ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอและเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในเรื่องผลผลิตไม้ผลล้มเหลวว่า ควรจะมีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเพื่อแปรรูปและจำหน่ายผลผลิตโดยตรง

2. ขั้นตอนการวางแผนดำเนินกิจกรรม

สำหรับขั้นตอนการวางแผนดำเนินกิจกรรม ในประเด็นการพิจารณาค้นหาทางเลือกหรือแนวทางในการแก้ปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวกับการผลิตทางการเกษตร ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีลักษณะมีส่วนร่วม โดยได้หารือกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ถึงการแบ่งพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมการผลิตแต่ละประเภท จำนวน 83 คน รองลงมาผู้ให้ข้อมูลได้หารือกับเพื่อนบ้านถึงทางเลือกในการใช้ทรัพยากรการเกษตรที่มีอยู่จำนวน 37 คน ส่วนประเด็น การกำหนดทางเลือกการผลิตทางการเกษตร ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีลักษณะการมีส่วนร่วม โดยเกษตรกรได้หารือกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ถึงการเลือกชนิดของพืช และชนิดของสัตว์ที่มากปลูกและเลี้ยงในพื้นที่ของตนเอง จำนวน 63 คน รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 48 คน ได้นำเสนอทางเลือกในการใช้ทรัพยากรการเกษตรที่มีอยู่ว่า ควรนำฟางข้าวมาเผาเห็ด หรือนำฟางข้าวมาทำเป็นปุ๋ยหมัก ให้กับเพื่อนเกษตรกรในชุมชน ประเด็นการประเมินผลทางเลือกทางการผลิตทางการเกษตร ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีลักษณะการมีส่วนร่วม โดยผู้ให้ข้อมูลได้หารือกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ว่า ระหว่างพืชแต่ละชนิดและสัตว์แต่ละชนิดที่เจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่เสนอให้ปลูกและเลี้ยงนั้น ชนิดไหนจะให้ผลผลิตที่จำหน่ายได้เงินมากกว่ากัน จำนวน 42 คน รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 27 คน ได้หารือกับเพื่อนเกษตรกรในชุมชนว่า ระหว่างการนำฟางข้าวมาเผาเห็ดกับการนำฟางข้าวมาทำปุ๋ยหมักทางเลือกไหนจะให้ผลประโยชน์มากกว่ากัน ประเด็นการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่จะนำไปใช้แก้ปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวกับการผลิตทางการเกษตร ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีลักษณะการมีส่วนร่วม โดยผู้ให้ข้อมูลจำนวน 42 คน ได้ตัดสินใจเลือกวิธีการแบ่งพื้นที่ในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 29 คน ได้ตัดสินใจเลือกชนิดของพืชที่จะนำมาปลูกและชนิดของสัตว์ที่จะนำมาเลี้ยง และประเด็นการวางแผนการผลิตทางการเกษตรตามทางเลือกที่ได้ตัดสินใจไว้แล้ว ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีลักษณะการมีส่วนร่วม โดยได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ถึงแผนการแบ่งพื้นที่ในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ จำนวน 42 คน รองลงมา 29 คน ได้หารือกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ถึงแผนการปลูกพืชและแผนการเลี้ยงสัตว์ในชนิดที่ตัดสินใจเลือกตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่

3. ขั้นตอนการลงทุนและปฏิบัติงาน

สำหรับขั้นตอนการลงทุนและปฏิบัติงาน ในประเด็นการเตรียมความพร้อมในทุกเรื่องก่อนที่จะดำเนินการผลิตในทางการเกษตรตามแผนการผลิตที่ได้วางแผนไว้ ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีลักษณะการมีส่วนร่วม โดยผู้ให้ข้อมูลได้แบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วนที่จะปลูกพืช ส่วนที่จะเลี้ยงสัตว์พร้อมกับเตรียมแปลงปลูกพืชและการสร้างโรงเรือนเลี้ยงสัตว์ไว้ โดยจัดเตรียมร่วมกับสมาชิกในครอบครัว จำนวน 41 คน รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 34 คน ได้ชักชวนเพื่อนเกษตรกรในชุมชนมาร่วมกันจัดหาพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ รวมทั้งเครื่องจักรกลการเกษตรที่จะใช้ในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ส่วนประเด็นการลงทุนในรูปของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีลักษณะการมีส่วนร่วม โดยผู้ให้ข้อมูลจำนวน 38 คน ได้ชักชวนสมาชิกในครอบครัวไปตัดลำไ้ตามชายป่าเพื่อนำมาใช้ทำฝายกั้นน้ำ สร้างโรงเรือนเลี้ยงสัตว์ และกั้นเขตพื้นที่ รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 32 คน ได้เก็บมูลสัตว์และหญ้าแห้งมาเตรียมทำปุ๋ยหมักและปุ๋ยชีวภาพร่วมกับสมาชิกในครอบครัวเกษตรกรเอง ประเด็นการลงทุนในรูปของทุนทรัพย์ตามกำลังความสามารถของตนเอง ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีลักษณะการมีส่วนร่วม โดยผู้ให้ข้อมูลจำนวน 94 คน ได้นำเงินทุนของตนเองมาสมทบกับเงินจำนวน 5,000 บาท ที่ได้จากการเข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 30 คน ได้นำเงินของตนเองบางส่วนเข้าร่วมทุนกับเพื่อนเกษตรกรในชุมชนเพื่อตั้งเป็นกองทุนให้เกษตรกรที่เข้าร่วมทุน โดยอาศัยผู้เฒ่าหากมีปัญหาดูแลคร่อม และประเด็นการดำเนินกิจกรรม การผลิตทางการเกษตรตามที่ได้วางแผนไว้ ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ มีลักษณะการมีส่วนร่วม โดยได้ดำเนินการแบ่งพื้นที่ออกเป็นพื้นที่ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ และได้เตรียมแปลงปลูกพืช ได้จัดสร้างโรงเรือนเลี้ยงสัตว์จากนั้นได้ลงมือปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ร่วมกับสมาชิกในครอบครัว จำนวนทั้งหมด 98 คน

4. ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล

สำหรับขั้นตอน การติดตามและประเมินผล ในประเด็นการพิจารณาผลการดำเนินกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัวในด้านการเกษตร ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีลักษณะการมีส่วนร่วม โดยผู้ให้ข้อมูลจำนวน 82 คน ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในการตรวจสอบคุณภาพของผลผลิต พืชสวน พืชไร่ และพืชผักพื้นเมืองว่า ได้ปริมาณผลผลิตเพิ่มมากขึ้นพร้อมทั้งได้มีการตรวจสอบคุณภาพของ

สัตว์เล็ก ทั้งสัตว์ปีก (ไก่, เป็ด, นกกระทา) สัตว์บก (สุกร, โค, กระบือ) และสัตว์น้ำ (ปลา, กบ) ว่ามีปริมาณผลผลิตเพิ่มมากขึ้นและคุณภาพของผลผลิตดีขึ้น ส่วนประเด็น การพิจารณาผลการดำเนินงานกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัวในด้านสังคม ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีลักษณะการมีส่วนร่วม โดยได้หารือกับเพื่อนเกษตรกรถึงผลที่ได้รับโดยการเปรียบเทียบสภาพการยอมรับทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป คือ ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำชุมชน และเป็นที่ปรึกษาของคนในชุมชน หลังจากเข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ จำนวน 41 คน รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 9 คน ได้ใช้การสังเกตและเปรียบเทียบสภาพการยอมรับทางสังคมด้วยตัวเกษตรกรเอง โดยที่เกษตรกรในส่วนใหญ่ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำชุมชนอยู่ก่อนแล้ว จึงได้รับการคัดเลือกเข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่และเป็นที่ยอมรับ และสามารถให้คำแนะนำแก่เกษตรกรเพิ่มมากขึ้น ประเด็น การพิจารณาผลการดำเนินงานกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัวในด้านเศรษฐกิจ ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีลักษณะการมีส่วนร่วม โดยผู้ให้ข้อมูลจำนวน 87 คน ได้ใช้การสังเกตจากรายได้ที่ได้จากการขายผลผลิตพืชไร่ พืชสวน และเลี้ยงสัตว์ว่า มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นจากปีก่อนทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น และมีเงินเก็บสะสมทำให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยได้กระทำร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ประเด็น การสืบค้นปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัว ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีลักษณะการมีส่วนร่วม โดยได้มีการศึกษาด้วยตัวเกษตรกรเอง โดยนำความรู้จากประสบการณ์ในการทำการเกษตร โดยมีวิธีการแบบลองถูกลองผิด และการนำความรู้จากการเข้าฝึกอบรมและดูงานของเกษตรกรต่างพื้นที่ ซึ่งก็ได้นำความรู้ที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขให้เข้ากับพื้นที่การเพาะปลูกของตนเอง จำนวน 63 คน รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 35 คน ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในการนำผลงานที่ได้ไปเปรียบเทียบกับเกษตรกรรายอื่น ที่มีวิธีการผลิตที่แตกต่างกันจึงสามารถเห็นผลจากการทำงานได้ชัดเจน ประเด็น การสืบค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัว ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีลักษณะการมีส่วนร่วม โดยได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ให้มีการหาวิธีการจัดกลุ่ม เพื่อแปรรูปผลผลิต (ไม้ผล, สัตว์เศรษฐกิจ) และการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์จำนวน 44 คน รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 31 คน ได้มีการศึกษาและค้นคว้าด้วยตัวเกษตรกรเอง โดยนำความรู้จากการเข้าฝึกอบรมและดูงาน ซึ่งก็ได้นำความรู้ในเรื่องของการทำไร่นาสวนผสม และการสร้างแหล่งน้ำ โดยการขุดอ่างเก็บน้ำ และการจัดหาอุปกรณ์เพื่อใช้สูบน้ำ ประเด็น การนำแนวทางแก้ไขปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัวตามการสืบค้นหาไปปฏิบัติ ผลการวิจัยพบ

ว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลมีลักษณะการมีส่วนร่วม โดยได้ตัดสินใจด้วยตัวเองโดยนำวิธีการแปรรูปผลผลิตมาใช้ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากไม้ผล และการนำพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาหมักเพื่อใช้เป็นยาฆ่าโรคและแมลงศัตรูพืช และได้นำเศษวัสดุจากธรรมชาติมาทำการหมักเป็นปุ๋ยหมัก และปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมีจำนวน 60 คน รองลงมาผู้ให้ข้อมูลจำนวน 48 คน ได้ตัดสินใจในการเปลี่ยนวิธีการผลิตข้าว คือจากหว่านเป็นปักดำ และอีกส่วนหนึ่งได้เปลี่ยนจากการปักดำ เป็นการหยอดเมล็ด และได้นำวิธีการสูบน้ำแบบใช้เครื่องสูบน้ำที่ได้จากการร่วมลงทุนกันในกลุ่มชนชั้นมาใช้ในการผลิตจากคำแนะนำของเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่

อภิปรายผลการวิจัย

(Implications)

การวิจัยเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ จังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า ในขั้นตอนการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหานั้นเกษตรกรส่วนใหญ่ มีลักษณะการมีส่วนร่วมแบบได้รับการปรึกษาหารือ โดยลักษณะของการมีส่วนร่วมของเกษตรกรนั้น อยู่ในลักษณะที่ต้องได้รับคำแนะนำและขอคำปรึกษาจากเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งผู้เข้ามามีส่วนร่วมจะได้รับการปรึกษาหารือ (consultation) ดังที่ Sumayao (2542) ใน มนัส สุภลักษณ์ (2542 : 84) กล่าวว่า ผู้เข้ามามีส่วนร่วมจะได้รับการปรึกษาหารือหรือได้รับข่าวสารในกระบวนการปฏิบัติงาน แต่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือมีอำนาจในการบริหารจัดการใดๆในกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นๆ ซึ่งอาจเนื่องจากเกษตรกรยังคงชินกับการรับบริการ จากทั้งภาครัฐและเอกชนที่คอยตอบสนอง และคอยให้ข้อมูลความรู้ต่างๆในแบบการป้อนให้ถึงปาก จึงทำให้เกษตรกรไม่เกิดการเรียนรู้ในกระบวนการคิดและการทำงานและไม่มี ความเชื่อมั่นในตนเองจนไม่สามารถที่จะช่วยเหลือตัวเองหรือตัดสินใจที่จะบอกถึงปัญหาที่ตนประสบอยู่กับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในเบื้องต้นได้ทั้งหมด และ นำชัย หนูผล (2529: 119) ยังได้กล่าวสนับสนุนไว้ด้วยว่า อาจเกิดขึ้นด้วยความเคยชินของตัวประชาชน ซึ่งมักจะเป็นผู้รับบริการอยู่เสมอ ทั้งในรูปของการได้รับคำตอบแทนหรือการขัดเยียดให้บริการประชาชนเองเลยมีค่านิยมและทัศนคติว่า รัฐบาลจะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลืออยู่เสมอ ทำให้พวกเขาเหล่านี้ เกิดความรู้สึกแบบการพึ่งพาอยู่ตลอดเวลา สำหรับผลการวิจัยในขั้นตอนการวางแผนดำเนินกิจกรรมพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ มีลักษณะการมีส่วนร่วมแบบได้รับการปรึกษาหารือ เช่นเดียวกับ

ขั้นตอนการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา โดยลักษณะของการมีส่วนร่วมของเกษตรกรอยู่ในลักษณะที่เกษตรกรยังไม่สามารถจะตัดสินใจในการวางแผนดำเนินกิจกรรม ทั้งการพิจารณาค้นหาทางเลือก การกำหนดทางเลือก และประเมินผล ซึ่งเกษตรกรยังได้ขอคำปรึกษาและคำแนะนำต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ในการวางแผนงาน โดยที่เกษตรกรยังคงเชื่อฟังคำแนะนำ และข้อปฏิบัติต่าง ๆ จากเจ้าหน้าที่ในแบบทำตามคำสั่งที่บอกทุกอย่าง จึงทำให้เกษตรกรดูเหมือนจะไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นของตัวเองออกมาเท่าที่ตัวเองสามารถคิดและปฏิบัติได้ส่งผลให้เกษตรกรยังคงต้องได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ โดยไม่มีปฏิกิริยาหรือข้อโต้แย้งใด ๆ เมื่อไม่เข้าใจหรือไม่เห็นด้วย ซึ่งสอดคล้องกับที่ Prizza และ Sinsawasdi ใน นำชัย ทนุผล (2529 : 120) กล่าวว่า อุปสรรคสำคัญของการเป็นประชาธิปไตยของไทยนั้น ส่วนหนึ่งอยู่ที่บุคลิกภาพของชาวชนบทที่ส่อให้เห็นสภาพของการรับ (passiveness) และไม่ได้ตอบมากกว่าจะเป็นคนกล้ากระตือรือร้นและการทำ (activeness) พวกเขาเหล่านั้น มีความยึดมั่นในค่านิยม ประเพณี ในการเกรงกลัวผู้มีอำนาจระบบอาวุโส และมีความอายความเกรงใจ ซึ่งข้อจำกัดเหล่านี้ เป็นอุปสรรคต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนผลการวิจัยในขั้นตอนการลงทุนและปฏิบัติงานผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ มีลักษณะการมีส่วนร่วมแบบเป็นหุ้นส่วน(partnership) ดังที่ Sumayao (2540) ในมนัส สุกลักษณ์ (2544 : 85) ได้ระบุว่า ผู้เข้ามามีส่วนร่วมมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันกับบุคคลภายนอก หรือผู้ที่อยู่ในระดับตัดสินใจ หรือบริหารขององค์กรหรือกระบวนการอย่างในฐานะที่เป็นหุ้นส่วนด้วยกันและกัน โดยลักษณะของการมีส่วนร่วมของเกษตรกรนี้ อยู่ในลักษณะที่เกษตรกรมีความต้องการที่จะแสดงบทบาทของตนร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในการเตรียมความพร้อมในทุกเรื่องและการลงทุนในรูปทรัพยากรและทุนทรัพย์ พร้อมทั้งการดำเนินกิจกรรมการผลิต ทั้งได้แสดงความคิดเห็น โดยนำเอาความรู้จากประสบการณ์การรวมกลุ่มเป็นองค์กร และการดูงานมาแก้ไขและปรับปรุง การผลิตของตนและการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อลดค่าใช้จ่าย โดยพยายามคิดถึงเรื่องผลประโยชน์ที่ตัวเกษตรกรจะได้รับเพิ่มมากขึ้น และโดยการตัดสินใจของเกษตรกรเอง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วิรัช วิรัชนิการวรรณ (2535 : 124) ที่ระบุว่า บทบาทขององค์กรในท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนร่วม ในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติด้วยตนเอง โดยไม่ต้องขอความช่วยเหลือจากรัฐ แม้โดยทั่วไปการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือของรัฐแก่ประชาชนดังกล่าวแล้วก็ตาม แต่ประชาชนหรือองค์กรในท้องถิ่นก็สามารถมีบทบาทหรือเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติด้วยตนเอง เพื่อประโยชน์ของตนเอง และชุมชน โดยไม่ต้องขอความช่วยเหลือจากรัฐ ดังเช่น บทบาทในการทำนุบำรุงและสงวนรักษาทรัพยากร การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดและรู้ค่า การเสริมสร้างทรัพยากรธรรมชาติเท่าที่จะทำได้ เช่น การปลูกป่าในพื้นที่ของตน หรือการขุดบ่อน้ำตื้นด้วยตนเอง

การออกแรงงาน ออกเงิน หรือวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของตนเอง และชุมชน และบทบาทในการดึงหรือชักชวนบุคคล หรือหน่วยงานที่มีทุนทรัพย์ และความสามารถมาสนับสนุนการพัฒนาของชุมชน และผลการวิจัยในขั้นตอนการติดตามและประเมินผล พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ มีลักษณะการมีส่วนร่วมแบบเป็นหุ้นส่วน เช่นเดียวกับ ขั้นตอนการลงทุนและปฏิบัติงาน โดยลักษณะของการมีส่วนร่วมของเกษตรกรนั้น อยู่ในลักษณะที่เกษตรกรได้มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็น และตัดสินใจในการพิจารณาผลการดำเนินงานในด้านการผลิต ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ พร้อมทั้งการสืบค้นหาปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมการผลิต และการนำแนวทางแก้ไขปัญหา อุปสรรคตามการสืบค้นหาไปปฏิบัติ โดยเกษตรกรได้นำความรู้จากประสบการณ์และการดูงานมาใช้ในการปฏิบัติงาน โดยเกิดจากแรงกระตุ้นของเจ้าหน้าที่ในการสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้น โดยเจ้าหน้าที่พยายามที่จะให้เกษตรกรได้เห็นถึงผลการดำเนินงานของเกษตรกรในพื้นที่อื่นที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ที่ประสบผลสำเร็จ เช่น โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในจังหวัดเชียงใหม่ ส่งผลให้เกษตรกรเกิดความรู้สึกรับรองและต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผลในผลงานของตนเอง จนสามารถที่จะคิดและเปรียบเทียบผลการดำเนินงานเพื่อรู้ถึงการพัฒนาการผลิตพร้อมทั้งชีวิต และความเป็นอยู่ของเกษตรกรที่ดีขึ้น ในทำนองเดียวกัน นาสัย ทุนผล, (2529 : 122) ระบุไว้ว่า การมีส่วนร่วมในงานพัฒนาจะเกิดขึ้นอย่างแท้จริงได้นั้น มักจะมีปัจจัยหรือเหตุที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมปัจจัยหรือเหตุที่เป็นตัวการเร่งเร้าผลักดันให้บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในงานพัฒนาที่ว่่านี้ เห็นจะไม่พ้นแรงจูงใจ (Motivation) แรงจูงใจนี้จะเป็แรงผลักดันในด้านพฤติกรรมของมนุษย์ในการกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งตามความต้องการหรือเป้าหมายของบุคคลนั้นได้วางไว้

ข้อเสนอแนะ

(Recommendations)

จากผลการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับบุคคลและหน่วยงานที่ดำเนินงานเกี่ยวกับโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริให้คงอยู่ต่อไป ดังต่อไปนี้

ก. ข้อเสนอสำหรับผู้บริหารโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่

1. ควรปรับเปลี่ยนนโยบายในการส่งเสริมการเกษตรให้เหมาะสมกับเกษตรกร โดยพยายามให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจด้วยตัวเองให้มากที่สุด

2. ควรปรับเปลี่ยนและกำหนดทิศทางการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมให้สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรในการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

3. ควรปรับเปลี่ยนบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและนักวิชาการในการเข้าไปส่งเสริมการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่

4. ควรจัดเตรียมปัจจัย สิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินงาน เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานให้เพียงพอกับงานการส่งเสริม

ข. ข้อเสนอแนะสำหรับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมและปฏิบัติงานของโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่

1. ควรปรับเปลี่ยนบทบาทและทัศนคติ ในด้านส่วนตัวที่มีต่อเกษตรกรในเรื่องของความคิดแบบเก่าที่มักจะคิดว่าเกษตรกรเป็นคนโง่ รวมทั้งวิธีการส่งเสริม แบบเก่าที่ เจ้าหน้าที่เป็นผู้ตัดสินใจให้เสมอ

2. ควรปรับเปลี่ยนวิธีการส่งเสริมให้เหมาะสมต่อสภาพการยอมรับของเกษตรกรในพื้นที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ เช่นวิธีการสาธิต (demonstration) โดยพยายามให้เห็นถึงการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน และจริงจัง ซึ่งจัดเป็นวิธีการที่ดีที่สุดของการส่งเสริมการเกษตร

3. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติม ถึงพฤติกรรมในการเรียนรู้ของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยต้องทำให้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้ในลักษณะที่เกิดจากความสมัครใจ ของตัวเกษตรกร เพื่อการพัฒนาตนเองและครอบครัว

4. ควรดำเนินงานส่งเสริมโดยการอาศัยผู้นำท้องถิ่นเป็นตัวกลางในการประสานงานหรือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาบุคคลเป้าหมาย

5. ในการดำเนินงานส่งเสริมควรที่จะเพิ่มประสิทธิภาพของการถ่ายทอดความรู้โดยใช้กระบวนการทำงานร่วมกับประชาชนหรือเกษตรกรไม่ใช่ทำให้ประชาชนหรือทำให้เกษตรกรเพื่อช่วยเหลือให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยหรือพึ่งพาผู้อื่น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป (Recommendations for Further Study)

1. การวิจัยครั้งนี้ศึกษา เฉพาะการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ จังหวัดลำปาง สำหรับการวิจัยครั้งต่อไปควรจะขยายขอบเขตในการวิจัยให้กว้างขวางมากขึ้น จนถึงระดับภาคและระดับเขต และควรศึกษาถึงกระบวนการและรูปแบบของการมีส่วนร่วม เพื่อจะได้เข้าใจ ถึงความตั้งใจของบุคคลที่จะมาทำงานร่วมกัน และความรู้ สึกผูกพันในการทำงานและในการทำให้เกิดความเชื่อถือไว้วางใจ ระหว่างเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่
2. ควรศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ของบุคคล กลุ่มอื่นๆ เช่น กลุ่มยุวเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หรือบุคคลในกลุ่มอาชีพต่างๆ เพื่อทราบถึงระดับการมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในแต่ละกลุ่ม เพื่อใช้ในการพิจารณาวางแผน และประเมินผลต่อไป
3. ควรมีการจัดระบบการทำงานของโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในเรื่องงบประมาณ และทรัพยากรฯลฯ เพื่อสนับสนุนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรได้อย่างเพียงพอและทันทั่วถึง
4. ควรศึกษาถึงลักษณะการสร้างแรงจูงใจให้เจ้าหน้าที่โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อให้เจ้าหน้าที่สามารถอุทิศตนเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรอย่างจริงจังมากขึ้น

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. 2539 . ชีวิตและทรัพยากรแผ่นดินใต้เบื้องพระยุคลบาท.
กรุงเทพมหานคร: เลิฟ แอนด์ ลิฟเพรส .

_____ . 2542 . ในหลวงกับสิ่งแวดล้อม . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ชูวพรพรินต์ติ้ง .

กรมวิชาการเกษตร. 2538 . ทางเลือกสู่เกษตรกรรมยั่งยืน . กรุงเทพมหานคร:ไม่ระบุสถานที่พิมพ์

กรมส่งเสริมการเกษตร. 2539 . งานส่งเสริมการเกษตรในเขตชลประทาน . กรุงเทพมหานคร :
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

กองแผนงาน กรมพัฒนาที่ดิน. 2537 . รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การพัฒนาการ
เกษตรยั่งยืน ครั้งที่ 2 . กรุงเทพมหานคร . ฝ่ายการพิมพ์ กองแผนที่ และการพิมพ์.

จุตนก สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. 2536 . การเกษตรแบบยั่งยืน : มิติใหม่เพื่อความอยู่รอด .
กรุงเทพมหานคร:ไม่ระบุสถานที่พิมพ์.

เชาวลิต รอบรู้. 2539 . ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรที่เข้าร่วมในโครงการพัฒนาป่า
ชุมชน อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ . บัณฑิตศึกษา. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ณัฐวุฒิ ภาชนะวรรณ. 2541 . เกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ :
เพื่อเศรษฐกิจ แบบพอเพียง . เชียงใหม่ : สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1 .

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. 2527 . การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์
การศึกษานโยบาย สาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. 2533 .แนวทางในการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท. สำนัก
งานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ศุภสกลาตพรวัว.

นำชัย ทนุผล. 2529. การพัฒนาชุมชน หลักการและยุทธวิธี. เชียงใหม่ : สถาบันเทคโนโลยีการ
เกษตรแม่โจ้.

_____. 2531 . วิธีการเตรียมโครงการวิจัย. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ช้างเผือก .

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. 2527 . การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. รายงานการประชุม
เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชน : นโยบายและกลวิธี 10 - 12 กุมภาพันธ์.
กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณะสุข, มหาวิทยาลัยมหิดล .

ประเวศ วะสี. 2530 . พุทธธรรมกับสังคม. กรุงเทพมหานคร : ไม่ระบุดานที่พิมพ์.

มนัส สุกถักษณ์. 2544 . การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในกิจกรรมท่องเที่ยว
เกษตรเชิงนิเวศ ชุมชนบ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่
: คูณภูนิพนธ์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

มนัส สุวรรณ. 2538 . นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. 2530 . การเกษตรแบบผสมผสาน. โอกาสสุดท้ายของเกษตรกรรมไทย.
กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

วิรัช วิวัชนิกาวรรณ. 2535 . การบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ : บทบาทขององค์กร
ในท้องถิ่น . กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

ศิริจิต พงษ์หว้า และ สมชาย บริพันธ์. 2542 . รายงานผลการวิจัย แนวโน้มความเป็นไปได้ในการทำ
การเกษตรทฤษฎีใหม่ใน จังหวัด ตัง. มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์.

สถานีทดลองพืชไร่ พระพุทธบาท. 2539. ทฤษฎีใหม่ การบริหารจัดการดินและน้ำเพื่อการเกษตร
ตามแนวพระราชดำริ. สถาบันวิจัยพืชไร่ กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ไม้ระบุปีที่พิมพ์. แผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2535 – 2539. กรุงเทพมหานคร : สำนักนายก
รัฐมนตรี

สำนักงานสถิติจังหวัดลำปาง. 2539. สมุดรายนงานสถิติจังหวัด. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษร
ไทย.

สุวิทย์ ขอมณี. 2532. พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ในโอกาสวันเฉลิมพระ
ชนมพรรษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ อมรินทร์พรินติ้ง.

อรุณ จันทนโอ. 2530. การเกษตรปัจจุบันและอนาคต. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์.

อโนทัย เพ็ชรคงชล. 2541. ความต้องการในการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นต่อกิจกรรมการ
ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของพื้นที่อุทยานแห่งชาติ แจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง.
เชียงใหม่ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

อำพล เสนาณรงค์. 2540. คู่มือการปฏิบัติการโครงการ "เกษตรทฤษฎีใหม่" ตามแนวพระราช
ดำริ. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

_____. 2542. การใช้น้ำ ในเกษตรทฤษฎีใหม่. วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. 13(มกราคม –
มีนาคม) : 3 – 4.

_____. 2542. "เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ" : ป่ากับชุมชน. 16(กุมภาพันธ์) : 8 – 9.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ
จังหวัดลำปาง

แบบสัมภาษณ์เลขที่.....

[] [] []
1 2 3

ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....นามสกุล.....
บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....

ตอน 1 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกรที่เข้าร่วม โครงการ
เกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ

คำแนะนำ : ผู้สัมภาษณ์โปรดสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลให้ครบทุกข้อ โดยระบุคำตอบของผู้ให้ข้อมูล
ลงในช่องว่าง หรือทำเครื่องหมาย / ลงหน้าข้อความที่เป็นคำตอบ

1. อายุ ปี [] []
4 5

2. ทำนอการศึกษาในระดับใด

[] 1. ประถมศึกษาตอนต้น

[] 2. ประถมศึกษาตอนปลาย

[] 3. มัธยมศึกษาตอนต้น

[] 4. มัธยมศึกษาตอนปลาย

[] 5. ปริญญาตรี

[] 6. อื่น ๆ (ระบุ).....

[]

3. ท่านมีรายได้จากการประกอบอาชีพหลัก และอาชีพรอง ในรอบปีที่ผ่านมา (2542) รวมทั้งหมด
จำนวน.....บาท

[] [] [] [] [] []

7 8 9 10 11 12

4. ประเภทของอาชีพที่ท่านได้ปฏิบัติเป็นประจำ และเป็นแหล่งรายได้หลักของครอบครัว ได้แก่
อาชีพใด

[] 1. เกษตรกรรม

[] 2. ค้าขาย

[] 3. รับจ้างทั่วไป

[] 4. อื่นๆ (ระบุ).....

[]

13

5. ประเภทของอาชีพที่ท่านได้ปฏิบัติเป็นครั้งคราว เพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของครอบครัว ได้
แก่อาชีพใด

[] 1. เกษตรกรรม

[] 2. ค้าขาย

[] 3. รับจ้างทั่วไป

[] 4. อื่น ๆ (ระบุ).....

[]

14

6. สถานภาพการถือครองที่ดินของท่านมีลักษณะใด

[] 1. เป็นของตนเองทั้งหมด

[] 2. เช่าทั้งหมด

[] 3. เป็นของตนเองบางส่วนและเช่าบางส่วน

[] 4. คนอื่นให้ทำเปล่า

[] 5. อื่น ๆ (ระบุ).....

[]

15

7. ในปัจจุบันท่านมีบุคคลที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน และมีกิจกรรมร่วมกัน

จำนวน..... คน [] []
16 17

8. ท่านได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มที่มีกิจกรรมทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้าน หรือไม่

[] 1. เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม

[] 2. ไม่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม

[]

18

ในกรณีที่ท่านเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มที่มีกิจกรรมทั้งภายในหมู่บ้านและภายนอกหมู่บ้านนั้น
ประกอบด้วยกลุ่มใดบ้าง (ระบุได้มากกว่า 1 กลุ่ม)

9. ในรอบปี 2542 ท่านเคยเข้ารับการฝึกอบรมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ และเรื่อง
อื่นๆที่เป็นประโยชน์ หรือไม่

[] 1. เคยเข้ารับการฝึกอบรม

[] 2. ไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรม

หากท่านเคยเข้ารับการฝึกอบรม ในหัวข้อ ดังกล่าว ในรอบปี 2542 เข้ารับการฝึกอบรม
จำนวน----- ครั้ง

[]

19

[] []

20 21

10. ในรอบปี 2542 ท่านเคยมีการติดต่อ สอบถาม ข้อมูลความรู้ต่างๆ กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และเอกชน หรือไม่

[] 1. เคยติดต่อกับเจ้าหน้าที่

[] 2. ไม่เคยติดต่อกับเจ้าหน้าที่

หากเคยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ ในรอบปี 2542 มีการติดต่อ กับเจ้าหน้าที่
จำนวน-----ครั้ง

[]

22

[] []

23 24

ตอน 2 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วม ในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ
ของเกษตรกร ที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ จังหวัดลำปาง

คำแนะนำ : ให้ผู้สัมภาษณ์ถามผู้ให้ข้อมูลถึงรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครง
การเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยระบุคำตอบของผู้ให้ข้อมูลลงในช่องว่าง หรือทำเครื่องหมาย
/ ลงหน้าข้อความที่เป็นคำตอบ

1. การระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา

1.1 ท่านมีส่วนร่วมในการเสนอความต้องการที่จะแก้ไขปัญหของครอบครัวในเรื่องที่
เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตร หรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

[]

25

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

1.2 ท่านมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาของครอบครัว ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตร หรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

[]

26

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

1.3 ท่านมีส่วนร่วมในการเสนอสาเหตุของปัญหาของครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตร หรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

[]

27

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

.....

.....

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม.....

1.4 ท่านมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาของครอบครัว ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิต
ทางการเกษตร หรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

[]

28

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม.....

2. การวางแผนดำเนินกิจกรรม

2.1 ท่านมีส่วนร่วมในการพิจารณา ค้นหาทางเลือก หรือ แนวทางในการแก้ปัญหาของ
ครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตร หรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

[]

29

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม.....

2.2 ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดทางเลือกการผลิตทางการเกษตร หรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

[]

30

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.3 ท่านมีส่วนร่วมในการประเมินผลทางเลือกการผลิตทางการเกษตร หรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

[]

31

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม.....

2.4 ท่านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่จะนำไปใช้แก้ปัญหาของครอบครัว
ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตร หรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

[]

32

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม.....

2.5 ท่านมีส่วนร่วมในการวางแผนการผลิตทางการเกษตร ตามทางเลือกที่ได้ตัดสินใจไว้
แล้ว หรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

[]

33

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. การลงทุนและปฏิบัติงาน

3.1 ท่านมีส่วนร่วมในการเตรียมความพร้อม ในทุกเรื่อง ก่อนที่จะดำเนินการผลิตทางการ
เกษตร ตามแผนการผลิตที่ได้วางแผนไว้ หรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

[]

34

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

.....

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม.....

3.2 ท่านมีส่วนร่วมในการลงทุนในรูปของทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่ในชุมชน หรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

[]

35

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม.....

.....

.....

.....

3.3 ท่านมีส่วนร่วมในการลงทุน ในรูปของ ทุนทรัพย์ ตามกำลังความสามารถของตนเองหรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

[]

36

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.4 ท่านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การผลิตทางการเกษตรตามที่ได้วางแผนไว้หรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[]

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

37

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. การติดตามและประเมินผล

4.1 ท่านมีส่วนร่วมในการพิจารณาผลการดำเนินกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัว ในด้านการผลิต หรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

[]

38

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4.2 ท่านมีส่วนร่วมในการพิจารณาผลการดำเนิน กิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของ
ครอบครัวในด้านสังคม หรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

[]

39

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4.3 ท่านมีส่วนร่วมในการพิจารณาผลการดำเนินงาน กิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของ
ครอบครัว ในด้าน เศรษฐกิจ หรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

[]

40

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4.4 ท่านมีส่วนร่วมในการสืบค้นหา ปัญหาอุปสรรค ในการดำเนินงาน กิจกรรม การผลิตทาง
การเกษตรของครอบครัว หรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

[]

41

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

.....

.....

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม.....

4.5 ท่านมีส่วนร่วมในการสืบค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรของครอบครัว หรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

[]

42

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม.....

.....

.....

.....

4.6 ท่านมีส่วนร่วมในการนำแนวทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมการผลิต
ทางการเกษตรของครอบครัว ตามการสืบค้นหาไปปฏิบัติ หรือไม่

[] 1. มีส่วนร่วม

[] 2. ไม่มีส่วนร่วม

[]

43

หากมีส่วนร่วม ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

หากไม่มีส่วนร่วม ทำไมท่านจึงไม่มีส่วนร่วม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข
ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สกุล

- นางสาว ปิยะรัตน์ ทองธานี

วัน เดือน ปี เกิด

- วันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2515 (ที่จังหวัดอุดรดิษฐ์)

ประวัติการศึกษา

- ชั้นประถมศึกษา ที่โรงเรียน อนุบาลอุดรดิษฐ์

เมื่อปี พ.ศ. 2527

- ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ที่โรงเรียน อุดรดิษฐ์ดิษฐ์

เมื่อปี พ.ศ. 2530

- ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่โรงเรียน อุดรดิษฐ์ดิษฐ์

เมื่อปี พ.ศ. 2533

- วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขา เทคโนโลยีการเกษตร

คณะเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตร สถาบันราชภัฏ

ลำปาง เมื่อ ปี พ.ศ. 2537

ประสบการณ์ในการฝึกงาน

- ฝึกงานที่ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมทางการเกษตร จังหวัดลำปาง
ในระดับ อนุปริญญาและปริญญาตรี

และดูงาน

- ฝึกงานที่ศูนย์ปราบศัตรูพืช จังหวัดลำปาง

- ศึกษาดูงานที่ ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 3 จังหวัดลำปาง

- ศึกษาดูงานที่ สถานีทดลองพืชสวนห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง

- ศึกษาดูงานที่ สถานีทดลองข้าว จังหวัด เชียงใหม่

- ศึกษาดูงานที่ ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 7 จังหวัด เชียงใหม่

- ศึกษาดูงานที่ ศูนย์เกษตรหลวง จังหวัด เชียงใหม่

- ศึกษาดูงานที่สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

ผลงานทางวิชาการ

- ปัญหาพิเศษเรื่องการเปรียบเทียบถั่วเหลือง ระหว่างสายพันธุ์ญี่ปุ่น และสายพันธุ์ไทย